

સદ્ગુણ પ્રશંસા

અથવા

ગુણાનુરાગકુલકનો ભાવાર્થ

ચોજનાર,

પ્રોફેસર રવજીભાઈ દેવરાજ
તેને

શ્રી ત્રીકમનિજયજી મહારાજના ઉપદેશથી

છપાવી પ્રસિદ્ધ કરનાર

આનંદ હંશીભાઈ દેવરાજ, કચ્છ-મરડી વાળા

આ પુસ્તક નૈ. મુનિઓ તથા આવડાને
બેટ આપવા માટે છપાવવામાં આવ્યું છે

અમદાવાદમાં

શા. જોશલાલ દલમુખભાઈએ શ્રી “જૈન”

પ્રિન્ટિંગ પ્રેસમાં છાપ્યું

સ.વ. ૧૯૬૧

અમૃત્ય

गुणानुरागकुलक.

- सयल कल्याणनिलय, ममिऊण तिथ्यनाहपयकमल
परगुणगहणसम्ब, भजामि सोहगासिरिजणय १
- वत्तमगुणाशुराभो, निवसइ हियधमि जस्स पुरिमस्स
आतिथयरपयाभो, न दुहाहा तस्स रिद्धीभो २
- ते धक्का ते पुक्का, तेसु पणामो हविज मह निरुच,
जेसि गुणाशुराभे, भकित्तिमो होइ अणवरय ३
- किंबहुणा भजिण्ण, किं वा तविएण किं व दाणेण
इए गुणाशुराभे, तिहएण सुख्खाण सुखभवन ४
- जहवि चरवि सव विहारे, पणले पुअ करिसि विविहकडाह,
न घरानि गुणाशुराभ, पोसु तो रिद्धक सबल ५
- सोऊण गुणुकोरिह, अजस्स करोसि जेकर जहवि,
ता नूग ससारे, पराहेण सहसि सम्बत्थ ६
- गुणवताण नराण, ईश्वरमरतिमिररुरिओरभजसि
जइ कहवि दोसलेसे, ता भममि भवे अपारमि ७
- ज अग्रभतेइ नीवो, गुण च दोस व इत्थ जन्ममि
त परलोए पावइ, अट्ठमायेण पुगो सेण ८
- जो जइइ परदासे, गुणमयभरिओ मि मण्डरभरेण
सो विठसाग मसारी, पलालपुज एव पढिभाइ ९
- जो परदोसे गिणइइ, मत्तासंतेवि दुहुभावेण
सो भप्पाण वंघइ, पावेण निरायपणावि १०

- तं नियमा मुत्तब्धं, जत्तो उप्पज्जए कसायंगी;
तं वत्थुं धारिज्जा जेणो वसमो कसायाणं. ११
- जइ इच्छह गुरुयत्तं, तिहुयणमज्झंमि अप्पणो नियमा;
ता सव्वपयत्तेणं, परदोस विवज्जणं कुणह. १२
- चउहा पत्तंसणिज्जा, पुरिसा सव्वुत्तमुत्तमा लोए;
उत्तमउत्तम उत्तम, मज्झिमभावा य सव्वोसिं. १३
- जे अहम अहमअहमा, गुरुकम्मा धम्मवब्जिया पुरिसा;
ते विय न निंदाणिज्जा, किंतु दया तेसु कायव्वा. १४
- पच्चंगुवमडजुव्वण, वंतीणं सुरहितारदेहाणं;
जुवईणं मज्झगओ, सव्वुत्तमरुववंतीणं. १५
- आजम्मवंमयारी, मणवयकाएहि जो धरइ सीलं;
सव्वुत्तमुत्तमो पुण, सो पुरिसो सव्वनमणिज्जो. १६
- पुवंविहजुवइगओ, जो रागी हुज्ज कहवि इगसमयं;
वीयसमयंमि निंदइ, तं पावं सव्वभावेणं. १७
- जम्मंमि तम्मि न पुणो, हविज्ज रागो मणंमि जस्स कया;
सो होइ उत्तमुत्तम-रूवो पुरियो महासत्तो. १८
- पिच्छइ जुवईरूवं, मणसा चित्तेइ अहव स्खण मेगं,
जो नायरइ अकज्जं पत्थिज्जं तो वि इत्थोहिं. १९
- साहू वा सट्ठो वा, सदारसंतोससायरो हुज्जा,
सो उत्तमो मणुस्सो, नायव्वो थोवसंसारो. २०
- पुरिसत्थेसु पवट्ठइ, जो पुरिसो धम्मअत्थपमुहेसु;
अनुन्न मवावाहं, मज्झिमरूवो हवइ एसो. २१

- પૂર્ણિ પુરિસાજ, જઈ ગુણગદ્ગજ કરેસિ બહુમાળા,
તો આસન્નસિવસુહો, હોસિ સુમ નત્થિ સદેહો ૨૨
- પાસપાઠસુ બહુળા, સજમસિવિલેસુ મુક્તજોગેસુ,
નો શરિદા કાચવા, નેવ પસસા સદામજ્જે ૨૩
- કાજળ તેસુ કરણ, જઈ મજ્જઈ તો પયાસપ મગ્ગ,
બઈ રુસઈ તો નિયમા, ન તેસિ દોસ પયાસેઈ ૨૪
- સંપદ્દ દૂસમસમપ્પ, દીમઈ થોવો વિ જસ્ય ધમ્મગુણો,
બહુમાળો કાચવો, તત્તસ સયા ધમ્મસુદ્ધીપ્પ. ૨૫
- જડ પરગચ્છિ સગચ્છે, જે સવિગ્ગા બહુસ્સુવા મુણિણો,
તેસિ ગુણાણુરાવ, મા મુવસુમચ્છરણ્ણહમ્મો ૨૬
- ગુણરવણમદ્ધિયાણ, બહુમાળ જો કરેઈ સુદ્ધમણો,
સુલહા બજ્જમ્મવમિ ય, તત્તસ ગુણા હુતિ નિપમેજ ૨૭
- પ્પય ગુણાણુરાવ, સમ્મ જો ધરઈ ધરણિ મણ્ણસમિ,
સિરિસોમસુદરપ્પય, સો પાવઈ સસ્સવનમણિગ્ગ ૨૮

(ઇતિ ગુણાનુરાગકુલ્લક પૂર્વ પૃષ્ઠે જિનદર્પણિભિ ક્રુત)

પ્રસ્તાવના

—૪૦૬—

આ ચરાચર સૃષ્ટિની અદર મનુષ્ય પ્રાણિને જે શક્તિઓ પ્રાપ્ત થએલી છે, તેનો જે સદુપયોગ કરવામા આવે તો આ મનુષ્યભવ મર્વ સુખ પામવાનું મૂળસ્થાન સાબિત થને મનુષ્ય પ્રકૃતિનું બધારણ જ કંઈ વિલક્ષણ રહેવ છે તેને પોતાની શક્તિઓની ખીલવણી કરે તો તેને મુક્તિ મુખા કશું અસાધ્ય નથી

અદૃષ્ટ રહેલી દેવસૃષ્ટિમા ભોગવવામા આવતા આ નદતુ ખીજ પણ મનુષ્યપણામા જ રોપાય છે મનુષ્ય જગતા દેવો વધુ સુખી ગણાય છે પણ દેવપણામા કોઈ કેવળજ્ઞાની, તીર્થંકર, અથવા મુક્તિ પામનાર નથી થતો તેનું શું કારણ? કારણ એજ કે મનુષ્યની માનસિક શક્તિ પ્રયત્નથી ખીલતી રહી ઉત્કૃષ્ટપણાને પહોચી શકે છે, પણ દેવોની માનસિક શક્તિ તેટલી હદે ખીલી શક્તી નથી

માટે મનુષ્યભવ એ સુખદુઃખ પામવાનું મધ્યસ્થાન છે અહીંથી તમે ચાહો તો પૂર્ણ સુખે પહોચી ગઠો અને ચાહો તો પૂર્ણ દુઃખે પણ પહોચી શકો

આ રીતે મનુષ્યનું મનોબળ દેવતાના મનોબળથી પણ ચરિયાતું છે

આ મનોબળ અથવા મનઃપરિણામ આત્મબળની
ત્રેરણા પ્રમાણે ગ્રાહ્યા કરે છે; અને આત્મબળનો પ્રકાશ
મનુષ્યપણામાં પરિપૂર્ણ હૃદસૂધી થઈ શકે છે. આથી ક-
રીને શાસ્ત્રકારોએ કહેલું છે કે:—

દુલ્લઘ્ન માણસો જમ્પો.

મનુષ્યનો ભવ પામવો અતિદુર્લભ છે.

અનાદિકાળથી આ જીવ સંસારમાં રહેલો છે, ત્યાં
અનાદિકાળથી સૂક્ષ્મ નિગોદરૂપે રહી રહીને ત્યાંથી બાદ-
રનિગોદમાં આવી ચડે છે. ત્યાં પાણુ પુષ્કળ વળત ગા-
ળીને વનસ્પતિકાયની મહાનસ્થિતિ પૂરી કરી શેષ એકે-
દ્રિયપણું પામે છે. આ ઉત્ક્રાંતિના વળતનો વિચાર કરતાં
આપણને ધુજરી છૂટે એટલો કાળ પસાર થાય છે. માટે
યોગ્યતા શિવાય ઉત્ક્રાંતિ થાય જ નહિ એ ન્યાય સિદ્ધ
વાત છે.

એકેદ્રિયપણામાં રહી રહી મહામુશીબતે ક્રમે
ક્રમે, ધીમે ધીમે, પાયરી દરપાયરી પોતાની યોગ્યતામાં
જરા જરા વધારો કરતો કરતો આ જીવ દ્વીંદ્રિય, ત્રીંદ્રીય,
ચતુરિંદ્રિયરૂપ વિકલે દ્રિયપણામાં ચડતો થકો પુષ્કળ કાળ
પસાર કરે છે. આટલી હદે ચડ્યા છતાં તેને મનોબળ
પ્રાપ્ત થએલું હોતું નથી. તેથીજ ઇહાં સૂધોની તેની

જાહુજ ધીમે ધીમે ઉત્ક્રાંતિ થાય છે કારણકે મનોબળ
શિવાય કેવળ કર્મપરિપાકના આવારે ઉપર વધવામાં પુ
ષ્કળ કાળગ્રેષ થવા શિવાય કશો બીજો આરો ન રહેલ નથી

બાદ આ જીવ ત્યાથી પચે દ્રિય તિર્યચપણમાં ચડે
છે અહીં તેને પેહેલ પ્રથમ મનોબળ પ્રાપ્ત થતુ હોવાથી
તે માત્ર અગનાનરૂપે હીનરૂપમાં ઉપસળ્પ થાય છે ત્યા
પણ ક્રમે ક્રમે આ જીવ ઉચી પાયરીએ ચડે છે કારણ
કે મનોબળ પ્રાપ્ત થવા છતાં પણ તે હીનરૂપમાં હોવાથી
હજી ધીમે ધીમે જ તેની ઉત્ક્રાંતિ થાય છે તેથી તિર્ય
ચ્યોનિના વિવિધ પ્રકારોમાં ચડતા ચડતા પણ ઘણા
કાળ જાય છે, એટલું જ નહિ પણ આ મ્યજે તેને હીન
મનોબળ પ્રાપ્ત થએલ હોવાથી જાહુધા તેનો તે દુરૂપયોગ
કરનો હોવાથી વચ્ચે વચ્ચે નારકપણાની સુષ્ટિમાં દાખલ
થઈ પુષ્કળ કાળગ્રેષ કરે છે અને અહીં તિર્યચ્યોનિમાં
તેવા મનોબળના હીધે આ જીવની નિયમિત ઉત્ક્રાંતિ
નહિ થતા ઉત્ક્રાંતિ અને અપક્રાંતિ બન્ને માથે થવા માટે
છે તેથી ઇહા આ જીવ જાણે પીંડાળે ચડેલો નહે
છે તેથી ઉચો થતા થતા જાહુકાળે ઉત્ક્રાંત થાય છે

આ રીતે પર્વતમાંથી નીચાણમાં વહેતી નદીમાં પ
વતના ખડખડથી પડેલો બેટાળ પત્થર પાણીના પ્રવાહમાં
તણાનો તણાનો ઘસાઈ પીસાઈને આખરે અર્ધે રસ્તે

આવતાં તદ્દન ગોળાકાર ધારણ કરે છે તેમ આ જીવ અર્ધી સૂત્રી આવીને આ સંસારનો અર્ધો રસ્તો પસાર કરે છે, ત્યારે તે મનુષ્ય ધ્યાને લાયક બને છે. પણ આટલો રસ્તો પસાર કરતાં જે અનંતકાળ પસાર કરવો પડે છે તેનો જે આપણે સૂક્ષ્મબુદ્ધિથી ધ્યાનપૂર્વક વિચાર કરીએ તો ખચિત આપણને નિશ્ચય થાય છે કે મનુષ્યભવ દુર્લભ હોવાનું શાસ્ત્રકાર જ્ઞાની પુરૂષોનું ઉપર જણાવેલું મહાવાક્ય ખરેખર ખોટાદાયક છે.

મનુષ્યભવની દુર્લભતા માટે શાસ્ત્રકારોએ દશ દૃષ્ટાંતો આપીને અચ્છી રીતે ચિતાર આપ્યો છે, પણ ઈડાં મારે કથાઓથી સમન્તવ્યા કરતાં ખાસ વિવેચનથી જ સમજ આપવાનો ઉદ્દેશ હોવાથી તે દૃષ્ટાંતોની કથાઓ લખીને વાચનારાઓનો વખત રોકવા માગતો નથી. કારણ કે બાળવર્ગને કથાઓથી ઠીક બોધ થાય છે પણ મધ્યમવર્ગના જનોને વિવેચનથી જ સમજ આપવી વધારે સારી છે.

આ રીતે પ્રજા પુણ્યના પરિપાકથી, મહામુશીબને, મોટો કાળક્ષેપ કરવાના જોખમે, આ સર્વસુખ સાધન કરવામાં સમર્થ, ઉત્કૃષ્ટ વેગશાળી મનોબળવાળો મનુષ્યભવ આપણને પ્રાપ્ત થયો છે, અને તે સર્વ પ્રકારના દેવતાઓના લવોથી પણ ઉત્તમ તરીકે શાસ્ત્રકારોએ ગણેલો છે; છતાં આપણે તે મનુષ્યભવમાં પ્રાપ્ત થએલી ઉત્તમ

શક્તિઓની કેટલી ઓછી કદર પિછાણીએ હીયે તે જ્યારે
હું તમને વિગતેવાર સમજાવીશ ત્યારે તમે એકે જ
અચાને બોલશો કે આપણે તેમ કરવામા ખરી મૂર્ખાઇ
કરીયે હીયે

આપણને મળેલી શક્તિઓ કેટલી ઉચ્ચતમ છે
તેનો જગ વિચાર કરો ! એનો ખ્યાલ મનુષ્ય કેવા કેવા
આશ્ચર્યકારક કામો કરી શકે છે તે ઉપરથી તરત આવી
શકશે મનુષ્ય બોલી શકે છે, સમજી શકે છે, ઓળખી
શકે છે, વિચારી શકે છે, યાદ રાખી શકે છે, પરીક્ષા
કરી શકે છે, અનુમાન કરી શકે છે, ઉંડો અનુભવ કરી
શકે છે, વિકાસને વશ કરી શકે છે, સીખીને સુધરી
શકે છે, મહાવિદ્વાન્ થઈ શકે છે, મહાગ્રોથક થઈ શકે
છે, દેશપિદેગ જઈ શકે છે, ઉત્તમ બાવનાઓ ધારી શકે
છે, સ્વતંત્રતા મેળવી શકે છે, અને છેવટ પૂર્ણ મુક્તિ
પણ પામી શકે છે હુકામા કહીયે તો મનુષ્યને કશું
અમાધ્ય છે જ નહિ

મનુષ્યને મળેલી વાક્યશક્તિ કેટલી ઉત્તમતા ધરાવે
છે તથા તેના યોગે મનુષ્યને કેટલું બધું માદનિકનાન
પ્રાપ્ત થાય છે તે વિચારો ! જૂદા જૂદા સ્વદોષ્યાર તથા
જૂદા જૂદા વ્યવહારોથી ફેરોગને જૂદા જૂદા શુદ્ધો
બોલી તથા તેમના બળે વચન-વિભક્તિ-લિંગ-કાળ-વ

ગેરે અનેક વ્યાકરણના નિયમોથી ઘટિત થએલી વાક્ય-
રચનાવડે મનુષ્યપ્રાણી સહજસહજમાં જ કેટલું બધું
સમજી જણાવી શકે છે !

મનોબળથી મનુષ્ય કેટલું બધું શોધી શકે છે તે
વિચારો;—ગણિતશાસ્ત્ર, જ્યોતિષશાસ્ત્ર, ઇતિહાસ, ન્યાય,
વિજ્ઞાન, વગેરે અનેક શાસ્ત્રોમાં કેટલું બધું મનોબળ વ-
પરાયું હશે ?

ત્યારે આપણે આવી ઉત્તમ શક્તિઓવાળું મનુષ્ય-
પણું પામી તે શક્તિઓનો અરસમાં અરસ લાભ કેમ
લઈ શકાય તે સંબંધી જ્ઞાન મેળવવું તથા તે પ્રમાણે
વર્તવું એ કેટલું જરૂરનું છે તે વિચારો.

આપણું મનોબળ યા મનઃપરિણામ ને રૂઢી રીતે
સુધારીને આપણે આપણી આલચલણ તે પ્રમાણે રાખીએ
તો આપણે ખચિત મહાસુખી થઈએ એમાં લેશ ભાર
સંદેહ નથી.

હવે વિચારવાનું એટલું જ છે કે આપણું મનઃપ-
રિણામ કેવી રીતે સુધરીને મજબૂત થાય ? આ સવાલનો
જવાબ એ જ છે કે આપણે આપણા હૃદયમાં ને ગુણા-
નુરાગ એટલે કે ગુણોત્તરફ પ્રેમ રાખીએ તોજ મન શુદ્ધ રહે.

આ હેતુથી ગુણોત્તરફ આપણું લક્ષ્ય ખેંચવા માટે
આ ગુણાનુરાગ નામનો નાનો અંત્ર વિક્રમ સંવતની પં-

દરમી સદીમા થએલા શ્રી સોમસુંદરચરિના શિષ્ય પડિત
જિનહર્ષગણિ નામના મહાશય મુનિએ રચ્યો છે, જે ઉ
ત્તમબોધધા ભરપૂર છતાં નાનકટા હોવાથી કુલક તરીકે
ગણાય છે

આ નાનકટા અથમા આપણે શુણો તરફ કેવી પ્રીતિ
રાખવી તે સબધે ઉત્તમ બોધ આપ્યો છે, તેથી શુણા
નુરાગી જનોને તે ખાસ ઉપયોગી રહેલ છે, તેથી એક
શુણાનુરાગી મહાપુરૂષની પ્રેરણાથી હું એ અથના ઉપર
યો ય વિવેચન કરી તેને શુણાનુરાગી જનોના હિતાર્થે પ્ર
સિદ્ધિમા લાવુ છું

આ અથ તથા તેનાપર કરેલું માફ વિવેચન વાંચી
જો કેાઈ પણ અથે વાચનારને શુણો તરફ પ્રીતિ ઉત્પન્ન
થશે તો હું તે લાલ તે મહાપુરૂષને અર્પણ કરૂં છું કે
જેમની પ્રેરણાથી આ અથ બહાર પડી શક્યો છે

આ અથની સુધારણા કરવામા દક્ષિણદેશ વિહાંગી
સુવિહિત સાધુ શિરોમણિ શ્રીમાન અમગ્વિજ્ઞયજી તથા
બાળવિજ્ઞયજી મહારાજે જે શ્રમ લીધો છે તેમનો હું
અત્યંત આભાર માનુ છું

ભાવાર્થ યોજક,

પ્રોફેસર રવજીભાઈ દેવરાજ

વિશેષ સૂચના.

આ ગ્રંથમાં છ પ્રકારના પુરૂષ વર્ણવ્યા છે તેમાં અધમ પુરૂષો તે જેઓ ધર્મજ્ઞાન રહિત અને પાપ પરાયણ હોય અને અધમાધમ તે જેઓ નાસ્તિક બની દુર્ગુણોના વખાણ કરતા થકા પ્રાણિહિંસા અને મધમાંસાદિકતું ભક્ષણ કરતા રહે છે તે ગણવાના છે—છતાં આ ગ્રંથ ખાસ જૈનોના પ્રતિબોધ માટે રચાયેલો હોવાથી તેમાં દુરાચારી યતિઓને પણ અધમ તથા અધમાધમ તરીકે જ ગણવામાં આવ્યા છે. પરમાર્થ જોતાં એ વાતમાં વાંધા જેવું કંઈ નથી કેમકે દુરાચાર એ અધમતાનું મુખ્ય કારણ છે, અને દુરાચારને અટકાવવો એ ગ્રંથનો ખાસ ઉદ્દેશ છે, માટે તે પર ખાસ લક્ષ આપવું.

ગુણનુરાગ.

આપણા મન વચન અને શરીર શુભ માર્ગે જોડી શુદ્ધ રાખીએ તે સદ્ગુણ અને અશુભ માર્ગે જોડી અશુદ્ધ કરીએ તે દુર્ગુણ એમ સદ્ગુણ દુર્ગુણની સામાન્ય વ્યાખ્યા છે. મદ્ગુણને ક્રકામા ગુણ કહેનામા પણ કંઈ વાધો આવતો નથી

વ્યવહાર નયે જોતા વનસ્પતિ તથા જનાવરોમા જન્મ થી જેના સુગ્રહ કે દુર્ગુણ હોય છે તે પ્રાચે હમેશા કાયમ રહે છે આબાના મુલ્કો તેના તેજ કાયમ રહે છે તેમ હી બકાતુ કકનાશ પણ કોમ્પ રીતે ટાળી શકાતુ નથી, એ જ રીતે ગાય શાત સ્વભાવવાળી હોય છે તે પ્રાચે ફૂર થતી નથી અને સિંહ ફૂર સ્વભાવનાળો હોય છે તે પ્રાચે શાત થતો નથી. આ રીતે વનસ્પતિ તથા જનાવરોમા પ્રાચે પ્રાકૃતિક ગુણો રહે છે. કકાય તેઓમા પણ કારણયોગે પ્રકૃતિ ફેર થતો સ્વભાવ છે, તોપણ તે બહુ વિરલો રહેલ છે

પણ મનુષ્ય પ્રાણિમા તેનાથી કાંઈક વિવક્ષણતા દેખાય છે. કારણ કે તેનામા કંઈ જનમવાની સાથે જ સપ્તજા સદ્ગુણ દુર્ગુણ દાખન થાય છે તેમ નથી, કિંતુ તેતો જેમ જેમ ઉંમર લાયક થતો જાય છે તેમ તેમ આસપાસના સ્વ-સર્ગ-પરિચય ઉપરથી તેના મનરૂપી આદર્શમા સદ્ગુણો અથવા દુર્ગુણોની છાપ પડતી રહીને તે સુદૃઢ થતી જાય છે.

જો કે આ વાત પણ સાચી છે કે ગર્ભમાં પણ તેના મામા-પની ખાસિયતો પ્રમાણે તેની સારી નરસી ખાસિયતો બંધાય છે, છતાં તે એટલી નરમ હોય છે કે તેઓ પછવાડેના સંસર્ગથી દબાવવામાં આવે તો જાણી જાય છે, તેથી જ આ એક અવલોકનસિદ્ધ વાત છે કે દરેક બાળક તેના બાળપણમાં જ્યાંસુધી તેને વધુ વિવેક નહિ આવ્યો હોય ત્યાંસુધી ભદ્ર પરિણામી અને નિર્દોષ જેવો દેખાય છે.

માટે મનુષ્ય પ્રાણિના સદ્ગુણો અને દુર્ગુણો પ્રાકૃતિક હોવા કરતાં સાંસર્ગિક વધુ સિદ્ધ થાય છે, અને તેથી જ બાળકના કોમળ અંતઃકરણમાં મામાવના સદ્વાસના, ત્યાર બાદ ભાઈ બેનના સદ્વાસના, તથા ત્યારબાદ સોબતીઓના સમાગમથી, તથા શિક્ષકના પરિચયથી સદ્ગુણો અથવા દુર્ગુણોના બીજ રોપાય છે, અને તે આગળ વધતાં વધતાં સુદૃઢ થતા જાય છે. આવી રીતે ઉપક્રમ થતો ચાલુ રહે છે. તેથી જ શાસ્ત્રમાં કહેવાય છે કે:—

“પ્રાયેના યગમધ્યમોત્તમગુણાઃ સંસર્ગતઃ સ્યુ નૃનામ્.”

એટલે કે ઘણું કરીને માણસોના સારાનરતા ગુણો સોબતથી થાય છે.

આમ હોવાથી જ ગમે તેવો દુર્ગુણી મનુષ્ય પણ જો સદ્ગુણો તરફ ખેંચાઈને પોતાના મનને કામુમાં રાખી સદ્ગુણી થવા પ્રયત્ન કરે તો અવશ્ય તે સદ્ગુણી થાય એ વાત નિઃસંશય છે.

જ્યારે આમ છે ત્યારે મનુષ્ય પ્રાણીએ હિમ્મત રાખી સદ્ગુણી થવા પ્રયત્ન કરે તો ધરે છે અને ઉપદેશકોએ પણ આજ્ઞાન કેવળ સદ્ગુણો તરફ ઓતા જનોની તીવ્ર લાગણી ખેંચાય તેવો ઉપદેશ આપવાની જરૂર છે.

હવે ત્યારે મનુષ્ય સદ્ગુણી કેમ થઈ શકે તેના માટે જે ઉપાય છે તે એ જ છે કે ગુણો ઉપર તેને આકર્ષિત કરવો આવું જ નામ ગુણાનુરાગ છે. ગુણો એટલે સદ્ગુણો તેમના નિયે અનુરાગ એટલે પ્રેમ તે ગુણાનુગમ. જ્યારે મનુષ્યના અતઃસ્થિતિ ગુણાનુરાગ ઉત્પન્ન થાય છે, ત્યારે તે આપોઆપ ગુણના જીવંત થતો જાય છે તેની દૃષ્ટિ ગુણો તરફ ગહેલી હોવાથી તે ગુણના જીવંત ગુણો જોઈ તેમના તરફ બહુમાન રાખે છે, અને ગુણગ્રાહી બને છે ગુણાનુરાગી પુરુષ કદાચ કદી રહિત હોય છે, કારણ કે તે કેવળ ગુણપક્ષપાતી જ રહે છે, તેથી તેનામાં અહંકાર અને મમકાન્તુ જોઈ હોય છે. ગુણાનુગમો પુરુષ ધોતાને અક્ષયગુણી જુને છે અને તેથી તે અહંકારી બનતો નથી કિંતુ સત્ત્વ નમ્ર રહે છે, એથી કરીને તે ગુણીજનોના ગુણોની સ્તુતિ કરતો રહે છે, અને તેમના ગુણો ઉપર અનુગમ ગાળી મત્સરથી વેળો રહે છે આ ઉપરથી ગુણાનુગમ એ સમ્મતો કેટલો ગણીર અર્થ છે તે જણાઈ રહે છે.

માટે આપણે ગુણાનુરાગી થાને પગલા ગુણો જોઈ પ્રમાદ રાખતો જોઈએ અને પરાયા દાર જોઈ તેમની નિંદાવા વેગને રહેડુ જોડવું. આ ધોણે આપણે ચાલાયે તો જ

આપણે ખરેખરા ગુણાનુરાગી ગણાઈએ. જ્યાં સૂધી આપણે
મારું તારું કરીને કદાચહમાં મસ્ત રહી મનમાં ઈર્ષ્યા અને
મત્સર રાખી દરેક જણના અવગુણ જ શોધતા રહીને પર-
નિંદક બનીએ ત્યાંસૂધી આપણે ગુણાનુરાગી કેમ હોઈએ. આ
વાતનો ઉપદેશ આપવા માટે અંથકાર શ્રીજિનહર્ષગણિ મં-
ગળાચરણ કરવાની સાથે અથમાં જે વાત ઉપર બોલવાનું
છે તે વાતની સંક્ષેપમાં હકીકત રજુ કરે છે;—

ગાથા.

સયલકલ્લાણનિલયં—નમિઝ્ઞં તિત્યનાહપયકમલં,
પરગુણગહણસરૂવં—મળામિ સોહમ્ગસિરિજણયં ॥ ૧ ॥

અર્થ.—સકલ કલ્યાણના નિવાસસ્થાન તીર્થંકર ભગવા-
નના ચરણકમળને નમીને સૌભાગ્યશ્રીકારક એવું પરાયા
ગુણોને અહુણ કરવાનું સ્વરૂપ ધડુંધું.

ભાવાર્થ,—

જે પુરૂષ સર્વ સદ્ગુણોના નિધાન હોઈને તેવા ગુણો જગત્માં
ફેલાવવા માટે યોગ્ય ઉપદેશ આપીને સંસાર સમુદ્રથી તા-
રનાર દયા માર્ગની સ્થાપના કરી તેની વૃદ્ધિ કરે છે તે
તીર્થંકર કહેવાય છે. આવા પુરૂષોના ચરણકમળની સેવા
કર્યાથી તેના સેવકોમાં પણ સદ્ગુણોની છાપ પડે છે. સદ્-
ગુણોની છાપ પડવાથી તે સેવકો સર્વ કલ્યાણ સાધી શકે
છે. માટે યોતાનું કલ્યાણ સાધવાઈછનાર આ અંથકાર તેવા
તીર્થનાથ શ્રીમહાવીર મહુના ચરણે નમન કરે છે.

આના ગુણનિધાન પુરૂષના તરફ જે ખરા પ્રેમથી અને ખરી રીતે કૃપા એકનાર જ નમસ્કાર કરનામા આવે તો પણ તે સસાર સમુદ્ધી તેને તારના સમર્થ થાય છે. જે માટે કહેવામા આવે છે ૩ —

इकेचि नमुकारो, जिणवरवमहस्स वद्धमाणस्स ।
ससारसागराओ, तारेइ नर व नारिं वा ॥ १ ॥

અર્થ — જિનનમા પુરુષ સમાન ધુરવર પદ્મમાન સનામિના તરફ કરેનો માન એક નમસ્કાર પણ નર અથવા નાનીને સસાર સાગરથી તારે છે. ૧

કોઇ જોવને કે તે ભગવાન તો આજે નિયમાન નથી તો પછી તેમના ચરણે ગી ડીતે નમાય, તેના માટે એ ઉત્તર છે કે માનસિક સકલ્પથી તેમને યાદ કરતા અનુક્રમે આ પત્રને દિવ્ય દૃષ્ટિ પ્રાપ્ત થાય છે અને તેના જોરથી આપ જે તેમના માનસિક દર્શન કરી શકીએ છીએ, અને માનસિક દર્શન થતા તેમને નમન પણ કરી શકીએ

ખરા દર્શન અને ખરૂં નમન તે જ્ઞાન-દર્શન અને જ્ઞાનમન છે, જે માટે મીજિન-વૃક્ષસુખિએ લખ્યું છે —

तुम मच्छीहि न दीप्तसि—नाराज्जिति पभूयपूयारिं,
चिनु गुह्यमतिराण—वयणपरिषान्ननेण च ॥ १ ॥

અર્થ — હું ભગવાન તું આજોથી દેખાતો નથી, તેમજ મંત્રી મંત્રી પુત્રઓથી પણ કષ્ટતારી આગામના ધર્મગાત્રી

નથી, કિંતુ ભારે ભક્તિરાગથી તારાં દર્શન થાય છે અને તારાં વચન પાળવાથી તારી આરાધના થાય છે.

માટે તીર્થંકર ભગવાનને તેમના ગુણોદ્ધાર આપણા મનમાં યાદ કરી પૂર્ણ પ્રેમથી તેમના તરફ આપણે નમીને તેમની આજ્ઞા પાલન કર્યાથીજ આપણા સર્વ કલ્યાણ સિદ્ધ થાય છે.

ભગવાનની આજ્ઞા એ છે કે જેમ જેમ રાગદ્વેષ ઓછા થાય તેમ તેમ પ્રવર્તવું, ત્યારે આ પ્રધાન આજ્ઞાનો જો આપણે ભંગ કરી ઈર્ષ્યા, મત્સર, કલહ, નિંદા વગેરે કરવામાં તત્પર રહીએ તો પછી કેવળ દ્રવ્ય નમસ્કારથી આપણું શી રીતે કલ્યાણ થાય ?

એટલા માટે અંતર આગળ વધી કહે છે કે પારકા તરફ મત્સર ન રાખતાં તેના ગુણ ગ્રહણ કરવા જોઈએ. અર્થાત્ પારકા ગુણ જોઈ આનંદિત થઈ તેના વખાણ કરવા જોઈએ, જેનું સ્વરૂપ વિસ્તારથી કહેવામાં આવનાર છે.

પારકા ગુણ ગાવાથી આપણામાં તેની છાયા પડતાં આપણું સૌભાગ્ય પ્રકાશિત થઈ તેની શોભા વધે છે. માટે કોઈની નિંદા નહિ કરતાં ગુણિ પુરુષોના ગુણ જોલી આપણે આપણું સૌભાગ્ય વધારવું જોઈએ.

આ ભાવાર્થ ઉપરથી બે સાર નીકળે છે તે આ પ્રમાણે કે એક તો આપણે કલ્યાણાર્થી થવું અને બીજું એ કે ગુણગ્રાહી થવું. શ્રી જિનવદ્ધભસૂરિએ સંઘપટકના બીજા

કાવ્યમાં, કેને ઉપદેશ આપેના જોઇએ એના ખુલાસામાં
જણાવ્યું છે કે,—

કલ્યાણ મિનિવેશવા નિતિ ગુણગ્રાહીતિ°

એનો સારામ એ છે કે જે કલ્યાણ કરવા માટે દૃઢ
અભિધાપનાઓ હોય તેને ઉપદેશ આપેના ધર્મારત છે.
કારણ કે તેઓ પુરૂષ તેમજ સાર અહુભુ કરી શકે છે

હુને અથકાર પોતાની પ્રતિજ્ઞા પ્રમાણે પરગુણ અહુભુ
રૂપ કહે છે.

મૂળ ગાથા.

ઉત્તમગુણાણુગઓ-નિવસદ્ દિયયપિ જસસ પુરિસસસ,
આ તિલ્લયરપયાઓ-ન દુલ્લહા તસ્મ રિદ્ધીઓ ॥ ૨ ॥

અર્થ — જે પુરૂષના દૃઢ્યમાં ઉત્તમ ગુણના જોના તરફ
અનુગમ વસતો હોય તેને તાર્થકર પ મુખની રિદ્ધિઓ
કુર્યમ નથી. ૨

ભાનાર્થ,—

ગુણવાન ઉપર અનુગમ તે પરમાર્થે ગુણો ઉપરજ આ
નુગમ છે, તેથી જે પુરૂષના અત્તરજમાં ગુણના જત
ઉપર અનુગમ રહે છે, તે ગુણોનો પ્રિમાયતી થનાથી અરગ્ય
ગુણવાન વાય છે અને જેમ જેમ તે ગુણોમાં આગમ વધે
છે તેમ તેમ તેને મધ્યગી ગિદ્ધિગિદ્ધિ પ્રાપ્ત થતો જાય છે.
કારણ કે ગુણાનુગમ એ પોતે પણ એ જ જાતનો ગુણજ છે,
એ ગુણ પ્રાપ્ત થતા નિનય ગુણ વડનો રહે છે નિનય ગુણ
વધવાથી બીજા તમામ ગુણોના બીજા રોપાવવાની યોગ્યતા

પ્રાપ્ત થાય છે, અને તેમ થતાં તેમના પરિપાકે તીર્થંકર પદ મેળવી શકાય તો તેમાં લગારે આશ્ચર્ય જેવું નથી.

આ રીતે ગુણાનુરાગના મહિમા અતિ વિચિત્ર છે, અને તે ખરેખર સત્ય છે. કારણ કે જે ચીજમાં જેવું મન બંધાય છે, તે ચીજ તેને મોડી કે વેણી પ્રાપ્ત થાય છે એ નિયમથી જ્યારે આપણું મન ગુણોમાં અનુરાગી થાય છે, ત્યારે તેમાં ગુણોના બીજ રોપાય છે. માટે ગુણો પ્રાપ્ત કરવાનો એજ ખરો ઉપાય છે કે ગુણો તરફ પ્રીતિ બાંધવી, અને ગુણવંતોની સોખમ કરવી.

ગુણાનુરાગી પુરુષના હૃદયમાં મૈત્રી, પ્રમોદ, કરુણા અને માધ્યસ્થ એ ચાર ભાવનારૂપ ચાર ગુણો શરૂઆતમાંજ દાખલ થાય છે. કારણ કે ગુણાનુરાગના પ્રતાપે એ ચાર ગુણોના વિરોધી વૈર, મત્સર, દ્વેષ, અને ક્લેશરૂપ ચાર દુર્ગુણો તેના હૃદયમાં દૂર ખસેલા હોય છે.

જ્યાં સૂત્રી આપણા હૃદયમાં વૈર, મત્સર, દ્વેષ અને ક્લેશ ભરાયા રહે છે ત્યાં સૂત્રી તેમાં ગુણાનુરાગ દાખલ થઈ શકતો નથી. માટે હૃદયની શુદ્ધિ કરવા માટે આ ચાર દુર્ગુણો અવશ્ય દૂર કરવા જોઈએ.

ત્યાં પ્રથમ વૈરને દૂર કરી જગતના તમામ જીવો પછી તે એકેન્દ્રિય હો કે પંચેન્દ્રિય હો, રાક્ષસ હો કે દેવ હો, આર્ય હો કે અનાર્ય હો, સ્વધર્મી હો કે પરધર્મી હો, સ્વગચ્છી હો કે પરગચ્છી હો, તે બધાની સાથે આપણા અંતઃકરણથી મૈત્રી એટલે બ્રાતૃભાવ રાખવો એ આપણું

મૂળ કર્તવ્ય છે. આવો ઉદારભાવ આપણા દુનિયા હમેશા રહ્યા કરતો હોય તો પછી આપણે ધર્મ નિમિત્તે કશા પક્ષ કહ્યા દેતા ઉભા નહિ કરીશું, એટલું જ નહિ પણ આપણે સર્વેના સાથે ભ્રાતૃભાવ રાખતા હોનાથી અને સર્વેનું ભક્ત આહુતા હોનાથી ધર્મના ખરેખરા બીજો વચારે પ્રમાણમા કેનાનવા શક્તિમાન થઈ શકીશું.

આપણે આપણા હડહડના શત્રુ ઉદર મૈત્રી રાખી તેનું હિત વિતરવું અને કરવું જોઈયે. આ રીતે મૈત્રી દેઘરાથી આપણામા પરોપકારરૂપ મહાન્ ગુણનો પાયો ન આવે છે કે જેના પરિણામે તીર્થંકર પદ મેળવી જગત્માત્રના કલ્યાણાર્થે દેહાર્પણ કરી પરમાત્મા પ્રાપ્તિરૂપ મહા આનંદ મેળવી શકાય છે.

સકારણ યા નિષ્કારણ એક બીજામા વૈર ગળવું એ નીચ માણસનું કામ છે વૈર રાખનાથી અત પ્રશ્ન બીજો બીજાને દુષ્કિત થાય છે, માટે વૈરને દૂર કરી ભ્રાતૃભાવની લાગણીથી મનને પવિત્ર કરવું જોઈયે.

જો તમે પોતાના કલ્યાણના અર્થો હો, જો તમે ગુણના અનુરાગી હોઈ ગુણના માહક થવા ઇચ્છતા હો તો મૈત્રી પહેલા તમે નીચે મુજબ પ્રતિજ્ઞા લ્યો,—

“મિત્રો મે સર્વમૂલ્ય-વૈર મજ્જ ન કેળડ”

“સર્વ જીવોની સાથે મારે મૈત્રી છે, કોઈના સાથે મારે વૈર નથી.

ધર્મના કારણે લડાઈ કરવી, ધર્મના કારણે અરસપરસ વિવાદે ચડી એક બીજાને ગાળો ભાંડવી, ધર્મના કારણે એક બાજાની નિંદા કરવી, ધર્મના કારણે કલહ-કંકાશ વધારવા, ધર્મના કારણે તડા પાડી કુચંપ વધારવો, એ બધા અજ્ઞાનના ફળ છે. એમ કયાંથી મેત્રીભાવ તૂટે છે અને પરિણામે વૈર વિરોધ વધી પડી અશાંતિ ઉભી થાય છે. માટે જો ધર્મનો ખરેખરો ફેલાવો કરવો હોય તો કોઈના પણ પક્ષની અથવા સંસ્થાની નિંદા નહિ કરતાં તેમજ તકરારી અને ઝઘડાવાળી બાબતોના માટે વિવાદો કરવાનું મુલતવી રાખી સર્વ માન્ય સદ્ગુણોનો ઉપદેશ કરવો જોઈએ કે જેથી ધર્મની વૃદ્ધિ થાય અને વક્તા તથા શ્રોતાનું કલ્યાણ થાય.

હવે બીજો દુર્ગુણ જે મત્સર એટલે પારકા ગુણો અથવા પારકી સમૃદ્ધિ જોઈ અદેખાઈથી બળતું તેનો ત્યાગ કરી પ્રમોદ ગુણ એટલે આનંદી સ્વભાવ ધારણ કરવો જોઈએ કારણ કે જ્યાં સુધી આપણા મનમાં મત્સર, ઈર્ષ્યા, અદેખાઈ હશે ત્યાં સુધી આપણે ગુણાનુરાગી બની શકનાર નથી.

મત્સરી માણસની દૃષ્ટિ હમેશાં દોષગ્રાહક રહે છે, તેથી તે ગુણિ જનના પણ દોષ કાઢી તેની નિંદા કરતો રહે છે. અને પરિનિંદા કરવી એ નીચમાં નીચ કામ છે. માટે મત્સર ટાળીને પ્રમોદ ગુણ ધારણ કરવો જોઈએ, જેથી ગુણાનુરાગ તથા કૃતજ્ઞપણું નામના ગુણ પ્રાપ્ત થઈ શકે.

ત્રીજો દુર્ગુણ દ્વેષ કે જે કરતાનું મૂળ છે તેનો ત્યાગ કરી કૃષ્ણ ભાવના ભાવવી જોઈએ, જગત્માં કોઈને પણ

દુષ્ટી જોઈ તેનું દુષ્ટ ટાળનાની ઈચ્છા કરતી તે કરૂણા કરૂણાભાવથીજ જગતમા દયા ધર્મનો ફેલાવ થયો છે અને ધર્મો. જેને કરૂણા ન હોય, જેનું ચિત્ત પારકા દુષ્ટ જોઈ ગળે નહિ પણ ઉપદેશ રાજી વાચ તે પ્રરૂપ શી રીતે જન કલ્યાણ કરી શકે.

જેના હૃદયમા કરૂણા ગહે છે, તે શત્રુના ઉપર પણ દુષ્ટ પાડતો નથી. તેના કોમળ અત-રણમા એજ નિયાર નુકસાન છે કે હું મારું જીવન કલ્યાણ કર, આવા ઉદાર આ માર્યથી તે સર્વનું હિત કરે છે તેને આ પોતાનો અને આ પરાયો એનો દુઃખગ્રહ હોતો નથી, તેથીજ ભગવાન મહા વાચ આમિએ પૂર્વના નાજા ભરમા નીચેની ભાવના ભાવી હતી કે —

સર્વિ જીવ રુદ્ર શાસન રસી, ઇતિ મારદયા મન હૃદસી”

માટે જગતે આવો ઉદારભાવ પ્રાપ્ત થાય છે, ત્યાં જે દેનાર્થવૃત્તિ દૂર વાય છે, અને કેવળ જનમહ્યાણાથે ધન વનાવી તીર્થાર ગોવ ય ધાય છે

હવે ચોથો દુર્ગુણ ક્રોધ કે જે કલહ કકાસનુજ મુળ હોઈ ક્રુરપની વૃદ્ધિ કરાવનાર છે તેનો ત્યાગ કરી ગમે તેવા દુરકર્મો લોકો જેના કે દેવગુરુની નિંદા કરાવ અને પોતાની પ્રશંસા કરાવ નાસ્તિકાનુજનો ઉપર પણ ગુરુગે નહિ થતા તેમની નિંદા પ્રશંસાથી દૂર રહી પોતે માધ્ય સ્થભાવ અર્થાત્ તટસ્થપણુ ધારણ કરવું.

આ માધ્યસ્થભાવ આવ્યા શિવાય આપણે આપ-
ણાથી વિરૂદ્ધ વિચાર ધરાવનાર જનોની સાથે પગલે પગલે
અથડાઇને કલેશ કંકાસ વધારીએ તો તેમાં આપણા અને
તેમના વચ્ચે કુસપ વધીને ખાલી કર્મખંધ થાય છે.

આ રીતે ધર્માર્થિજનોએ શરૂઆતમાં મંત્રી, પ્રભાદ,
કરુણા, અને માધ્યસ્થ એ નામની ચાર મહા ભાવનાઓથી
પોતાનું દૈન્ય સ્વચ્છ રાખવું જોઇયે.

આ ચાર ભાવનાઓ પ્રાપ્ત કરવામાં આવે તો જગ-
ત્તમાં વૈર વિરોધ કલેશ કંકાસ અને અશાંતિનો નાશ થાય,
અને શાંતિ સંપન્ન અને સુખની વૃદ્ધિ થાય.

આ ચાર ભાવનાઓ જેમ જૈનમાં વર્ણવેલી છે તેમ
બૌદ્ધમતમાં પણ તેના તેજ નામે પ્રસિદ્ધ છે તેમજ પતંજ-
લિમુનિના યોગશાસ્ત્રમાં પણ તે માટે ઉલ્લેખ કર્યો છે, જેથી
તે સર્વમાન્ય રહેલ છે. ત્યારે આવી સર્વ માન્ય વાર્તા
કરવી છોડી દઇને આજકાલ આપણા જૈનસંપ્રદાયમાં ન-
જીવી બાબતોપર કાં લડાલડી અને વિવાદ ચલાવી કલેશ
કંકાસ ઉભા કરવામાં આવે છે તે સમજી શકાતું નથી.
શ્રીમાન હરિભદ્રસૂરિ લખે છે કે.

एस पओसो मोहो-विसेसओ जिणमयडिययाणं

અર્થાત્ ધર્મના માટે કોઈપણ ધર્મવાળા સાથે અરસપ-
રસ પ્રદેષ રાખવો તે એક જાતનો મોહ-અજ્ઞાન છે તો
પછી ખુદ જૈનધર્મવાળાઓમાં અરસપરસ ધ્વનાંખર દિગં-

બગ સાથે દેવ રાખે અને દિગંબર ચેતાબર સાથે દેવ રાખે
અથવા એક ગમ્છનાળા બીજા ગમ્છનાળા સાથે દેવ નાખે
એ તો સવિશેષ મોહજ સિદ્ધ થાય છે.

માટે હે જૈનભાવો, તમે યજ્ઞાબર હોકે દિગંબર હો,
મૂર્તિપૂજક હોકે મૂર્તિનિષેધક હો, ત્રણ ધુનનાળા હો કે ચાર
ધુનનાળા હો, તપો હોકે ખરતર હો, આચળિયા હો કે
પાપચદિયા હો, તેરાપથી હો કે વીસાપથી હો, છતાં તમે
બધા જૈન છો, ત્યારે શા માટે અરસપરસ તકરાર કરીને
એક બીજામા દેવ-નૈર-કલહ-છર્ચા-મત્સર-અદેખાધ-અને
ક્રુસ પની વૃદ્ધિ કરો છો.

શુ તમે અરસપરસ બ્રાતૃલાનની લાગણી રાખી એક
બીજાની નિંદા કરવાનું કામ છોડો અને એક બીજાનું માન
જાળની સનાહસપથી અરસપ ત શાંતિ બાળવો તો કંઈ
નુકમાન આવે તેમ છે? તમારે એક બીજાને મમજ આ
પની હોય તો ગુસ્સો બતાવીને કા તપ્પરો કરો છો. મધુર
વચનાથા એક બીજાને બોધિત કરો તેમ છતાં મતભેદ રહે
તો રહેના થો. જેને જે રૂચે તે તે કરે તેમા ગુસ્સો થા
ગાળો લાગવાનું શુ કાગ્ય છે? જૈનનું જૈનત્વ તકરારો
વધારનામા સમાયલું નથી, કિંતુ તપ્પરો દૂર કરી જગતમા
શાંતિ ફેલાવવામાજ રહેલું છે એ વાતપર લક્ષ આપનું
બેઠમે.

હવે મજમર ગુણગુણિ પુરપની પ્રસાસ કરીને

કેવી રીતે ગુણાનુરાગ ધારણ કરવો જોઈએ તેની સમજ આપે છે;—

(મૂળ ગાથા)

તે ધન્ના તે પુન્ના-તેસુ પળામો હવિજ્જ મહ નિચ્ચં,
જોસિં ગુગાનુરાઓ-અકિત્તિમો હોઈ અણવરયં ॥ ૩ ॥

અર્થ:—તેઓ વખાણવા લાયક છે તેઓ પુણ્યશાળી છે અને તેઓના પ્રતે મારો હ્રદયેશ નમસ્કાર હો. કે જેમને નિરંતર ખરેખરો ગુણાનુરાગ રહે છે. ૩

સાવાર્થ,—

પરાયા ગુણો ઉપર પ્રમોદ રાખનાર માણસના આપણે જેટલા વખાણ કરીએ તેટલા થોડા છે અને જે પુણ્ય-શાળી હોય તેજ પરાયા ગુણો ઉપર પ્રમોદ ધારણ કરી શકે છે, બાકી પુણ્યહીન પુરૂષ તો પારકા ગુણ જોઈને મત્સરથીજ બળી મરે છે.

જેઓના હૃદયમાં ખરેખરો ગુણાનુરાગ પ્રાપ્ત થયો છે તેમને હું વારંવાર નમન કરું છું.

દરેક ગુણ જગત્માં જે રીતે ધારણ કરાય છે એક લોકોને બતાવવા ખાતર ફક્ત બાહ્યરથી અને બીજું 'ચેતાતું' ભક્તું કરવાખાતર આંતરંગિક પ્રેમથી. ત્યાંલોકોને બતાવવા ખાતર ફક્ત બાહ્યરથી જે ગુણ ધારણ કર્યો હોય તે નકલિયાત હોવાથી કૃત્રિમ એટલે બતાવટી હોય છે, અને તેવી રીતે ધારણ કરેલા તે ગુણથી પરમાર્થ-આપણાં કરો મુધારો

થતો નથી. પણ આપણો મુધારો તો બ્યારે આત્મગિક પ્રેમથી દરેક ગુણ સ્ફુરિત થાય ત્યારેજ થઈ શકે છે એની રીતે ગુણાનુરાગ નામનો ગુણ પણ બ્યારે આત્મગિક પ્રેમથી આપણા હૃદયમાં સ્ફુરિત થઈ પ્રકાશ પામે ત્યારે તે અત્રિમ અર્ચાત્ બરેબરો ગુણાનુરાગ જાગૃતો, અને તેનાથીજ આ પશુને કામ છે.

આવો અત્રિમ ગુણાનુરાગ પણ ઘોડો વ મત હોય અને ઘોડો વ મત નહિ પણ હોય તો તેમ પણ આવી શકે નહિ એ તો તે વિરતર આપણા મનમાં સ્ફુરિત નહિ ત્યારેજ આપણુ કદ્યાણુ થઈ શકે

આવી રીતનો દૃઢ ગુણાનુરાગ પ્રાપ્ત થતા તેવો ગુણાનુગમી પુરુષ પરાયા ગુણની પ્રશંસા કરતો થયે દરેક ચો જમાથી કદને કદ પણ સદ્ગુણજ અદુષ્ટ કહે છે. તેનો દષ્ટિ દાપ જોનાથી વેગળો રહે છે તે નરતામાથી પણ માત્ર શીઘ્રે છે. આના ગુણાનુરાગ માટે શ્રીકૃષ્ણ વામુદેવનો ઉત્તમ દષ્ટાત જૈનમાં મુખમિદ્ધ છે કહે છે કે શ્રીકૃષ્ણ વામુદેવ પોતાના મુળથી કોઈના પણ અનગુણ નહિ બોલતા દરેક પ્રસંગે દરેક ચીજમાથી ગુણમહાભજ કરતા હતા અને તેવો સર્ગમાં ધ્રુવે તેમના તે ગુણની ભારે પ્રશંસા કરી હતી

હવે એ વિચારનારુ છે કે આના દૃઢ ગુણાનુગમી પુરુષમાં ખસર રહેતો નથી તેથી તે કોઈની નિંદા નહિ કરે, તે કોઈના મન નહિ બોલે, તે કોઈની ચાલી-નુગમી

નહિ કરશે, તે કોઈના સાથે કંઈયો નહિ કરશે. આ રીતે તેની ભાષા મધુર અને લોકપ્રિય હોય છે, આવો પુરૂષ વિવાદ અને શુષ્કવાદથી દૂર રહી ધર્મવાદ કરતો રહે છે.

આ 'ત્રણે વાદનું' ઇલાં દુકામાં સ્વરૂપ બતાવીયે છીયે.

બેજશુ વાદિ પ્રતિવાદી થઈને એક બીજાને હરાવવાના ઈરાદાથી એક બીજાના છળ પકડી દૂષણો કાઢે, ગલીચ શબ્દોથી એક બીજાને નિંદે, એકમેકમાં અપ્રિય વિશેષ-ણાથી સબોધન કરી પોતાના પક્ષની સરસાઈ કરી સામાને હલકું પાડી તેનું માનભંગ કરે અને પરિણામે તેમાં કશો પણ ફાયદો કે તત્ત્વની શોધપર નહિ પહોંચતાં કલેશની વૃદ્ધિ પેદા કરે તે વિવાદ જાણવો. ગુણાનુરાગી પુરૂષ આવા વિવાદથી દૂર રહે છે.

જે વાદ કરવાથી કશું ફળ પ્રાપ્ત થાય નહિ-પણ ખાલી ગળશોષ થાય. તેવા નજીવી બાબતોસરના વાદને શુષ્કવાદ જાણવો. આવા શુષ્કવાદથી પણ ગુણાનુરાગી પુરૂષ દૂર રહે છે.

ધર્મવાદ તે એ કે બન્નેજણા જિજ્ઞાસુ થઈ હેતુપ્રીતથી 'ધર્મસંબંધી' વિચાર કરે-જેવા કે ક્ષમા-માર્દવ-આર્જવ-મુક્તિ-તપ-સંયમ-સત્ય-શૌચ-આક્રિયન્ય-બ્રહ્મચર્ય-ધૃત્યાદિ બાબ-તોપર તેની શુદ્ધિના માટેની ઉત્તમ દલીલો રજૂ કરી દાખલા પુરાવાથી તે દલીલો એકબીજાના ગળે ઉતારી આખરે શાતિસલાહથી એકમેકનો ઉપકાર માની યોગ્ય સાર.

બહુ કરે અને એક બીજામા વધુ મૈત્રીસાવ ધારણ કરે તેનું નામ ધર્મનાદ. ગુણાનુરાગી પુરૂષ આવો ધર્મનાદ કરે છે.

ધર્મનાદ કરતા આ વાત લક્ષમા રાખવી કે તેમા કેા કોમની નિંદા ન હોવી જોઈએ, એટલું જ નહિ પણ તેમા પોતાના પક્ષની પણ અતિ ખેચ ન હોવી જોઈએ.

ધર્મનાદમા સત્યતાના સાગ ઉપરજ નજર રાખવી જોઈએ-અને હિંદાન્યુદ્ધિથી તેની તપાસ લેવી જોઈએ, અને જે પક્ષમા વધુ સત્યતા જણાય તે તરફ બહુમાન દર્શાવવું જોઈએ. ઘણી વેળા એવું પણ બને છે કે આપણે સ્વીકારેલી વાત અસત્ય સાબિત થાય છે, તે છતાં આપણને હિંબુ તે સમજી જ્યાં લગણું પકડેો નિશ્ચય થતો નથી ત્યાં મુઠી તે વાત છોડી શકતા નથી, તોપણ સામા ઘણીની સત્ય જલાતી વાગ તરફ ધિક્કાર બતાવનાથી વેગળે રહેવું જોઈએ.

ધર્મનાદ કરતા મૈત્રી, પ્રમોદ, કરુણા અને માધ્યસ્થ્ય એ ચાર ભાવના જીવનાની જોઈએ અને સામા વાળીતું મન ન કચનાવું જોઈએ.

ધર્મનાદમા કેવળ ગુણાનુરાગ એટલે ગુણો તરફ પક્ષ રાખવો જોઈએ તોજ તેથી સત્યતા સચવાય છે, તેથી તેમા મનની પક્ષાપત્તી ન હોવી જોઈએ.

ધર્મનાદમા કંદાર-કુન્દાર-મતમમતન-અહ કાગ-તુમ્હ કાર-આતમરવાધા-મર્મસેદિતા-દુર્મુલોહસાવના-કંઠા મરકરી-ઉત્કાસ-છગ પ્રપચ-કપટ-પુરિલતા ઇત્યાદિ દુર્ગુણોથી દુર રહેવું જોઈએ.

ધર્મવિવાદમાં વિવેક, ન્યાય અને સત્યત્વ પાલન થવું જોઈએ, ભૂલચુક થતાં ઉદ્ધાર ભાવથી ત્યાં ક્ષાંતિ બક્ષવી જોઈએ, અરસપરસ અનુગ્રહ બુદ્ધિ રાહેવી જોઈએ.

આવો ધર્મવાદ લોકપ્રિય થઈને તેના સાંભળનારાઓમાં શાંતિભાવ ફેલાવે છે; તેમાં સત્ય શોધન થાય છે, તેનાથી ધર્મના માટે ઊંડી લાગણીઓ પ્રગટાવી શકાય છે.

માટે ગુણાનુરાગી જનોએ પોતાના દરેક ભાષણમાં દરેક વાક્યમાં માધુર્યતા વાપરીને શાંતિભાવની વૃદ્ધિ કરવી જોઈએ.

હવે મથકાર દરીને ગુણાનુરાગનો મહિમા વર્ણવે છે,

(મૂળ ગાથા)

કિં વદ્મુના મણિણ-કિંવા તત્ત્વિણ કિંવ દાણેણ,
ઇક ગુણાનુરાય-સિવાવદ સુવલાણ કુલમવણ ॥ ૪ ॥

અર્થ — બહુ લાજનાવી અર્થના બહુ તપ કરનાથી
અથવા બહુ દાન દેનાથી શુ થનાર છે, એવા ગુણાનુરા
ગને શીખો કે જે સુખોત્ત (ખાસ) ઉત્પત્તિસ્થાન છે.

લાનાર્થ.

ગુણાનુરાગ કયાં વગર આપણે ગમે તેટલું શીખીએ
તોપણ તેથી કંઈ મિદ્ધિ થતી નથી શિક્ષણનો હેતુ મનની
મુધારખા કરવી એ છે, તે હેતુ જો પાર ન પડે તો પછા
શિક્ષણ નકામું છે બીજી બાજુ મન મુરરી સ્વચ્છ થાય
છે, તો પછી કદિ સામાન્ય શિક્ષણ મેળવી શકીએ તોપણ
તેમાથી વધુ ફાયદો મેળવી શકાય છે બહુ લાજેલો છતાં
પણ જો એમ માણ્ય જાતે હુજી હોઈ બીજા ગુણનાનો
તરફ ધિક્કાર બતાવતો રહે તો તેનું લજન નિરૂપયો ॥
થઈ પડે છે

માટે ગુણાનુરાગ વારનાની ખાસ આવશ્યકતા છે જો
ગુણાનુરાગ ધારણ કરાને શિક્ષણ લેનામા આવે તો તે જેમ
જેમ વધુ શિક્ષણ લેનામા આવશે તેમ તેમ વધુ ફાયદો
કન્નાર નિપડે છે માટે “બહુ લાજનાનું શુ કામ છે” એમ
કહેવાનો એ ઉદ્દેશ નથી કે બહુ લાજનું નહિ, કિંતુ ગુણ-

નુરાગ શિવાય એકલું બાહુ લાગતર કશા કામનું નથી એમ ઉદ્દેશ છે; માટે ગુણાનુરાગથી જ શિક્ષણની સાકૃત્યતા થાય છે.

ગુણાનુરાગ શિવાય ભારે તપશ્ચરણ કર્યાથી પણ કંઈ સિદ્ધિ મળતી નથી. કારણ કે મનની મલિનતા ટાળ્યા શિવાય તપશ્ચરણનું ફળ મળી શકતું નથી. જે માટે કહેવામાં આવે છે કે,

“ ક્રોધે ક્રોધ પૂરવત્ત્વો, તપ પામે નાશ ”

મતલબ કે કોડો વર્ષ લગી તપ કર્યા છતાં પણ જે મુહુર્ત માત્ર ક્રોધ કરવામાં આવે તો તે સઘળું રદ બાતલ થાય છે. માટે ગુણાનુરાગ પૂર્વક જે થોડું પણ તપ કરવામાં આવે તો તે મોટું ફળ આપે છે. જે માટે કહેવાય છે કે,

“ યોર્વાંપિ અણુઘ્રાણં—આણપહાણં હ્રણેઈ પાવમરં,

લહુઓ રવિકર પસરો—દહદિસિતિમિરં પળાસેઈ ” ॥ ૧ ॥

અર્થ:—થોડું પણ અનુષ્ઠાન જે આજ્ઞા સહિત હોય તો ઘણા પાપને હણે છે, દાખલા તરીકે સૂરજના કિરણોના નાનો જથ્થો પણ દશે દિશામાં અધારાને નશાડે છે,

આ ગાથામાં આજ્ઞા સહિત અનુષ્ઠાન કરવાનું જણાવ્યું છે તો કોઈ પૂછશે કે આજ્ઞા તે શી છે? એના ઉત્તરમાં કીચે મુજબ ખુલાસો છે,—

કિં નહુર્ણા, હહ જહજહ—રાગદોસા લહૂ વિલિજ્જાંતિ,
તહ તહ પયદ્વિયદ્વં—પુસા આળા જિણિંદાણં ॥ ૧ ॥

વધુ કહેનાનું શુ છે, અહીં જેમ જેમ રાગદ્વેષ જલતી
ઓછા પડે તેમ તેમ પ્રવર્તેનું એ જિનેદની આજ્ઞા છે.

માટે ગુણાનુરાગ ધાર્યા વગર કંઈ રાગ દ્વેષ ઓછા પ
ડતા નથી તેથી ગુણાનુગમનપૂર્વક જ તપ કરનાથી ફાયદો
થાય છે, તે શિનાય ઓળખુ તપ નમામું છે.

એ જ રીતે ગુણાનુગમ શિનાય એકવા ૧૧૧ દેનાથી પણ
કાંઈ મહાન મિદ્ધિ થતી નથી, કાગળ કે દાનના સાથે પણ
શુદ્ધ મનની જરૂર છે.

આ રીતે એકલો ગુણાનુરાગ જ સર્વ ગુણોનું કૃત્યશુદ્ધ
છે. માટે જો તમે ગુણને ચહાતા હો તો તે એકવાને જ
ધારણ કરો એટલે બીજા ગુણો પાતાની ગેળે આવી આવશે.

આટલું બધું ગુણાનુગમનું મહત્ત્વ જણાવનાનો ઉદ્દેશ
એ છે કે ભગ્નુ, તપ કરવું, તપા દાન દેવું, એ શુકર છે
પણ પગથા ગુણો તરફ રમોડ ધારણ કરી તેનું અનુમોદન
કરવું એ ડુંકર છે. કાગળ કે તે કામમા અભિમાન-અહંકાર
રને દૂર કરવું પડે છે, અને અભિમાનને દૂર કરવું એ
સાધારણ કામ નથી. અભિમાન દૂર થાય તો મન નરમ
પડે છે અને તેમ ધના વિનાય, નમ્રતા, મન્યતા, મતોર,
કૃતજ્ઞતા, માત્ર વગેરે ગુણો ગુણોની પ્રાપ્તિ વાય છે, જેના
પ્રતાપે મધળા ગુણો પ્રાપ્ત કરી મળાય છે.

માટે અભિમાનને દૂર કરી ગુણાનુગમ ધ્યાન કરનાની
ધર્મધિ જનને ખાગ જરૂર છે એના માટે જોઈએ બોધ
આપિયે તેટલો ઘોડો છે.

ગુણાનુરાગ શિવાય બધું નિષ્ક્રમ છે એમ આપણે વિ-
વેચનમાં જણાવ્યું તે જ વાત મૂળ અંધકાર કહી બતાવે છે.

(મૂળ ગાથા.)

જહસિ ચરસિ તવવિઝલં-પઢસિ સુયં કરિસિ વિવિદ્ધકઠાઈ,
ન ધરસિ ગુણાણુરાયં-પરેસુ તા નિષ્ફલં સયલં ॥ ૬ ॥

અર્થ;—જો કે તું ભારે તપ કરે છે. શાસ્ત્ર ભણે છે
અને અનેક કષ્ટ કરે છે, પણ બીજાના ગુણો તરફ અનુરાગ
નથી ધરતો તો એ બધું નિષ્ક્રમ છે. ૫

ભાવાર્થ.

આ બાબત પાછલી ગાથાના ભાવાર્થમાં પુષ્કળ ચર્ચા
છે. માટે ફરીને ઇહાં પિષ્ટપેષણ કરવાની કશી જરૂર નથી.
માત્ર ઇહાં એટલું જ જણાવું જરૂર છે કે, અભિમાનના
લીધે ગુણાનુરાગ ધારણ કરી શકતો નથી, માટે તે અભિ-
માન સંબંધે ઇહાં થોડો ખુલાસો ચલાવીશું.

એક પ્રસિદ્ધ કહેવત ચાલે છે કે

दया धर्मको मूल है, पाप मूल अभिमान.

આ પ્રમાણે અભિમાન એ 'પાપનું' મૂળ જ છે. અ-
ભિમાનથી જ કુસપના બીજ રોપાય છે અને તે પરિણામે
વૈર વિરોધ વધારે છે. દરેક ધર્મમાં અભિમાનને સખ્તમાં સખ્ત
શબ્દાથી વખોડેલ છે, છતાં જગત્માં તેનું એટલું બધું જોર
વર્તી રહ્યું છે કે ધર્મ કરવામાં પણ અભિમાન આવીને વચ્ચે
ઊભો રહેતો દેખાય છે. સારા ભણેલા ગણેલાને પણ પો-

તાનો પક્ષ સ્થાપન કરવામા એ અભિમાન આવીને નડે છે અને તેને ખુશી રીતે દુરાશ્રદ્ધ કગવે છે.

અભિમાનથી જ દુરાશ્રદ્ધ ઉપર થયેલો સત્ય વાતો ઉપર પગલા દબાવે તેમને દાક્ષી રાખવાના પ્રયત્નો થતા આ પછે પ્રત્યક્ષ જોખમે હીચે અભિમાનના આરોશમા સત્યની વાત સાબળાતા કાન આડો હાથ દેનાય છે. અભિમાનથી કરવા લાયક કાર્યો તમ્મ બેરકાર રહી જાયો ખરચો કરા વાધ છે. અભિમાનથી એક બીજાની નાતે રીઝો ઉભી કરી કોઈ ચીજ ધર્મના બખેશ થતા આપણે જોખમે હીચે.

અભિમાનના આરોશ લોકો ધર્મીય બનીને ખરૂં જોઈ નહિ પારખતા અસ્પષ્ટપરસ નિનાકાળ લડી મરે છે.

અભિમાનના હેતુથી જ લોકોમા દૃષ્ટિરાગ બધાય છે દૃષ્ટિરાગ બધાતા તેને એની પ્રતીત થાય છે કે હું માનુ છું તે જ સાચું છે. આ રીતે દૃષ્ટિરાગ બધ થો કે પછી તે બીજા બધાને તોડી પાડવા મથે છે. તે દૃષ્ટિરાગમા ચક્રવ્યુથ થનાથી વિવેક દૃષ્ટિથી બ્રહ્મ થાય છે એવો દૃષ્ટિ રાગાધ પુરુષ અમત્ય પક્ષને પણ એટલું બધું બેચે છે કે તે પોતાની વાત ગિદ્ધ કુના માટે જોડી યુક્તિઓ ઉભી કરવાથી પણ પાછળ હડકો નથી, તે કદિપત્ત પુરાના ઊભા કરવાથી ડરનો નથી, કદિપત્ત શાસ્ત્રો જ્યારને પણ તૈયાર થાય છે, અને આની રીતે મનમાં અમત્ય પરાયનું ધર્મ અસત્ય વા તોને સાચી કગે મનાવે છે

આ રીતે અભિમાનના કારણે દૃષ્ટિ રાગમાં તજાતા તેને

ગમે તેટલું સત્ય સમજાવવામાં આવે છતાં તે તેને ઉશડવા જ ગયે છે. આ વાત અનુભવ સિદ્ધ છે, જે માટે શ્રી હે. માચાર્યે વીતરાગ સ્તોત્રમાં લખ્યું છે કે;—

કામરાગ સ્નેહરાગા—વીપત્કેરનિવારણૌ

દૃષ્ટિરાગસ્તુ પાપીયાન્—હુરુચ્છેદઃ સતામપિ.

અર્થ:—કામ રાગ એટલે કામના લીધે સ્ત્રીતરફ લાગેલ પ્રેમ, તથા સ્નેહરાગ એટલે પુત્રો તરફ સ્નેહના લીધે માઆપોનાં મનમાં રહેલો રાગ એ જે રાગ ટાળવા હોય તો ઝટ દઇ ટાળી શકાય છે. પણ દૃષ્ટિ રાગ એટલે મત તરફ બંધાયેલો દુરાગ્રહ એટલો ખરાબ હોય છે કે ભળ-ભળા દેખાતા સજ્જન વિદ્વાનો પણ તેને બહુજ મુશ્કેલીએ દૂર કરી શકે છે.

દૃષ્ટિરાગના જોરથી જ નહીં વાતોપર તકરારો ઊભી કરાને એક બીજાની લાગણી દુઃખવવામાં આવે છે.

દૃષ્ટિરાગમાં જ મતસર ઈર્ષ્યા વગેરે દુર્ગુણોને પોષણ મળે છે અને તેઓ તેની છાયામાં જોરથી વધે છે, જેના પરિણામે મૈત્રી-પ્રમોદ-કરુણા-અને માધ્યસ્થ્યનો લોપ થાય છે, અને તેમ થતાં કુસંપ અને કંકાસ પથરાય છે, અને તેવી માથા ફેાડમાં ધર્મના ખરા મુદ્દા ભૂલો જવામાં આવે છે, જેથી લોકો આડે રસ્તે ચડીને નીતિ બ્રહ્મ થાય છે અને એ રીતે નીતિહીન પણ પ્રાપ્ત થતાં ધર્મનું કેવળ ડાલ રહે છે, બાકી અંદરમાં કશું સત્ય રહેતું નથી.

આ રીતે દૃષ્ટિરાગના કાળ છે તે સાબળી કોઈ કહીએ કે બીજા ધર્મનાળાને દૃષ્ટિરાગ હોય પણ જૈન ધર્મને શાનો દૃષ્ટિરાગ હોય તો ત્યાં તેણે એમ જાણવું જોઈએ કે ભાન જૈન હોય તેને દૃષ્ટિરાગ નથી હોતો પણ જે દ્રવ્ય જૈન છે, જેનામા હૃદયાર હઠમમત્ત છે, જેઓ પોતાનો જ કંઠો ખરે કરાવના માગે છે, જેઓ બીજા તરફ મત્તમ અને દ્રેષ ગમે છે, તેના જૈનોને દૃષ્ટિરાગાદ નહિ તો બીજા ગુ ગચ્છના.

હરે પ્રથકાર મત્સરના કાળ વર્ણવે છે —

મૂળ ગાથા.

સોઝળ ગુણુકરિસ-અન્નસ્સ કરેસિ મચ્છર જશવિ,
તા નૂળ સસારે-પરાદવ સહસિ સચ્ચન્ધ ॥ ૬ ॥

અર્થ — બીજાના ગુણોની પ્રશંસા સાબળીને જે છ મત્સર કરે છે, તો છ નકીપણે આ સસાંગા સધળા સ્થળે પગલન પામીશ. ૬

ભાવાર્થ

જેવું વાપીયે તેવું લબીયે, ત્યારે જે પારખી પ્રશંસા માણળી બળી મરે છે તેની બીજા લોકો પણ શાંતિ પ્રમાણ કરે આ રીતે મત્સરો માણમ જેમ જેમ પોતાની પ્રશંસા સાબળના ચાહે છે તેમ તેમ તેની પ્રશંસા બધ પાતી ગાય છે અને સર્વ સ્થળે તે હૃદયૂત ધાય છે.

મત્સરી માણસ સર્વ કોડનો નિદક હોવાથી મર્ડ કો ધને અપ્રિય થઈ પડે છે, એથી કરીને તે બધા જાન છે ત્યાં અપમાન પામે છે આનો આ જાણી વાન કહી, પણ

ભવાંતરમાં તેના ઘણા ભૂંડા હાલ થાય છે, માટે પારકા ગુણોની પ્રશંસા સાંભળીને મત્સર નહિ લાવતાં પ્રમોદભાવ ધારણ કરી આનંદિત બનવું જોઈયે.

મત્સર ધરવો એ ભવાભિનંદિ જનનું લક્ષણ છે. ભવાભિનંદિ માણસના દૃઢ્યમાં વૈરાગ્યનો છાંટો પણ નથી હોતો, તેવો માણસ કેવળ સ્વાર્થી અને દગલખાજ હોય છે, તેની મનોવૃત્તિ દુષ્ટ અને નીચ હોય છે, તેના દૃઢ્યમાં પાપ કરતાં કશો ડર નથી હોતો, અને તે બાહેરથી ગમે તેટલો નીતિનો દમામ બતાવતો રહે છે, તોપણ તે છાનાપણે મહા અનીતિમાન હોય છે.

ભવાભિનંદિના લક્ષણો આ પ્રમાણે છે —

ક્ષુદ્રો લોભરતિ દીનો મત્સરી મયવાન્ શઠઃ

અજ્ઞો મવાંભિનંદી સ્યાન્નિષ્ફલારંભસંગતઃ

જે માણસ ક્ષુદ્ર (નીચ-નિંદાખોર) હોય, લોભાંધ હોય નાહિમ્મત હોય, મત્સરી હોય, બીકણ હોય, કપટી હોય, મૂર્ખ હોય, અને વિનાકારણ પાપપરાયણ હોય તે ભવાભિનંદી જણવો.

હવે આજકાલની પ્રજામાં આપણે નજર કરીશું તો આ દર્શુણો એટલા બધા પૂર જોસમાં પ્રકાશતા દેખાશે કે તેઓમાં ખરા ધર્મના માટે ઉત્સાહ શી રીતે દાખલ કરવો તે મહામુશ્કેલ જણાયો. આ એક આપણી પરતીની નિશાની છે. એના ઉપાય એજ છે કે આપણે અંદર અંદરની ફાલતુ તકરારો ફોરણે મેક્ષી જૈન પ્રજાને નીતિચુસ્ત કરવા

મથન કરવું ધટે છે દાખલા તરીકે કોઇ ચોથની પર્યુષણા કરે અને કોઇ પાચમની પર્યુષણા કરે તો તે બાળનપર તકરાર કરવી મૂલતની ગમ્મી આપણા કર્મગુરુઓએ હાન લોકોમા જડ થાવી બેઠેલા ઉપર જળાનેલા લવાલિન દ્વિપણાના દોષો દૂર કરના માટે ઉપદેશ અને વ્યાખ્યાનો આપનાની જરૂર છે. કારણ કે જૈનધર્મની ઉત્તતિનો આગર તે ધર્મને પાલન કરનાર પ્રજાની નીતિ સુધરના ઉપર ગહે લ છે જ્યાં મુધી જૈન પ્રજામા નીતિબ્રહ્મપણુ કાયમ છે ત્યાં મુધી ધર્મની ઉત્તતિ થનાં નથી, માટે જૈનપ્રજાની ચક્રી કરવી હોય તો નીતિની તેનામા સજજડ સ્થાપના કરવાની આનરપકતા છે

હાલ દરેક સ્થળે જૈનશાળાઓ ઉવડે છે, પણ તેમા નીતિના શિક્ષણ કરતા સામાયિક પડિકમળાના અર્થ વગરના સૂત્ર પાઠ માટે ગડગડનાની કેળવણીનું જોગ વધુ દેખાય છે, પણ જૈનના અગ્રસર જનોઓ વિચાર કર્યો ધટે છે કે નીતિની મજાગુતી થયા વગર રૂઝ સામાયિક પડિકમળાથી કઈ જૈન પ્રજાની ઉત્તતિ થનાં નથી. કારણ કે આજ માધમાની પાચમી ગાથામા જનાનનામા આવ્યું છે કે ગુણાનુગાગ થયા મિનાય તપ શ્રુત તથા વિનિષ કષ્ટ ક્રિયા બની નિષ્ક્રિય થઈ પડે છે માટે આ ઉપદેશથી ચેતીને આપણે આપણી ખરી ઉત્તતિ કેમ વાય તે બાબત વિચાર ચલાવવો ધટે છે

જ્યારે જૈન પ્રજાનો મોટો ભાગ માતૃપિતૃમજા, સાધવાદી, પ્રમાણિક, ગુમીલ અને ઉદ્યોગી વર્ગ નીતિબ્રહ્મ

થાય ત્યારે જ જૈનની ઉત્પત્તિ થઈ ગણાય. તેના માટે મારા ધારવા મુજબ એ ઉપાય છે કે તમામ જૈન પ્રજાના બાળકોને માટે એક મહાન નીતિ શિક્ષણશાળા ઉઘાડવી જોઈએ, જેમાં નીતિ સંબંધી ઉત્તમ શિક્ષણ અને ઉત્તેજન મળે તો જૈન પ્રજાની સત્વર ઉત્પત્તિ થાય.

હવે પ્રશંગાંતરની વાત નહિ લંબાવનાં મૂળ વાતપર આવીએ. ચાલુ ગાથામાં મત્સરનું ફક્ત બતાવ્યું. હવે મત્સરના લીધે કરવામાં આવતી નિંદાનું ફળ કહે છે:—

મૂળ ગાથા.

ગુણવંતાણ નરાણં—ઈસામરતિમિરપૂરિઓ મળસિ,
જઈ કહવિ દોસલેસં—તા મળસિ મવે અપારંમિ ॥ ૭ ॥

અર્થ:—ગુણવંત પુરુષોના તું ઇર્ષ્યાના જોરરૂપ અંધારથી આંધળો બનીને જે કોઈ પણ રીતે લેશ માત્ર દોષ કહાડીશ, તો પણ અપાર સંસારમાં લમીશ. ૭

ભાવાર્થ.

મત્સર એટલે પરાયા ગુણની પ્રશંસા સાંભળી તે સહન નહિ કરતાં હૃદયમાં બળવું. મત્સરના જોરથી ઇર્ષ્યા—અદૃષ્ટાઈ ઉત્પન્ન થાય છે, અને ઇર્ષ્યાના જોરથી ગુણવંત પુરુષોના પણ છિદ્રો જોઈ તેમના ઉપર દોષારોપ કરવામાં આવે છે, અને એ રીતે ગુણવંતોની નિંદા કરવામાં આવે છે. આ રીતે આ દુર્ગુણોમાં તણાઈને અભ્યાજ્યાન નામના પાપસ્થાનમાં ફસી પડાય છે. એથી કરીને તેવી નિંદાથી માઠ કર્મ બંધ થતાં અપાર સંસાર વધી પડે છે.

માટે માત્સર્ય, ઈર્ષ્યા તથા નિદાથી દૂર રહી ગુણનત
પુરુષોના ગુણોની પ્રશસા સાલગી આપણે રાજ થવું જો
ઈએ અને તેમના ગુણોને અનુમોદીને આપણા 'અત કરણને
ગુણાનુરાગવી રગિત કરવું જોઈએ. ૭

આ વાતને નિગતનાર જ્ઞાનના ખાતર એક દાખનો
લખ્યો. ધારો કે આપણા રાજકર્તા ઇંગ્રેજ લોકો ઉદ્યમી, સા
હસિક, ધૈર્યવાન, બળવાન, બુદ્ધિમાન, અને પરાક્રમવાન
હોનાથી તેમની પ્રશસા થાય છે હવે જો આપણા મનમા
માત્સર્ય જોર હોય તો તરત ઈર્ષ્યા ઉત્પન્ન થાય છે કે અરે
અ માસાહારી લોકના એટલા બધા વખાણુ તે શાના કરનામા
આવે છે ? શું આપણે એનાથી ઉત્તમ નથી કે ? આમ ઈર્ષ્યા
ઉત્પન્ન થતા તરત તેમના દોષો જોના તરફ આપણી દ્રષ્ટિ
પહોંચે છે જેના પરીણામે આપણે તેમના ખરા ખોરા અનેક
દોષો શોધીને તેમની નિંદા કરના લાગીશું કે છટ ! છટ !
દીઠા ઇંગ્રેજ લોક ! એ તો કેવળ સ્વનાર્થી છે ! અરે એમણે
તો દગાથીજ આપણા મુલક લીધો છે ! એ પાપિ દોના વ
ખાણુ તે શાના કરના ! એ તો આપણા દુરમનો છે ! વળી
એ તો માસખાઉ અને મદિરાપાની છે ! એ લોક તો મહા
કપટી છે ! એ તો મીઠું મીઠું બોલોને આપણ તમામ
દ્રવ્ય હરણ કરના ઇચ્છે છે ! આ રીતે એ ગુણવાન પ્રજાની
નિંદા કરો આપણે આપણી અયોગ્યતા સિદ્ધ કરાવે છીએ.
પરંતુ જો આપણામા ગુણાનુરાગ હોય તો આપણે તેમના
ખરા ગુણોની પ્રશસા સાલગી ખુશી થશું અને કહીશું
હા એ લોકના ઉદ્યમ, સાહસ, ધૈર્ય, બળ, બુદ્ધિ અને પ.

ક્રમ ખરેખરા અદ્ભુત છે અને એ ગુણોના જોરથી જ તે-
ઓનું ભાગ્ય પ્રકાશ્યું છે. માટે એમની સંગત કરી આપણે
પણ તેવા ગુણવાન થવું જોઈએ, માટે આપણા યુવાનોએ
એવા સદ્ગુણી લોકોના મુલકમાં જ િત્યાં તેમના સહવા-
સથી તેમના ઉત્તમ ગુણો ગ્રહણ કરવા જોઈએ. આ રીતે
ગુણાનુરાગી પુરૂષ બોલી ઊઠશે.

આ રીતે પશ્ચાત્ત્વ ધર્મમાં કોઈ સદ્ગુણી પુરૂષ હોય અને
તેની પ્રશંસા થતી હોય તો આપણે તેના ઉપર મત્સર ન
લાવતાં ગુણાનુરાગ બતાવી આપવો જોઈએ. દાખલા તરીકે
હિંદુ ધર્મમાં પ્રખ્યાતિ પામેલા યોગાચાર્ય મહર્ષિ પતંજલિ
નાં બહુ વખાણ થાય છે, તે સાંભળી આપણે તેના દોષો
તરફ દૃષ્ટિ નહિ દેતાં તેના ચોખ્ખા ગુણો માટે તેનું ચોખ્ખા વ-
ખાણ કરીએ તો તેમાં કંઈ વાંધા જેવું નથી. કારણ કે એવા
સદ્ગુણી પુરૂષોને જૈનમાં માર્ગાનુસારિ ગણેલા છે, અને મા-
ર્ગાનુસારિ જનના ગુણો અનુમોદવા માટે શ્રીમાન યશોવિ-
જયજી મહારાજે ધર્મ પરીક્ષા નામના ગ્રંથમાં સ્પષ્ટ વિવેચન
કર્યું છે. એ બાબત જેમને શંકા રહે તેમણે તે ગ્રંથનો તે-
મણે જ કરેલો ગુજરાતી ભાષામાં સાર છે તે જોઈ લેવો.
વળી તેમણે પોતેજ પતંજલિ માટે નીચે મુજબ ઉત્તમ પ્ર-
કારનું વિશેષણ વાપરેલ છે.

यदाह भगवान् पतंजलिः

અર્થ:—જે માટે ભગવાન પતંજલિ આ પ્રમાણે બોલ્યા
છે, આ રીતે પતંજલિને ભગવાન એવું વિશેષણ આપીને

જેન અથમરોએ તેમના તરફ પોતાનો સ્પષ્ટ રીતે ગુણાનુરાગ
જાહેર કર્યો છે, અને પરધર્મ તરફ કેની ઉત્તર યુદ્ધિ રાખવી
જોઈએ તે બતાવી આપ્યું છે.

આ રીતે પરધર્મિ ગુણિજનોના માટે પણ ગુણાનુરાગ
ધારણ કરનારુ ધરિત છે, તો પછી સ્વધર્મિ ગુણિજનો કે
જે કદાચ જુદા જુદા સમયોમાં અને જુદા જુદા ગમ્મ
માં રહ્યા હોય તેમના તરફ શામાટે ગુણાનુરાગ ધરના અ-
ટકવું જોઈએ.

કાખલા તરીકે ખરતર ગમ્મમાં શ્રી જિનનંદભક્ષરિ
ઉત્તમનેરાઅચાર્ય અને ઉત્તમ નિદ્વાન્ થય ગયા છે તેમને તપ
ગમ્મના આચાર્યોએ પ્રલાયક તરીકે ગણીને તેમના વખા-
ણ કર્યા છે.

આવુ સ્પષ્ટ રીતે ઉત્તમ ધોરણ વિધમાન છતાં કેટ
લાક સાકડા નિચારના જૈન બાધનોને સ્વપક્ષના તીવ્ર આ-
વેશના જોરે ઊપગ્ની વાત ભારે પડતી જણાય તો તેમને
હું નમ્રપણે વીનવું છું કે આ બાબત ચોક્કસ અને મત
રમી સદીમાં ખુબ ચર્ચાયેલ છે કે જે વખતે આપણા જૈન
માં ધમરાગર નામના ઉપાધ્યાયે દેગેક ગમ્મનાળા તરફ
હલકા શબ્દો વાપરીને ભાગે કનેશ ખડો કર્યો હતો તેના
આખની નિર્જયમાં શ્રી જ્ઞાનનિજય ઉપાધ્યાયે પદ્મિશ
બજલ નામનો અથ લખીને ધર્મમાગરની માકડી પાંચ
મિને જૈનશ્રેણીથી તદન ઉતરી સાબિત ગો છે, એટલે તે

અંથ જોઈ ખાતરી કરી લેવી, તેમ છતાં પણ પરાયા ગુણ ગાવાની વાત નાપસંદ હોય તો તેમણે તે માટે માન ધરી રહેવું, પણ પરાઈ નિંદા કરીને વૈર વિરોધને ઉત્તેજન આપવું એવો તદ્દન અઘડિત છે.

હવે અથકાર એવું બતાવે છે કે આ ભવમાં આપણે જેવો અભ્યાસ પાડીએ તે પ્રમાણે પરલોકમાં આપણને તેનો બદલો મળે છે:—

(મૂળ ગાથા)

જં અઘ્મસેઈ જીવો-ગુણં ચ દોષં ચ इत्य जन्ममपि,
तं परलोए पावइ अभ्यासेणं पुणो तेणं ८

અર્થ:—જીવ આ જન્મમાં ગુણ અથવા દોષમાંથી જે નો અભ્યાસ પાડે તે અભ્યાસે કરીને ફરી પરલોકમાં તેને જ પામે છે. ૮

ભાષાર્થ.

દરેક વાતને વારંવાર યાદ કર્યાથી તે આપણા અંતરંગમાં ઠસે છે, એવું નામ અભ્યાસ છે. અભ્યાસથી સ્થિર સંસ્કાર થાય છે, અને સંસ્કારના પ્રમાણે તે વસ્તુની પુનઃ પ્રાપ્તિ થાય છે. આ સામાન્ય નિયમથી આપણે વિચાર કરશું તો માલમ પડશે કે આ ભવમાં આપણે જે હમેશા ગુણ સંબધી વિચારોને જ આપણા હૃદયમાં સ્થાપિત કરીએ તો ભવાંતરમાં પૂર્વ સંસ્કાર પ્રમાણે આપણનું હૃદય ફરીને ગુણો તરફ જ ખેંચાશે કે જેથી આપણને તે તે ગુ-

જુની માસિ થયો. પરંતુ જે આપણે ઇહા દાય સંબંધી વિચારે જ મનમાં કમાવતા ગહીયે તો પછી જનાતરમાં આપણને દાયની જ પ્રાપ્તિ વરો

માટે આ ઉપરવી આપણે ઇહા બહુ સાધના રહેવાની જરૂર છે અહીં લગારે બહુ કર્યાથી જનાતરમાં તેથી દેવો ગેલાલ થાય છે તે આપણે ખૂબ યાદ રાખવું જોઈએ, અને હમેશા સારી બાબતોનો જ અભ્યાસ પાડવો જોઈએ પગની નિદા કરવી જે પરાયા દુર્ગતોની સાથે મોળવ કર્યા બગેબર છે પગનિદા કર્યાથી પરને નુકસાન તો થવાનો હોય તો જ વાય છે, પણ આપણને તો ચોક્કસ રીતે નુકસાન પહોંચે છે, જે વાત ખૂબ લક્ષમાં રાખવી

ખુબ જા જનમાં પણ લેવો અભ્યાસ પાડીયે તેનું આપણું વલણ થકને તે પ્રમાણ માગવલ અથવા નરમાયક પ્રાપ્તિ થાય છે. કહેવત પણ છે કે—

“ જેવો આદાર તેવો વડકાર ”

તેથી જે આપણે પરાયા દોષો મનમાં તાલી તાલીને તેમની નિદા કરીયે તો તે દોષો હજારે હજારે આપણા પોતાના અન કુલમાં પોતાનો માને કહે છે, અને આપણે પરિજાને તે દોષોના પાન થયેલીયે પૂરે કહેવામાં આવ્યું છે કે મન પના ગુણદાય સમર્થાધીન છે, તેથી સમગ્રથી તે ગુણે છે અને કુસંગથી બિગડે છે હવે મનના માટે ઇહા પાઠ વિચાર આપીશું

સત્સંગ.

સત્ એટલે સારાનો સંગ એટલે પરિચય-એ શબ્દાર્થ-માં ઘણા ભાવર્થ રહેલ છે. સારા માણસો, સારા ગ્રંથો સારા ભાષણો, સારા મેળાવડા, સારી મંડળીઓ, સારી નિશાળો, સારા ક્ષેત્રો, સારા વિચારો, સારા નમુના, સારા દૃષ્ટાંતો, સારા ગુણો અને સારી વસ્તુઓ વગેરે તમામ સારી વસ્તુઓને સત્ પદ્ધતી લક્ષિત કરી શકાય, તેનો સંગ એટલે સોખત, પરિચય, પ્રસંગ, અભ્યાસ, મનન, અવલોકન, નિવાસ, વગેરે અનેક રીતે સંબંધ તે સત્સંગ. આ રીતે અનેક પ્રકારે સત્સંગનું સેવન કરી શકાય છે.

શાસ્ત્રમાં આર્યક્ષેત્રના જન્મને વખાણ્યું છે તે એટલાજ માટે કે તેમાં જન્મ થતાં આર્ય જનોના સંગનો વધુ લાભ મળે છે. એજ રીતે આર્ય કૃષ્ણ તથા આર્ય જાતિના જન્મ માટે પણ સમજવું.

સત્સંગનો મહિમા અવર્ણનીય છે. જે બાળકના મા બાપ સદ્ગુણી હોય છે, તેમના સદ્ગુણની છાપ તે બાળકના દૃદ્યપર પ્રકાશિત થાય છે, માટે જે આપણે આપણા બાળકોને સદ્ગુણી બનાવવા હોય તો પહેલાં આપણે જ સદ્ગુણી બનવું જોઈએ. બાદ આપણા બાળકોને બાંધ આપતાં સારા દૃષ્ટાંતોથી જ વધુ સમજ આપવી જોઈએ.

શિક્ષકોને પણ સદ્ગુણી રહેવાની તૈયારી જરૂર છે, કારણ કે તેઓના ગુણોની છાપ તેમના શિષ્યોમાં પડે છે.

એ સાથે બાળકોના હાથમા સારા પુસ્તકો જ રખાવના જોઈએ બાળકો એક બીજાના દુર્ગુણો સાથે તે નાપસંદ બનાવ છે, તેથી તેવે પ્રસંગે તેમને તેમ કરતા વારીને સદ્ ગુણોના તરફ જ તેમનું લક્ષ્ય રખાવવું જોઈએ.

રાત અને દિનસ બાળકોનું મન સદ્ગુણો તરફ લેડાય રહે તેવો યત્ન કરવો જોઈએ, સદ્ગુણી બાળકને ઉત્તેજન આપી ઉમંગી રાખવા જોઈએ.

બાળકોમા નિંદા કરનાની કૃત્રેવને મૂળથી અટકાવવી જોઈએ. તેમને ધર્મ સબધી તકરારી સવાલોના બદલે ધર્મના ખરા મૂળ સિદ્ધાંતો જ શીખાડવા જોઈએ તેઓ એક બીજાને મનુર સંબોધનોથી બોલાવે અને મનુર વાણી બોલે તેવો અભ્યાસ પડાવવો જોઈએ.

નીતિમય શિક્ષણથી બાળકોના મનપર ધીમે ધીમે છાપ પાડી તેઓને સદ્ગુણી બનાવ્યા હોય તો લનિબ્યમા તેઓ સદ્ગુણી નિનડી મુખી છદ્મી ભોગવે

આ રીતે સત્સંગના પ્રતાપે મહાલાલ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે.

હવે મથકાર એવું જણાવે છે કે જે પુરૂષ પારમ્મ દાન બોલે તે પોતે ગુણી હોય તોપણ પોતાને નિર્ગુણી સાબિત કરે છે,—

મૂળ ગાથા.

જો જપદ્ પરદોસે—ગુણમયમરિઓ વિ મચ્છરમરેણ,
સો વિડસાણ મસારો—પલાલપુજ વ્વ પદિમાદ્ ॥ ૯ ॥

અર્થ:—જે પુરૂષ પોતે સેંકડો ગુણોથી ભરેલો છતાં પણ મત્સરના આવેશથી પરાયા દોષ બોલે તો તે વિદ્વાન જનામાં પળાળના પૂળા માફક દમ વગરનો જણાય છે. ૯
ભાવાર્થ.

મત્સર એ એક એવો દુર્ગુણ છે કે તે સેંકડો ગુણો ઉપર પાણી ફેરવે છે. મત્સરી માણસ આખા જગતને પોતાનો દ્વેષી બનાવે છે, તેથી તેના બીજા ગુણોની કોઈ પ્રશંસા કરતો નથી.

સમજી માણસો પણ મત્સરી માણસના બીજા ગુણોને ગણતરીમાં લઈ શકતા નથી, કારણ કે મત્સરના કારણથી તે ગુણો ગુણરૂપે પ્રકાશ આપી શકતા નથી.

દાખલા તરીકે મત્સરી માણસ સાચી વાત કરતો હોય તો પણ તેનામાં મત્સરિપણાનો આભાસ થતો હોવાથી તે તરફ કોઈ લક્ષ આપતો નથી.

એ જ રીતે મત્સરી માણસની વિદ્યા, મત્સરી માણસની સમૃદ્ધિ વગેરે તમામ બાબતો લોકમાં અપ્રીતિકારક થઈ પડે છે.

માટે ધર્મીય પુરૂષોએ કદાપિ મત્સર ધરીને પારકા દોષો બોલવા નહિ. એમ કરવાથી જ તેઓના ગુણો જગતમાં પ્રકાશિત થાય છે.

સક્ષમ રીતે વિચારતાં માલમ પડશે કે મત્સરી માણસમાં જે ગુણો દેખાશે તે માત્ર બહારના આડંબરીજ હશે. અતરંગમાં તે માણસ નિર્ગુણી જ હશે. કારણ કે મત્સર

ધરત્ર એ ક્ષુદ્રપણુ લક્ષણ છે, અને જેનામા ક્ષુદ્રપણુ હોય તે પુરુષ નીચ મનોવૃત્તિવાળો હોય છે. આવો માણસ ધર્મ-ગતિની પ્રાપ્તિ થવાને અયોગ્ય ગણાય છે, તે પછી તેમા ગુણોના વાસ કયાથી રહે.

ધર્મ રતનની યોગ્યતા માટે નીચેના એકરીઠ ગુણોની જરૂર રહે છે.

- ૧ અક્ષુદ્રપણુ અર્થાત્ ગભીર બુદ્ધિ કે જેના યોગે માણસ ધર્મના ખરા સ્વરૂપને ઓળખી મરણ, કાર્ય, અલ્પકારથી દૂર રહી શકે.
- ૨ રૂપવાનપણુ અર્થાત્ મનોહર આકૃતિ કે જેના યોગે તે લોકોમા ધર્મની સારી છાપ પાડી શકે છે.
- ૩ પ્રવૃત્તિ માધ્યમપણુ અર્થાત્ યરો સ્વભાવ કે જેના યોગે તે ગરમ મિઝગ નહિ રાખતા શાત રહી મામાના મનને આનંદિત કરી શકે.
- ૪ લોભપ્રિયપણુ અર્થાત્ જે ભુલ કાનો લોભને અપ્રિય હોય તેના કામોથી દૂર રહી લોકોની પ્રીતિના પાત્ર થઈ શકનાપણુ.
- ૫ અક્રૂરપણુ અર્થાત્ વૈર ભાવથી રહિતપણુ કે જેના યોગે અપમાદિ ઉપર ક્રોધ ગામી માગાય.
- ૬ ક્ષીરપણુ અર્થાત્ પાપથી ક્રોધ રહેવાપણુ કે જેના યોગે પાપના કામોથી દૂર રહી શકાય.
- ૭ અસાહપણુ અર્થાત્ નિષ્કપટીપણુ કે જેના યોગે છુર સરળ સ્વભાવ ધારણ કરી શકે.

- ૮ મુદાક્ષિણ્યપણું અર્થાત્ પરને તુચ્છકાર નહિ કરવાનો સ્વભાવ કે જેના યોગે પરાઈ પ્રાર્થનાનો ભંગ નહિ કરતાં તેનું કામ પાર ઉતારી શકાય,
- ૯ લલ્લગ્રુપણું એટલે શરમાળ ગુણ કે જેના યોગે લીધેલી પ્રતિજ્ઞા પાળન કરી શકાય,
- ૧૦ દયાલુપણું એટલે કરૂણા ગુણ કે જેના યોગે પરાયા દુઃખો ભેધ કરૂણા ભાવ ઉત્પન્ન થાય,
- ૧૧ મધ્યસ્થ હોઇને સૌમ્ય દૃષ્ટિપણું અર્થાત્ રાગ દ્વેષ રહિત થઇને શાંત નજર રાખવાપણું કે જેના યોગે દોષગ્રાહી નહિ થવાય,
- ૧૨ ગુણરાગિપણું અર્થાત્ ગુણાતુરાગ કે જેના યોગે પરાયા ગુણો ભેધ પ્રમેદ પામી શકાય,
- ૧૩ સતકથપણું અર્થાત્ સારી કથા પર પ્રીતિ કે જેના યોગે પરાઈ નિંદાથી વેગળે રહેવાય,
- ૧૪ સુપક્ષપણું અર્થાત્ કુટુંબને કેળવી સુધારવાપણું કે જેના યોગે તેઓ સારા કામમાં મદદગાર થાય,
- ૧૫ સુદીર્ઘદર્શિપણું અર્થાત્ લાંબી નજર કે જેના યોગે પરિણામ સુંદર કાર્યો કરી શકાય,
- ૧૬ વિશેષજ્ઞપણું અર્થાત્ વિવેક કે જેના યોગે હિતા હિત તથા સત્યાસત્યની પરીક્ષા કરી શકાય, તથા ગુણ દોષ જાણી શકાય,
- ૧૭ વૃદ્ધાનુગામિપણું અર્થાત્ વૃદ્ધજનોના પગલે ચા-

જનાપણ કે જેના યોગે અનુભવિ માખાપોની
શીખામણે માન્ય કરી શકાય

૧૮ વિનીતપણ અર્થાત્ માતા પિતા તથા ગુરૂજનો
વિનય કે જેના યોગે તેઓની પ્રીતિ મેળવી શકાય

૧૯ કૃતજ્ઞપણ અર્થાત્ કરેલા ઉપકારને યાદ ગણવાનો
ગુણ કે જેના યોગે તેનો બદનો વાળી શકાય

૨૦ પરહિતાર્થકારિપણ અર્થાત્ પરોપકારિપણ કે
જેના યોગે સ્વાર્થ રાખ્યા વગર પરોપકાર
કરી શકાય

૨૧ લજ્જવસ્થપણ અર્થાત્ આલાકી કે જેના યોગે
દુઝે વાત મહાજમા શીખી સમજી શકાય

આ એકવીસ ગુણોવાળો પુરુષ ધર્મરત્ન પામવાને યો
ગ્ય થાય છે પણ મત્સરી પુરુષમા એજવા ગુણોનો અભાવ હવ
કમાવ થઈ પડે છે, તેથી તે ધર્મને અયોગ્ય બની રહે છે.

હવે મધ્યમાર કહે છે કે જે પુરુષ દુષ્ટભાવથી પારખી છતા
અહના રોડ બોલી બતાવે તે પોતાને નિર્ધિક પાપમા
ડિગારે છે —

જો પરદોસે ગિણદ્-સતાસંતે વિ દટ્ટમાવેણ,
મો અપ્યાણ ચંચદ્-પાવેણ નિમ્ત્તપણારિ ॥૧૦॥

અર્થ.

જે પુરુષ દુષ્ટભાવથી છતાં કે અહના પરાયા રોડ મ
હુજ કરે તે પોતાના આત્માને નિર્ધિક પાપથી બોડે છે. ૧૦

ભાવાર્થ.

પાપ એ રીતે કરાય છે;—એક તો આપણો ઉદર નિર્વાહ ચલાવવા માટે વેપાર ધંધો અગર ખેતીવાડી કરતાં આપણને ફેટલુંક પાપ કરવું પડે છે. આ પાપ નહિ કરિયે તો આપણો નિર્વાહ ચાલી શકતો નથી તેથી તેમાં આપણો કંઈક અર્થ સિદ્ધ થતો હોવાથી તે સાર્યક પાપ ગણાય છે; પણ ખીલું નિર્ર્યક પાપ જે કરવામાં આવે છે તે બહુ ભુંડું છે, કારણ કે તેમાં આપણનો કશો સ્વાર્થ સિદ્ધ થતો હોતો નથી, ત્યારે તેવું પાપ કરવાની જરૂર શી છે?

પરાયા છતાં અછતા દોષ બોલવા એ નિર્ર્યક પાપ છે તે કરવું એ કેવળ નીચ વૃત્તિ બતાવે છે. પરાયા દોષ બોલવાથી આપણને કંઈ નફો મળતો નથી, કિંતુ જેના આપણે દોષ બોલીયે તેના જાણવામાં તે વાત આવે તો તે આપણો અભિન્ન થાય છે. કદાચ તે સાચો માણસ સદ્ગુણી હોય તો પોતાની નિંદા સાંભળીને પણ શાંત રહેશે તોપણ આપણે તો આપણા દુષ્ટકામથી પાપિષ્ઠ બનીયે જ છીયે, માટે પરાયા માણસના છતાં દોષ બોલવામાં પણ પાપ છે તો પછી અછતા દોષ બોલવા તેમાં તો મહાપાપ જ છે એમાં શું સમજવવું.

આપણે જ્યારે પરાયા દોષ બોલીયે છીયે ત્યારે ધણી વખત આપણે તો સાચી વાત કહીયે છીયે એમ માની આપણા મનમાં જમી રહેલા મત્સરને ઓળખી શકતા જ નથી, પણ આપણે વિચાર કરશું તો માલમ પડશે કે પ-

રાધા દોષો બોલવામાં આપણું મન જે આનંદ પામે છે તે ખુદ મત્સર શિનાય શી રીતે બની શકે ?

પરાયા અનગુણો બોલીને આપણી છાતને આપણે અપવિત્ર કરવાની સાથે આપણા મનમાં મરકાકને મનને મત્સરથી મલિન કરીને જે નિર્વૃક્ક પાપ બારીએ છીએ તેના છુકારો બહુજ મુશ્કેલીએ થાય છે.

પર નિદામાં ઘણો ભાગ તો અમત્યનો જ હોય છે. ધણીનાર તો શમના લીધે પરનિદા કરવામાં આવે છે અને ખરા ખોટાની પક્ષી ખાતરી શિનાય જ પરાઈ નિદા ચના વવામાં આવે છે. આની નિદાના અંગે વગર વિચારે સા મા ધણી ઉપર અને બહેમ લઈ જઈ તેને વગોનવામાં જ આપણી બહાદુરીનો ઉપયોગ કરાય છે, અને આના આવે-શમાં ચડી ધણી વેળા સામે ધણી નિર્દોષ છતાં તેના ઉપર દોષગેયજ કરી આપણે નિદાની સાથે કુદા અવ્યાખ્યાનના પાપને પણ માથે બેઠારી લાગે છીએ કે જેના માટે શાસ્ત્ર કારોએ અનેક દુષ્ટાનો આપી બહુ માઠા દુર્ગ નર્મવ્યા છે,

આપણે કોઈ ઉપર કુદા આજ ચઢારીએ ત્યારે આપણા મને તો મજાદુ થાય છે, પણ સામા ધણીને તેથી કેટલું નુકસાન પડેલું છે તે સબધી આપજને લગારે વિચાર આવતો નથી. સાથે સામા ધણીના મનમાં આપણા તે હામથી કેટલું દુખ લાગતું હશે તે તો જો કોઈ આપણા ઉપર ખોટું આજ ચઢારી આપણી ક્રોધની ક્રો ત્યારે આપણા મનમાં જે લાગણી ઉપજાય થાય તે તપાસીએ તો જ માન્ય પડે.

આ રીતે વળી ઘણીવાર કોઈ રાજસ અમુક અપેક્ષા રાખી અમુક કાર્ય કરતો હોય ત્યારે તેની તે અપેક્ષાથી આપણે બે ખખર હોઈ તેની નિંદા કરવા માંડીએ છીએ તેવા પ્રસંગે પણ આપણી નિંદા અસત્યનાથી જ છવાયેલી હોય છે.

હવે કોઈ વેળા સામા માણસના આપણે ખરેખરા કંઈ પણ બોલીએ તોપણ તે સત્ય છતાં પણ અસત્ય જ શાસ્ત્ર-કારોએ ગણ્યું છે જે માટે શ્રીમાન હેમાચાર્ય યોગશાસ્ત્રમાં લખ્યું છે કે:—

“त तथ्य मपि नो तथ्य-मप्रियं चा हितं च यत्”

અર્થાત્ જે વાત કોઈને અપ્રીતિજનક હોય અગર અહિતકર્તા હોય તે વાત સાચી હોય તો પણ સાચી ન ગણવી.

માટે પરના છતાં અગર અછતા દોષ તરફ આપણે આપણી દૃષ્ટિ જ નહિ ધરવી જોઈએ તો પછી બોલવાની તો વાત જ શી હોય.

જ્યારે આમ છે ત્યારે હવે આપણે કયા નિયમે પ્રવર્તીએ તે માટે ગ્રંથકાર એક સર્વ બાબતોમાં સાધારણ રીતે લાગુ પડતો સામાન્ય નિયમ બતાવે છે:—

મૃળગાથા.

તં નિયમા મુત્તવ્વં-જતો ઉપજ્જા કસાયમી,

તં વત્થું ધારિજ્ઞા-જેણો વસમો કસાયણં ॥૧૧॥

અર્થ.

જેનાથી કષાયરૂપ અગ્નિ પ્રદીપ્ત થાય તે કામને ચોક્કસ

પણે છોડી દેવું અને જેનાથી કપાયો દબે તે વસ્તુ ધારણ કરવી ૧૧

ભાષાર્થ.

ચિત્તને મલિન કરનાર તે કપાય કપાય ચાર છે,— ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ આ ચારે કપાય રાગ અને દ્વેષ એ બે મૂળમાંથી ઉત્પન્ન થાય છે, અને રાગ અને દ્વેષ એ જ દુઃખના મૂળ છે.

ચિત્તની શાંતિને કપાયો બાળીને ભસ્મ કરે છે, માટે કપાયોને અગ્નિની ઉપમા આપી શકાય. અગ્નિની સામગ્રી મળ્યાથી અગ્નિ જેમ ભડકો લઈ ઉઠે છે તેમ કપાયોની સામગ્રી મળતા તેઓ પણ ઝટ ભડકો લઈ પ્રદીપ્ત થાય છે.

બળતણ પૂરવાથી અગ્નિ વધ્યા કરે છે પણ તેના પર પાણીનો માગે ચલાવ્યાથી તે શાંત પડે છે, તેમ કપાયો પણ અમુક કાળોથી વધતા જાય છે અને અમુક કારણોથી ધરતા રહે છે. એથી શાસ્ત્રકારોએ જણાવ્યું છે કે જે રીતે કપાયો વધે તે રીતથી દૂર રહેવું અને જે રીતે કપાયો ઓછા પડે તે રીતને ધારણ કરવી.

આ નિયમ બહુ જ ઉમદા છે દરેક ધર્મમાં એ જ ઉપદેશ છે કે કામક્રોધને ઓછા પાડવા આ નિયમને બરોબર પાળનામા આવે તો જગતપર શાંતિનું સામ્રાજ્ય પથ રાય, અને સખ્યા કલેશ કદાચ, પૈર વિરોધ, લડાઈ તટ્ય, હાસાતોસી વગેરે અનર્થો થતા જાય પડે.

આ ઉત્તમ નિયમને અનુસરીએ તો કોઈની પણ નિંદા

આપણે કરીશું નહિ, કારણ તેમ કરતાં તો આપણા અને સામાના કષાયો વધવાનો તરત સંભવ ઊભો થાય છે. મારે આ નિયમને આપણે આપણા મનમાં ગોળી ગોળીને ઠસાવી રાખવો જોઈએ કે જેથી આપણું મન સદા શાંત રહી શકે.

હવે કયી કયી રીતોથી કયા કયા કષાયો વધે છે તેનો વિચાર કરીએ. ત્યાં પરનિંદા કરવાથી ક્રોધ વધે છે, મદ કરવાથી માન વધે છે, ખાલો કીર્તિના ભૂખ્યા થવાથી માયા વધારવી પડે છે, ઇંદ્રિયોપર કાબુ નહિ રાખ્યાથી લોભ વધી પડે છે, મારે શાસ્ત્રમાં છ દુશ્મનોને જીતવાનું લખ્યું છે તે છ દુશ્મનો નીચે મુજબ છે.

કામ, ક્રોધ, લોભ, મોહ, મદ અને હર્ષ એ છ અંત રંગારિ ઝોટલે અંદરના દુશ્મન છે. કામના જોરથી બ્રહ્મચર્યનો ભંગ થાય છે, ક્રોધના જોરથી ક્ષમાનો ભંગ થાય છે, લોભના જોરથી સંતોષનો ભંગ થાય છે, મોહના જોરથી વિવેકનો ભંગ થાય છે, મદના જોરથી વિનયનો ભંગ થાય છે, અને હર્ષના જોરથી ન્યાયનો ભંગ થાય છે. મારે આ છ દુશ્મનોને અવશ્ય વશ કરવા જોઈએ.

છ દુશ્મનોને જીત્યાથી આપણા હૃદયમાં તથા આપણી પ્રવૃત્તિમાં નીચેના દશ ધર્મ પ્રગટે છે —

ક્રોધ જીતાયાથી ક્ષાંતિ ઝોટલે ક્ષમા ગુણ પ્રકાશ પામે છે, તેના યોગે આપણે આપણા ગમે તેવા અપરાધિને પણ માફી બક્ષી આપણા ચિત્તને શાંત રાખી શકીએ છીએ.

મદ વા માન જીતાયાથી માર્દવ ઝોટલે નમ્ર ॥ મુજ

પ્રાપ્ત થાય છે એના પ્રતાપે આપણે વિનીત થઈ આપણા
ગુરુઓની પ્રીતિ મેળવી શકીએ છીએ.

મોહ યા માયા છતાંયથી આર્જવ એટલે સરળતા ગુણ
પ્રગટે છે. એના યોગથી આપણે સરળ ભાવે વિવેક પૂર્વક
સાત રહીને દગા પ્રપચ્ચથી દૂર રહી શકીએ છીએ.

લોભ છતાંયથી મુક્તિ એટલે મતોષ ગુણ પ્રાપ્ત થાય
છે, તેના યોગથી આપણે ચોરીથી અથવા અન્યાયથી ધનો
ર્જન કરતા અટકી આપણી જે સ્થિતિ હોય તેમા મતોષ
માની આનંદિત રહી શકીએ છીએ.

કામ અને દર્શ છતાંયથી અને ક્રોધ દરે હજી આતમ
શાન્તિઓ છતાંયથી તપ, સયમ, સત્ય, શાન્ત, આશ્વિન્ય,
અને બ્રહ્મચર્ય નામે ૭ ગુણો પ્રમાણ પામે છે.

ત્યા તપ એટલે કષ્ટસહન તે બે પ્રકારે છે, આશ્વતર
અને બાહ્ય અશ્વતર કષ્ટસહન ૭ પ્રકારે છે પાપના મારે
પશાતાપ કરતું વિનય કરવો, માફની માજનવ કરવો,
વિશ્વાશ્વાસ કરવો, પ્યાદ કરતું, અને મારોરને સ્થિર કરી
સુમાધિયોન થતું, એ રીતે ૭ પ્રકારનું અશ્વતર તપ છે.
અશ્વતર રીતના અશ્વતર કષ્ટમેવન મિત્રાપ દ્વાદશ તથા ૧૫
નની મિત્રિ મઝ સાન્ની નથી મારે આગમુનદિ થતા અને
ઉપશ્રમ તથા પરીભોષો નહિ કરતા ચોષ કષ્ટ સહન કરીને
ધર્મ જ્ઞાન ર્જન અને આરિયની વૃદ્ધિ કરવા મારે ઉપર
શુભનના તપની ખાસ જરૂર છે.

હવે બાહ્યતમા ૭ પ્રકાર આ શુભન છે — આદાર

ત્યાગ કરી ઉપવાસ કે એકાસણા કરવા, ભૂખ કરતાં ઊંઘ ખાવું, અમુક ચીજોને નિયમિત કરી ખાવું, ધી વગેરે રસો તપાદક ચીજોનો ત્યાગ કરવો, કાયાને તાક તડકાથી ક્લેશિત કરવી, અને ઇંદ્રિયોને વશ રાખી ગુફા વગેરે એકાંત સ્થળે વસવું એ રીતે છ પ્રકારનું બાહ્ય તપ છે.

સયમ એટલે ઇંદ્રિયોને વશ રાખી તેમને સન્માર્ગે પ્રવર્તીવી પાપ કર્મથી દૂર રહેવું.

સત્ય એટલે સાચું બોલવું.

શૌચ એટલે મન વચન અને કાયાને પવિત્ર રાખવાં. મનથી દુષ્ટ ચિંતન નહિ કરવું, વચનથી દુષ્ટ વચન નહિ બોલવું, અને શરીરથી દુષ્ટ કામ નહિ કરવું.

આકિંચન્ય એટલે નિષ્પરિગ્રહિપણું અર્થાત્ કોઇપણ ચીજ ઉપર મૂર્ચ્છિત નહિ થતાં મમત્વભાવનો ત્યાગ કરવો. બ્રહ્મચર્ય એટલે સુશીલ પાળવું.

આ રીતે દશ પ્રકારના ઉત્તમ ગુણો ધર્મના ખરેખરા અંગ છે, તે પ્રાપ્ત થાય તેમ આપણે યતન કરવો જોઇએ. આ દશ પ્રકારના ધર્મને માટે જ સઘળી શાસ્ત્રરચના થઇ છે. આવા સર્વ માન્ય ધર્મગુણો તરફ બે દરકાર રહીને આપણે ક્રિયાકાંડની તકરારી બાબતોના વાંધા ઊભા કરી અરસપરસ મતસરી બની ગુણાનુરાગથી વેગળા થઇએ એ બહુ શોચનીય છે.

હવે અંતકાર આટલા સઘી આપેલી શીખામણનો સારાંશ કહે છે:—

મૂળ ગાથા.

જદ્દ ઇચ્છદ્દ દુરુચત્ત-તિદ્દુચ્ચનમજ્જામિ અણ્ણો નિયમા,
તા સન્વપયત્તેણ-પરદોસવિવજ્જણ કુણદ. ॥ ૧૨ ॥

અર્થ —

જો તમે પણ જગતના અદર થોતાની મોટાઇ મેળવના
ખરેખર ઇચ્છના હો, તો મર્યાદાથી પરવા ઢાપોની
નિદા કરવાનું પૂરતી રીતે વર્ણન કરે, ૧૨

ભાનાર્થ,

દરેક માણસને એવી કુદરતી ઇચ્છા રહે છે કે આપણે
મહાત્મ ગુણાંશે તો મારું. આ ઇચ્છાથીજ આપણે દરેક
કામ પાર પાડી મોટાઇ મેળવના મથન કરીએ છીએ, અને
ઉશ્ચિત નબર મેળવના યતનના રહીએ છીએ. આ એક આ
પણ ઇચ્છાબળ છે તેનો સદુપયોગ કરવામા આવે તો તેથી
સારા દુઃખ મેળવી શકાય છે. પણ આપણે અજ્ઞાનતા જોરે
તે બળનું જ્યારે દુરુપયોગ કરીએ છીએ ત્યારે તે ઇચ્છાના
જોરે મ.મ.સર કરવામા ફસી પડી ઇચ્છાનુકૂળ દુઃખના બદને
તેથી વિરુદ્ધ દુઃખ મેળવીએ છીએ.

ખરેખર અજ્ઞાન ભયંકર છે. ઉપયોગી શક્તિઓ અ
જ્ઞાનથી બ.બા. થાય છે, એટલું જ નહિ પણ તેઓ અનર્થ
જનક થઈ પડે છે

અજ્ઞાનથી જ માસર-કપ્યા, વૈ-વિરોધ, કરદેહ કાસ,
ખરેખર ઉપા થાય છે અજ્ઞાનથી જ ધર્મનું રહસ્ય નમાજ

વામાં નહિ આવતાં કેવળ બાહ્યાચારપર ચડીને અહં-કારમાં બુડાય છે. અજ્ઞાનથી જ ધર્મના બહુને દુરાચારનો વધારો કરવામાં આવે છે. અજ્ઞાનથી જ ખરા ખોટાની પરીક્ષા વિના દેખીતી રીતે ખોટી ઠરતી વાતોને સત્ય ઠરાવી ખરા સત્યથી વેગળે રહેવામાં આવે છે, અને અજ્ઞાનથી જ ગુણોના તરફ બે દરકાર રહીને દાષોને ગુણ તરીકે માનવામાં આવે છે.

અજ્ઞાનના જોરે જ ગુણિયુરૂપોના ગુણો નહિ દેખાતાં દાષો દેખાવા માંડે છે, કિંબહુના—આ જગત્માં અજ્ઞાન સમાન આપણનો કોઈ શત્રુ નથી.

આ અજ્ઞાનના જોરથી આપણે એમ સમજીએ છીએ કે બીજને હલકા પાડવાથી આપણો મોટાઇ વધશે એમ ધારી આપણે બીજની નિંદા કરવા તૈયાર થઈએ છીએ પણ સગાર જ્ઞાન દૃષ્ટિ ઉઘાડીને જોવામાં આવશે તો તરત માલમ પડશે કે બીજને હલકા પાડવાથી આપણી જ હલકાઈ થાય છે અને બીજની નિંદા કરવાથી આપણી જ મોટાઇ થતી અટકે છે. કારણ કે તેમ કરવા જતાં આપણે પોતેજ આપણા મનની નીચ વૃત્તિની લોકોમાં સાબિતી કરી કરી આપીએ છીએ.

મોટે સમ્યક જ્ઞાન થયા શિવાય માણસ આંધળો છે. જ્ઞાનના પ્રતાપે જે જગત્માં શું ખરું છે અને શું ખોટું છે તેની ખબર પડે છે, જ્ઞાનના બળે જ આપણને શું કર્તવ્ય છે અકર્તવ્ય છે તેનું જ્ઞાન થાય છે.

આ કારણે આપણામાં સમ્યક્ જ્ઞાન ફેલાવવાની આ સ અગત્ય રહેલી છે. આપણા ભાઈઓને, આપણી બેનોને આપણા બાળકોને, અને આપણા સમાજમાં આવતા દરેક મનુષ્ય પ્રાણીને સમ્યક્ જ્ઞાન આપી ધર્મનું રહસ્ય શામાં રહેલ છે, તે સમજાવવાની જરૂર છે જ્ઞાનનો વધારો થયાથી પોતાની મેળે દુર્ગુણો તરફ અભાવ ઉત્પન્ન થઈ ગુણાનુરાગ ઉત્પન્ન થશે. કારણ કે જ્ઞાન એ ગુણાનુરાગનું બીજ છે જ્ઞાન શિવાયની ક્રિયા નિષ્ફળ કહેવાય છે તે એ જ કારણના લીધે કે તેની જ્ઞાન વગરની ક્રિયા કરવાથી અતરંગ મા રાગ દ્વેષનો પરાજય થતો નથી. માટે શાસ્ત્રકારોએ પાકારી પાકારીને કહેલું છે કે,—

પદમ નાણ-તઓ દયા

અર્થાત્ પહેલું જ્ઞાન હાસલ કરવું જોઈએ અને ત્યાર કેડે તેના બળે દયા પાળવી જોઈએ આ રીતે જૈન ધર્મમાં જ્ઞાનને સૌથી પહેલો દરજ્જો આપવામાં આવ્યો છે એટલું જ નહિ પણ શ્રી હરિભદ્ર સરિએ યોગ દૃષ્ટિ સમુચ્ચયમાં લખ્યું છે કે,—

ક્રિયાહીનસ્ય યદ્ જ્ઞાન-જ્ઞાનહીનસ્ય યા ક્રિયા,

અનયો સ્તરજ્ઞેય-માનુસ્વદ્યોતયો રિવ ॥ ૧ ॥

અર્થાત્ ક્રિયારહિત છતાં જે જ્ઞાનવાન છે અને બીજે જ્ઞાન રહિત છતાં ક્રિયાવાન છે તે બેમાં સર્વ અને ખજવા બેઠ્યો તફાવત છે. આ ઉપરથી જ્ઞાનની કેટલી અગત્ય છે

તે સ્વપ્ન જાણી રહે છે. માટે આજ કાલ પુરુષ વર્ગ તથા સ્ત્રી વર્ગમાં ધર્મ સંબંધી સમ્યક્ જ્ઞાન ફેલાવવા માટે આપણા તમામ ધર્મગુરુઓએ તેવા સમ્યક્ જ્ઞાનનો ઉચ્ચ અભ્યાસ કરવાની જરૂર છે. ધર્મ સંબંધી સમ્યક્ જ્ઞાન કંઈ સંસ્કૃત કે પ્રાકૃતભાષા જાણવાથી અથવા વ્યાકરણ-કોષ કે ત્યાય ભણી ગયાથી આવી શકતું નથી, પણ તેના માટે એ જ ઉપાય છે કે ધર્મ સંબંધી જે જે મૂળ મુદ્દાઓ છે તે સંબંધે લક્ષ્ય રાખીને નીતિની વૃદ્ધિ અને સત્યવાતનો સ્વીકાર કેમ કરી શકાય તેનો વિચાર કરીને દેશકાળાનુસારે ધર્મશોધન કરી ઉઠું જ્ઞાન મેળવી દરેક ઉપદેશમાં તેનો પ્રુષ્ટિ કરીને લોકોના મન નીતિ તરફ દોરવા જોઈએ.

હુંકામાં કહીએ તો મોટા મોટા પુસ્તકોમાંથી નીતિના વાક્યોને તારવીને પ્રચલિત દેશી ભાષામાં તેમને ગાઠવીને એક નાની પણ ખાસ ઉપયોગી નૈનપોથી તૈયાર કરી તે લોકોમાં ફેલાવવી જોઈએ કે જેથી લોકોની નીતિ સંબંધી મુદ્દારજા થાય. કારણ કે બીજા હજારો ઉપદેશ કરતાં નીતિ સંબંધી એક વાક્ય પણ જો ખરાબર ઠસાવવામાં આવે તો તે વધુ ફાયદો કરે છે. બહુ સાંભળ્યા કરતાં થોડું પણ ઉપયોગી સાંભળીને તે અહણ કરતું એમાં વધુ હુદાપણ છે. આપણે લોકલોકની ઝીણી ઝીણી વાતો સમજવા માથા ફેરડ કર્યા કરીએ અને “સાચું બોલવું” એટલા વાક્યને એક ખુણે પડી રહેવા દઈએ તો એથી આપણે શી રીતે દહીરો વળે?

માટે સદ્ગુણોનું સમ્બંધ જ્ઞાન મેળવીને તે તે ગુણો પાળવાથી જ આપણે ઉદ્ધાર થયે. જો આપણાથી સસાર પૃથ્વિનો ત્યાગ કરી મૌન પ્રવૃત્તિ ધારી શકાય, અગર શુદ્ધસ્થ-પણે રહેનાય છતાં જો ઠેકાણે નીતિમાન થયા શિનાય કંઈ પણ કાર્ય ગિદ્દ થનાર નથી.

માટે જ્ઞાન દૃષ્ટિથી નિત્યારીને દરેક કાર્ય કરનાર આવે તો ઘટ શિદ્ધિ તરતમા થાય છે તેથી જો આપણે આપણી મોટામોટ મેળવવી હોય તો પરનિઃ વર્તન પરના ગુણો તરફ અનુગમ ધરી તેમની પ્રશંસા કરવી જોડાયે.

હવે પ્રથમકાર છે પ્રકારના પુરુષોનું સ્વરૂપ બતાવના આત્મ પહેલા તેમના નામ આપે છે,—

મૂળ ગાથા.

ચતુર્હા પસતપિજ્જા—પુરિસા સન્નુત્તમુત્તમા લોપ,
 ઉત્તમઉત્તમ ઉત્તમ—મન્નિમમાવા ય સન્નેસિ ॥ ૧૨ ॥
 જે અહમ અહમ અહમા—શુરુક્કમા ધમ્મવજ્જિયા પુરિસા,
 તે નિય ન નિંદાણિજ્જા—કિંતુ દયા તેષુ કાયન્વા ॥ ૧૪ ॥

અર્થ —

આ જગતમા આજ પ્રકારના પુરુષ સર્વેને પ્રશંસા કરવા પામ્યા છે,—એક સર્વોત્તમોત્તમ, બીજા ઉત્તમોત્તમ, ત્રીજા ઉત્તમ, અને ચોથા અધ્યમ. ૧૩ (ઉપરાંત) પાંચમા અધ્યમ અને છઠ્ઠા અધ્યમાધ્યમ તે આરે કંઈ અને ધર્મવર્ણિત હોય છે તેઓની પણ નિંદા કરવી નહિ જોડાયે કિંતુ તેઓ જો ૧૨ ૧૪ ધારી જોડાયે. ૧૪

ભાવાર્થ.

પુરુષોની વેહેંચણ પાડવી હોય તો તેમના ત્રણ પ્રકાર પડે,—એક ઉત્તમ, બીજા મધ્યમ, અને ત્રીજા અધમ, છતાં ઉત્તમ પુરુષોના પાછા ત્રણ વર્ગ પડાય છે,—એક સર્વોત્તમ, બીજા ઉત્તમોત્તમ, અને ત્રીજા ઉત્તમ. મધ્યમનો એક જ ભેદ રાખવામાં આવેલ છે. અધમ પુરુષના બે ભેદ પાડી શકાય,—અધમ અને અધમાધમ આ રીતે છ પ્રકારના પુરુષો હોઈ શકે. એમાં ત્રણે પ્રકારના ઉત્તમ અને મધ્યમ મળી ચાર પ્રકારના પુરુષ તો સર્વ કોઈને ખિન તકરારે પ્રશંસવા યોગ્ય છે. શિવાય અધમ અને અધમાધમ એ પ્રકારના પુરુષો ભારે કર્મી અને ધર્મહીન હોવાથી તેઓની પ્રશંસા કંઈ કરી શકાય નહિ, છતાં તેમની પણ નિંદા તો ન જ કરવી જોઈએ. કારણ કે તેઓ તો આપણી દયાના પાત્ર છે એટલે કે તેમનાપર તો આપણે દયાભાવ ધરવાનો છે, અને તેવો ભાવ રાખીને તેમને પણ યોગ્ય આપી મુકારવાના છે, ત્યારે તેમની નિંદા કરીએ તો તેમનાપર આપણી દયા શી રીતે રહે.

આ પરથી 'ખુદ્દુ' સમજાય છે કે જ્યારે આપણે કોઈની નિંદા કરીએ ત્યારે તેના તરફ આપણી દયા રહી શકતી નથી. કારણ જો તેના તરફ દયા હોય તો તેની નિંદા કેમ કરાય. કોઈની પણ લાગણી દુખવવી એ દયાભાવથી વિરુદ્ધ કામ છે. માટે નિંદા કરવી એ દયાળુ પુરુષનું કામ નથી.

ત્યારે આપણે જીવ દયા પાળવા માટે પ્રતિજ્ઞા લઈને

પરનિદા કરનાથી પાછા ન હુઠિયે તો આપણે લીધેલી પ્રતિજ્ઞાનો ભંગ થાય છે એ વાત સિદ્ધ થાય છે. માટે પરનિદા કરવી એ પરને પીડા આપના ભરાભર છે, તેથી દયાના પરિભાષે પણ આપણે પરનિદાથી દૂર રહેવું ધટે છે.

અહીં પ્રસંગે દયા સંબંધી થોડું નિવેશ્ય હોય છે. દયા એ ધર્મનું મૂળ છે એટલે કે દયાભાવના જોરથી જ ધર્મની સ્થાપના થઈ છે અને દયાભાવન વધાવવા માટે જ તેનો ઉદ્દેશ છે. દયા એટલે પરના દુઝો દૂર કરવાની માગણી આ એક ઉચ્ચામાં ઉચ્ચી મનોવૃત્તિ છે કે જેના આધારે નિસ્વાર્થપણે ત્રિમૂર્તીને પરાયા દુઝો ટાળવા માટે પ્રવૃત્તિ કરી શકાય છે.

દયામાથી જ સઘળા સદગુણો ઉદ્ભવે છે, નેથી દયાને મને ધર્મમાં પહેલું સ્થાન આપાય છે જેથી કહેવાય છે કે

“ દયા ધર્મનો મૂલ છે ”

દયાના લીધે જ સત્ય બોલાય છે, દયાના લીધે જ ન્યાયવૃત્તિ ધરાય છે. દયાના લીધે જ પન્થોગમનથી દૂર રહેવાય છે આ રીતે જગતમાં જે જે ભલા કામો કરવામાં આવે છે તેનું મૂળ દયામાં રહેલ છે.

આ દયાવૃત્તિ જો મનુષ્યોમાં ન હોય તો કોઈ કોઈને સહાય આપવો નહિ, સારા કામો માટે પણ કોઈ એક બદામ પણ ખરચણે નહિ, સૌ કોઈ અનાર્થ થઈ બીજાને મારી નાખવાનો પ્રયત્ન કરવો અને એકદરે જગતમાં અવ્યવસ્થા થઈ હુલ્લાહ, લડાઈ, કાપામપી, અદાનન, નિદા

વગેરે અનેક દુર્ગુણો ફેલાઈને અશાંતિમય જગત થઈ પડ્યો.

માટે દયાવૃત્તિને પૂરતી રીતે જાળવી રાખવી જોઈએ. પૂર્વે વર્ણવેલ મૈત્રી, પ્રમોદ, કરુણા અને માધ્યસ્થ્ય એ ચાર ભાવનાઓ ખુદ દયાની જ ચાર શાખાઓ છે, અને તેટલા માટે તેમને ધર્મના મૂળ પાયા તરીકે જણાવેલ છે.

આપણા જૈન ભાઈઓમાં જન્મથી જ દયા ગુણ તરફ મારી વલણ રહે છે તે પ્રશંસનીય છે, છતાં પરિનિંદા, કન્યાવિક્રય તથા ઘરે રાખેલી ગાય ભેંશોના વાછરડાંઓ તરફ રાખવામાં આવતી ખેદરકારી એ વગેરે દયાહીન કાર્યોમાં તેમને ઠગતા જોઈ અસ્થિત આપણને ખેદ થાય છે કે આવો ઉત્તમ મનુષ્યભવ પામી તથા આવો દયામય જૈનધર્મ પામીને કાં તેને વ્યર્થ ગુમાવવામાં આવે છે? માટે આપણા ધર્મ ગુરુઓનું આ બાબતસર લક્ષ ખેંચાય તો ઘણું દરજ્જો તેઓ આ બાબતમાં યોગ્ય ઉપદેશ આપીને લોકસુધારણા કરી શકે તેમ છે.

શિવાય નાની ઉંમરના બાળકો અને બાળિકાઓને પરણાવીને બધનમાં નાખતાં તેમાંથી જે અનર્થો જન્મ પામે છે તે પણ દયાહીન જનતા અંતઃકરણને બહુ જ ખરડે એવા છે. સોળ વર્ષની અંદરની આપણી પુત્રીઓ રંડાય એ શું આપણા અંતઃકરણમાં દયા હોય તો સાંખી શકીયે? નહિજ. માટે બાળકોનો આપણી જૈન પ્રજામાં સંખત પ્રતિબદ્ધ થવો જોઈએ. એના માટે સોળ વર્ષની કન્યા અને પચીસ વર્ષનો પુરૂષ લગ્ન યોગ્ય ઠેરાવવા જોઈએ. આવું ધોરણ

ખંધાય તો આપણી હુઝારો પુત્રીઓ બાળરડા થતી અંટકે
એ શુ ઓછુ દયાનુ કામ ગણાય ?

વળી એક સ્ત્રી હયાત છતા તેનાપર બીજી પરણી લા
વીને પેલી સ્ત્રી તથા બીજી સ્ત્રીના વચ્ચે સોકપણાનો સ બધ
પડારી ધરમા વૈરચિરોધ થવાના બીજ રોપવા એ પણ
નિર્દયતાનુ જ પગલુ છે તે જ રીતે પચાસ વર્ષના ડોસાને
પૈસાની લાલચે પુત્રી આપીને તેને દુષ્કિત કરની એ પણ
દયાહીનપણાનુ જ કામ છે, માટે આવા કામો આપણી દયાની
લાગણીની સામાન્ય લોકોમા નિંદા કરાવે છે, તે માટે સ
મજુ જેનબ હુઓએ અવશ્ય નિચાર કરવો પડે છે.

જ્યારે આપણે નાનામા નાના જલુઓ ઉપર પણ
દયા ધારીપે છીયે, ત્યારે ખુદ આપણી બાળિકાઓના તરફ
તો આપણે પૂર્ણ દયાવાનુ રહેવાની ખાસ ફરજ છે.

હવે ત્રથકાર સર્વોત્તમોત્તમ પુરુષ કોને ગણવો તેનું
સ્વરૂપ વર્ણવે છે,—

મૂળ ગાથા.

વશગુન્મદ્જુન્વન-વત્રીજ સુરહિસારદેહાનં,

જુવર્ણનં મજગઓ-સન્વુત્તમ રુવવતીજ ॥ ૧૫ ॥

આજમ્મ વંધયારી-મળવયકાદર્હિ જો પરદ સીલં,

સન્વુત્તમુત્તમો પુણ-સો પુરિસો સન્વનમમિજ્જો ॥ ૧૬ ॥

અર્થ,

દરેક અમમા પ્રમદી નીકળે ન આકરો વૌવનવાળી, શુ

ગંધથી બેહુકતા શરીરવાળી, અને સર્વે કરતાં ઉત્તમ રૂપ-
વાળી સ્ત્રીઓના વચ્ચે રહીને (૧૫) જે પુરૂષ જન્મથી
બ્રહ્મચારી રહ્યો થકો મન વચન અને કાયાથી શીળવાન
રહે તે પુરૂષ સર્વોત્તમોત્તમ જાણવો અને તે સર્વ કોઈને
નમવા લાયક હોય છે. ૧૬

ભાવાર્થ.

આ જગતમાં જેમ દયા એ મહાન ગુણ ગણાય છે,
તેમ તેવો બીજો મહાન ગુણ તે શીળ અથવા બ્રહ્મચર્ય છે.
આપણા જીવમાં જેમ જ્ઞાનશક્તિ છે તેમ બીજી બળ શક્તિ
કે જે વીર્યના નામે બોલાય છે તે છે. એ શક્તિના આધાર
રહી જ જીવ ઉત્તમ પરાક્રમ કરીને કર્મો ઊપર જય મેળવી
ઊંચા પદને પામી શકે છે, માટે એ શક્તિની તેને ખાત્ર
જરૂર છે, છતાં તે શક્તિનો દુરુપયોગ ન થવો જોઈએ.

એ શક્તિનો દુરુપયોગ તે તેની નિર્ધિકાર સ્થિતિનો
ભંગ કરી વિકાર સ્થિતિમાં ચડવું તે છે. બાળક જન્મે છે
ત્યારે તે કામ વિકારથી રહિત હોય છે. પાછળથી તે મોટો
થતાં અને તેનામાં વીર્યશક્તિનો પુષ્કળ વધારો થતાં તે જો
પોતાના મન ઉપર કાબુ નહિ રાખે તો તે વિકારાવસ્થાને
પ્રાપ્ત થાય છે, જેના પરિણામે તે શીલભંગ કરી વીર્ય શ-
ક્તિને બરબાદ કરે છે, એટલું જ નહિ પણ તે તેના આ-
વેશમાં ચડીને અનેક અનર્થોમાં ફસા પડે છે પણ જો તે
જ્ઞાનવાન હોય છે તો તે મૂળથી જ વિકારાધીન થતો નથી,
અને તે રીતે પોતાનું ઉત્તમ બળ જાળવીને તેને સદુપયો-
ગમાં લે છે.

નિકારાધીન થવાથી બળનો નાશ થતા મગીરમા અ
નેક નાના મોગ મોગો પેદા થાય છે, મનોબળ તથા બુદ્ધિ
બળ નિર્ભય થતા બળ્ય છે, અને તેના પરિણામે પ્રમળ
પરાક્રમના કામો થઇ શકતા નથી, અને એ રીતે નિમરા
રીત મનુષ્ય નિર્માલ્ય જેનો થઈ રહે છે, અને વિવિધ પદ
બીને કેનાઈ પરાયણ થઈ પુરૂષ નામને કલકિત કરતો
થકો અન્યાય ભરેલી વર્તણૂક ચવાનવામા પણ ક્રૂરી પડે

આપણી દરેક શક્તિઓને વીર્યશક્તિનો ટેકો રહેલ છે,
તેથી તેનો ભગ થતા દરેક શક્તિ નબળી પડે છે, માટે
વીર્યશક્તિનું મૂર્ધ્વ રક્ષણ કરવું જોઈએ

વીર્યશક્તિને ધક્કો લગાડનાર કામનિકાર છે. આ કામ
નિકાર એ ઇચ્છા શક્તિનો અયોગ્ય વિકાર છે, તે જનારે
મા ઉપર કાળુ ન હોય ત્યારે માનસિક સંકલ્પથી જન્મે
છે મન શાત હોય તો મુદ્દલ કામનિકાર થતો નથી, એ
અનુભવ સિદ્ધ વાત છે

માટે મનથી દુષ્ટ મંકલ્પ કરીને કામનિકારના વશ થઈ
શ્રીસભોગથી આપણા વીર્યનો નાશ કરવો એ આત્મધાન
કર્તા બહેખર દોનાથી દુષ્ટ કૃત્ય ગણાય છે એથી ખડેખગ
ઉત્તમ પુત્રો જન્મથી હવિત પર્વત નિમાર વગ નહિ થતા
શ્રદ્ધાચર્ય ધાન્જ કરી ગદે છે તેઓનું મન એટલું મજબૂત
હોય છે કે તેમા કોઈપણ રીતે વિમાર લાખવ થઈ શકતો
નથી. તેઓ સ્વભાવથી જ શાત હોય છે, તેની સાથે તેઓને
અમ્યક જ્ઞાન હોય છે, એટલે તેઓ દરેક મીને પોતાની
માતા અને બેહેન સમાન મળીને મદાપિ કામાધીન થતા નથી

બ્રહ્મ એટલે આત્મમગ્નત્વ સંસ્કૃષ્ટ તેનું ચર્ય એટલે શેવન તે બ્રહ્મચર્ય.

બ્રહ્મચર્યનું બીજું નામ શીળ છે, કારણ કે શીળ શબ્દનો સ્વભાવ એવો અર્થ રહેલ છે, તેથી બ્રહ્મચર્ય એ સ્વભાવ રૂપે રહેનાર હોવાથી શીળ કહેવાય છે.

શીળનો મહિમા વર્ણવવા માટે શાસ્ત્રોમાં અનેક ઉદાહરણો આપ્યાં છે, તે બધાનો સારાંશ એ છે કે શીળનો ભંગ કરતાં દરેક ગુણનો ભંગ થાય છે અને મનુષ્ય કામાંધ પશુના આબેશમાં ચડી મહાદુષ્ટ થાય છે, માટે આત્મહિતાર્થી જનોએ અવશ્ય શીળનું સંસ્કૃષ્ટ કરવું જોઈએ.

શીળવાન પુરુષનું મનોબળ બહુજ મજબૂત અને સ્વચ્છ રહે છે, તેથી તે વીજળીની માફક આકર્ષક રહીને બીજા માણસોના મન ઉપર ઉત્તમ અસર કરી શકે છે. તેથી જગત્માત્રના કલ્યાણાર્થે બ્રહ્મચર્ય એ બળવાન સાધન છે.

આપણા જૈનમાં શ્રીમહાવીર પ્રભુને સંગમ નામના અમુરે કરેલા ઉપદ્રવો અને તેમાં તેમનું અડગપણ, બૌદ્ધ શાસ્ત્રોમાં શાક્યસિંહસુનિને માર નામના દેવે કરેલ ઉપદ્રવો અને તે મારનો શાક્યસિંહે આખરમાં કરેલો પરાજય, હિંદુ ધર્મમાં શંકરે કામદેવને બાળીને ભસ્મીભૂત કર્યાનું આખ્યાન તથા બાઈબલ અને કુરાનમાં સેતાને આદમ જતને શી રીતે ફસાવી તે સંબંધી આપેલી કથા એ બધા આલંકારિક ખ્યાનો આપીને એમ સચવ્યું છે કે જે પુરુષ કામને છતનાર હોય તે જ ઉત્તમ ગણાય છે.

મનુષ્યના જીવનને સદ્ગુણો તરફ વાળી માટે તેનામાં વૈરાગ્યભાવનું પોષણ કરવા ખાતર આપણા જૈનમા ખાર ભાવનાઓ કહેવી છે તે આ પ્રમાણે છે —

અનિત્ય ભાવના, અશરણ ભાવના, સ્વસ્વરૂપ ભાવના, એકત્વ ભાવના, અન્યત્વ ભાવના, અશૌચ ભાવના, આશ્રય ભાવના, સ્વર ભાવના, નિર્જરા ભાવના, ધર્મમુક્તિ ભાવના સ્વસ્વરૂપ ભાવના અને બોધિ દુર્લભતા ભાવના.

જો ખાર ભાવનાઓનું ટુંકામાં આ પ્રમાણે મતલમ છે —

આ મસાર અનિત્ય છે, કોઈ કોઈને મરણથી બચાવનાર નથી, મસાર દુઃખમય છે, શુભ દુઃખ આપણ એકલાને ભોગવના પડશે, કોઈ કોઈને માથા નથી, શરીર અપવિત્ર છે, પાપના ફળ છુટા છે, હિસાબીથી દૂર નહેવું સારું છે, જોને તોડવા બેઠાયે, ધર્મની યોજના ઉત્તમ છે, ભોક્ત્રવરૂપ નિચારવા યોગ્ય છે, ફરીને મમ્યદ્ જ્ઞાન મળે તે દુર્લભ છે.

આ ખાર ભાવનાઓના બાદે બૌદ્ધધર્મમાં ત્રણ પદ જણાય છે તે આ પ્રમાણે છે —

અજિજ્ઞા-કુસ્તા-અજત્યા.

અર્થાત્ આ મસાર અનિત્ય છે, દુઃખથી ભર્યું છે, અને અનર્થોનું શુભ છે.

આવી ભાવનાઓથી આપણા ચિત્તને વૈરાગ્યમયકરવા ખાર તેમાં પ્રથમ વર્જીતેથી ખાર મહાભાવનાઓથી ઉત્સાહ વધારવો બેઠાયે વૈરાગ્ય હોવાની સાથે ઉત્સાહ ન હોય તે

તે વૈરાગ્યથી જોડતો લાલ મેળવી શકતો નથી. પ્રબળ ઉત્સાહના પ્રતાપે જ જનકદયાણુ સાધી શકાય છે. માટે વૈરાગ્યની સાથે ઉત્સાહ ધારણ કરીને નિઃસ્વાર્થપણે જગતના કલ્યાણાર્થે પ્રવર્તતા રહેવાથી ઉત્તમપદ પ્રાપ્ત કરી શકાય છે.

આવી રીતે વિચાર બળ સુધારવાથી અને વધારવાથી મનુષ્ય દિવસે દિવસે પોતાના સ્વભાવને સુધારતો રહે છે, અને વધુ અને વધુ સદ્ગુણી થતો જાય છે, જેના પ્રતાપે તે પોતે સુખી થઈ બીજા અનેકજનોને સુખી કરી શકે છે.

હવે અથકાર ઉત્તમ પુરુષનું સ્વરૂપ કહે છે:—

મૂળ ગાથા.

પિચ્છઈ જુવઈરૂવં—મળસા ચિંતેઈ અહવ સ્વળ મેળં,
જો ના યરઈ અરૂજ્જં—પતિયજ્જંતો વિ ઇત્થીહિ ॥૧૯॥
સાહૂ વા સહો વા—સદારસતોસસાયરો હુજ્જા,
સો ઉત્તમો મણુસસો—નાયવ્વો થોવણંસારો ॥૨૦॥
અર્થ.

જે પુરુષ સ્ત્રીનું રૂપ જોઈ કાશુભર મનથી તેના તરફ જોવાયા છતાં પણ અને તે સ્ત્રીએ તેને ભોળવ્યા છતાં પણ અકાર્યમાં નહિ ફરે. ૧૯ કિંતુ સાધુ હોય તો સાધુ તરીકે પોતાનું બ્રહ્મચર્ય વ્રત જાળવી રાખે, અને શ્રાવક હોય તો સ્વદાર સંતોષી રહે તે સાધુ અથવા શ્રાવક ઉત્તમ પુરુષ જાણવો. તે પુરુષ પણ અલ્પસંસારી જાણવો. ૨૦.

ભાવાર્થ.

સ્વર્વથા બ્રહ્મચર્ય પાળતું એ સર્વોત્તમોત્તમ તથા ઉત્ત-

મોક્ષમપણાનું લક્ષણ છે, પણ સ્વદાન સતોષી રહી નીતિ મય છદ્મી ગુણગ્રામી એ પણ ઉત્તમ : મનુષ્યનું લક્ષણ છે, તેનો સ્વદાન સતોષી મનુષ્ય એ દીક્ષિત થઈ સાધુ થાય તો તે કદાપિ અન્ય કરજે નહિ કદાચ તેનું મન ચલાયમાન થયે તોપણ તે પોતાની પત્નીનું મહાત્મ નિયામીને અકાર્મ નહિ કરશે એના ઉત્તમ પ્રકૃતિમાન માધુને અવના શ્રાવક ને કોઈપણ સ્ત્રી પોતાના મોહપાશમાં રૂસાની શનામ નથા

પુરુષોના માટે જેમ સ્વદાન મતોન પ્રત છે, તેમ સ્ત્રીઓના માટે પતિનતાપણાનું પ્રત છે પતિનતાપણાને પાલન કરનારી સ્ત્રીઓ સતી તરીકે ઓળખાય છે

સરથા સ્ત્રીસગથી દૂર ગહેડુ તે બ્રહ્મચર્ય તરીકે ગણાય છે, અને સ્વદાન સતોષ અવના પતિનતાપણાને શોધ કહેવામાં આવે છે સાધુપણા માટે જેમ બ્રહ્મચર્યની જરૂર છે, તેમ મદ્યપદ્મપણા માટે શાલની આનરથક્રા છે

દુરુથ્યાશ્રમની પૂર્વે પુરુષોએ પોતાની કૌમારાન સ્થામાં એટલે પચ્ચીસ વર્ષ લગી તો અનરથ બ્રહ્મચર્ય જ પાલન કરવું જોઈએ તેમજ સ્ત્રીઓએ પણ મોલ અથવા વીસ વર્ષનગી સપૂર્ણ બ્રહ્મચર્ય પાલન કરવું જોઈએ

પચીસ વર્ષનો પુરુષ અને મોલથી વીસ વર્ષની સ્ત્રી એ લગ્ન થોડા ગણાય છે લગ્ન થયા બાદ પુરુષે સ્વદાન મતોન પ્રત ધારણ કરવું જોઈએ અર્ધાન પરજેવી તે એમ્બી સ્ત્રી સાથે જ સમાગમમાં રહેવાની મહાત્મ પ્રતિજ્ઞા ધારણ કરવી જોઈએ. અને સ્ત્રીએ પણ તે જ રીતે પતિનતાપણાની પ્રતિજ્ઞા

પાળવી જોઈએ. આવી પ્રતિજ્ઞાવાળું જોડું એક બીજા તરફ ખરા પ્રેમથી જોડાઈ પોતાના અંતઃકરણની ઉત્તમતા જાળવી રહે છે.

પતિવ્રતા વ્રતવાળી સ્ત્રીને જેમ પોતાનો પતિ મરી જતાં બીજે પતિ કરવાનો અધિકાર નથી, તેમ સ્વદાર સંતોષી પુરુષને પણ પોતાની પત્ની મરી જતાં બીજી પત્ની કરવાનો અધિકાર રહેતો નથી. આ રીતે ઘડાં બંને જણની સમાન પ્રતિજ્ઞા રહેવાથી પૂર્ણ ન્યાય સચવાય છે. અને આ મહાન પ્રતિજ્ઞાને પાલન કરવી તેમાં જ બંનેની ઉત્તમતા રહેલી છે, આનંદ આવડે સ્વદાર સંતોષ વ્રત લીધું છે તેમાં પ્રતિજ્ઞા કરી છે કે શિવાનંદા નામની મારી બાર્યા શિવાય મને બીજી સ્ત્રી નહિ કદ્યે. એ ઊપરથી એટલું જ કહેવાનું છે કે આવી રીતે જે સ્વદાર સંતોષ વ્રત લેવું તે ઉત્તમ વ્રત છે. તે શિવાય બીજી રીતે વ્રત લેવામાં આવે તો તે મધ્યમ અથવા કનિષ્ઠ પંક્તિના છે.

તેથી ઘડાં કહેવાનું એટલું જ છે કે જે પુરુષ પોતાને ઉત્તમ પુરુષોના માર્ગે ચાલવાનું પસંદ કરતો હોય તેણે પર્વાશ વર્ષ સુધી બ્રહ્મચર્ય પાળ્યા કેડે ઊપર મુજબનું ઉત્તમ કોટિનું સ્વદાર સંતોષ વ્રત અથવા નામાંતરે એકપત્ની વ્રત ધાન્ય કરી ગૃહસ્થાશ્રમી થવું ધરિત છે.

સ્ત્રીને જેમ પુનર્લેખ કરવા અયોગ્ય છે તેમ પુરુષને પણ પુનર્લેખ કરવા એ પરમાર્થ દૃષ્ટિથી જોતાં અયોગ્ય જ છે.

તપશ્ચરણ કરવામાં મૂળ હેતુ કામને છૂટવાનો છે, ગમે

તેટલું જાણે તપ કરનામા આવે, પણ કામ નહિ હોતાય તો તે બધું નકામું છે. બાહ્યતપ કરતા ધ્યાનરૂપ આસ્થ્યતર તપનું બધું સર્વોત્કૃષ્ટ છે. શુભ ધ્યાનરૂપ ઉત્તમ તથા બીજી કામના ઊપર અરેખરો વિજય મેળવી શકાય છે. મોટે શુભ ધ્યાનનો અભ્યાસ પાડના ખાતર આપણે આપણા મનમા હંમેશા પવિત્ર વિચારો ધારણ કરવા જોઈએ.

શીળ પાળનાથી આત્મમગની વૃદ્ધિ થતી હોવાથી શીળનાનું પુરૂષનું શરીર પૂર્ણ નિરોગી અને તેજસ્વી રહે છે, તેવો પુરૂષ વીજળીના માફક બીજના મન થોતા તરફ ખેંચી શકે છે, તે પુરૂષના નિર્મળ મનોબળનું એટલું જોર રહે છે કે તે જેનું બાહ્ય ધરે છે, તેનું બનતા સ્ત્રી બાહ્ય જ થાય છે.

દયા અને શીળ એ બે મહાન ગુણોના આપણે જે રહ્યા વખાણ કરીએ તેટલા થોડા છે આ બે મહાગુણો જો આપણા મનમા વાસો કરે તો આપણે ખરા જ્ઞાન્યશાળી થઈ ઉત્તમ કાર્યો કરી આપણું જ મ કૃતાર્થ કરી શકીએ.

જગતમા જે જે મહાપુરૂષો ગણાયા છે, તેઓ આ બે ગુણોના પ્રતાપે જ તેનું માન પ્રાપ્ત કરી શક્યા છે. 'મોટે જે પુરૂષો જન્મથી માડીને છવિત પર્યંત નિર્ધિજાર રહી ઉત્તમ બ્રહ્મચર્ય પાળે, ગમે તેટલા સ્ત્રીઓના હાન લાવમા પણ જેઓ અડમ રહે તેના પુરૂષો જગતમા રાવ કોઈને નમના થોમ્મ થાય તેમા શી નવાઈ !

આપણા જનમા આવા સર્વોત્તમોત્તમ પુરૂષોની પકિતમા

શ્રી નેમિનાથ નામના બાવીશમા તાર્થિકર તથા જંબુસ્વા-
મિના નામ જગજાહેર રહ્યાં છે.

હવે અથકાર ઉત્તમોત્તમ પુરૂષનું સ્વરૂપ વર્ણવે છે;—
 एवं विहजुवद्गओ-जो रागी हुज्ज कहवि इगसमयं,
 वीयसमयंमि निंदइ-तं पावं सव्वभावेणं ॥ १७ ॥
 जम्भंमि तम्मि न पुणो-हविज्ज रागो मणंमि जस्स कथा,
 सो होइ उत्तममुत्तम-रूवो पुरिसो महासत्तो ॥ १८ ॥

અર્થ.

એવા પ્રકારની (સર્વોત્તમ રૂપવાળી) સ્ત્રીઓની વચ્ચે
 રહ્યા થકો જે પુરૂષ કદાચ કોઈ પ્રકારે માત્ર એક ક્ષણભર
 મનમાં ડોહાયમાન થાય, પણ અકાર્યમાં નહિ ફસતાં તરત
 સાવચેત થઈ) બીજા ક્ષણે તે (માનસિક) પાપને પૂર્ણ
 ભાવથી નિંદે (૧૭) અને ફરીને તે જન્મમાં ક્યારે પણ
 તેના મનમાં તેવો રાગ ઉત્પન્ન ન થાય તે પુરૂષ ઉત્તમોત્તમ
 જાણવો, તે પણ મહા બળવાન જ ગણાય છે. ૧૮

ભાવાર્થ.

જે પુરૂષને સ્ત્રી તરફ જન્મથી છવિત પર્યંત મુક્તિ
 સકલપ માત્ર પણ મનોવિકાર નહિ થાય તે સર્વોત્તમોત્તમ
 પુરૂષ ગણવો એમ પૂર્વે કહી બતાવ્યું. હવે જે પુરૂષ જન્મ
 થી છવિત પર્યંત બ્રહ્મચારીપણું જાળવી રાખેલું
 હોય, છતાં તેને અમુક એકાદા ક્ષણે સહજ પણ એક
 વાર માનસિક વિકાર આવી ગયો હોય છતાં તે તેને

તરત દાબી દબને પોતાનું શાલ અખડપણે રાખી ગાયો.
હોય તો તે પુરૂષ પણ મહા સત્-નાનું જ સાબિત થતો.
હોનાથી ઉત્તમોત્તમ પુરૂષ તરીકે ગણાય. દાખલા તરીકે
નેમિનાથ ભગવાનના ભાઈ રથનેમિ બાળબ્રહ્મચારી
રહી હીના પાળતા હતા તેમને એક વેળા પોતાની ભૂલી
રાજમતીનું અદ્ભુત રૂપ જોઈ કણ્ઠભર તે તરફ માનસિક
રાગ ઉત્પન્ન થયો, પણ રાજમતીના બોધથી તરત તેમનું
મન શાત થતા પોતાના અનિચારી કામ રાગને ધિક્કારીને
તેઓ બીજે કણે જ પવિત્ર યયા અને જીવિત પર્યંત નિ
ર્નિકાર રહી મુક્તિપદ પામ્યા. આવા પુરૂષો પણ જગતમા
ધણા ઝોછા હોય છે, મારે તેઓ ઉત્તમોત્તમ ગણાય એ
વાજબી જ છે.

કુકામા કહીયે તો કોઈ વેળા પણ નહિ બૂલતું એ
પહેલે નબરે છે. અને કદાચ મન ડાળાય તો પણ તરત
ચેતી તે જીન મુસારી લોઈ દૂરી ન બૂલતું એ બીજે નબરે
છે છતાં એનું યાદ રાખનાનું છે કે ભયકર બૂલ ન થના
જો,યે, કારણ કે સહજ બૂલ જીસાની નખાય પણ ભયકર
બૂલ જીમાનાતી નથી.

આપણા મનમા કઈ જુડા વિચાર લરાયો કે તરત
તેને દબાવી દેના સાનચેત રહેતું જોઈયે તે લાભો વખત
આપણા હૃદયમા ભગઈ બેઠે તો ભયકર બૂલતું સાધન
વડ પડે છે મારે જુડા વિચારો આપણા મનમા દાખલ થ
તા જ અટકાવના જોઈયે.

વિચાર બળની આચાર તરફ અસર.

આપણી સારી અથવા નરસી વર્તણૂકનો આધાર આપણા સારા કે નરસા વિચારોપર રહેલ છે. જો આપણા હૃદયમાં પવિત્ર વિચારો રહેતા હોય તો આપણો આચાર યોતાની મેળે પવિત્ર રહે છે, અને જો આપણા હૃદયમાં દુષ્ટ વિચારોનો પ્રવાહ વહેવા માંડે તો આપણે મોડે વહેલે દુષ્ટાચારમાં ફસી પડીશું એમાં શો સંદેહ છે. માટે આપણું વિચારબળ પવિત્ર રાખવાની આપણને ખાસ અગત્ય છે.

વિચારબળનું બીજું નામ ભાવના છે. ભાવના બે પ્રકારની છે;—શુભ ભાવના અને અશુભ ભાવના, પૂર્વે વર્ણવેલી મૈત્રી, પ્રમોદ, કરુણા અને માધ્યસ્થ્ય એ શુભ ભાવના છે, અને ક્રોધ, માન, માયા અને લોભ એ દુર્ગુણોના જોરે કરવામાં આવતો દરેક વિચાર એ અશુભ ભાવના છે.

શુભ ભાવનાવાળા અંતઃકરણમાં શુભ ધ્યાન કરી શકાય છે અને અશુભ ભાવનાથી મલિન થયેલા અંતઃકરણમાં દુર્ધ્યાન ચાલુ રહે છે.

ધર્મધ્યાન અને શુક્લધ્યાન એ શુભધ્યાન છે અને આર્તિ અને રૌદ્રધ્યાન એ દુર્ધ્યાન છે.

ધર્મ સખંધી ખરા મુદ્દાઓ ઉપર ચિત્ત ચોડીને એકાગ્રતાથી ચિંતન કરવું તે ધર્મ ધ્યાન છે. અને નિરજન નિરાકાર એવા આપણા આત્મ સ્વરૂપનું ચિંતન કરવું તે શુક્લ ધ્યાન છે.

મદ, મત્સર, અહંકાર વગેરેના આવેશમા અથવા કા
મના આવેશમા ચિંતાતુર કે ગોઠાતુર થઈ ચિત્તના અશાંત
થયું તે આર્ત નાન છે, અને પવન છુટ કરાના ઈચ્છા
કરના એ ગૈદ્ર ધ્યાન છે

આના ઉત્તમ સ્ત્રી પુરુષ અલ્પસમારી હોય છે તેમો
વર્મ ॥ જગ અરૂપને સમજનાર હોનાથી મુશીબ અને
ચાના રહી શુભાનુરાગ ધનતા થઈ શાંતિમાનથી રહીને
પોતાનું તથા પવન કલ્યાણ કરતા રહે છે.

માટે બાળકનો કે જેના યોગે આપણી પ્રજા બળમુ
દ્ધિથી હીન થઈ જાય છે તેમને બંધ પાડી આપણા મા
ળમાળિયાઓને ઉત્તમ કેળવણીથી શુદ્ધિકૃત કરવાને યો
ગ્યવયે પગલાનના જોડે, તેઓને ધર્મની ઊંડો સમજ આ
પીને નીતિમાન કરાવના જોડે, કે જેથી તેઓ જ્ઞાનાન
ધ્યાનાન તથા મુશીબ રહી બ્રાત્રમાનવી સ્વપરના હિતાર્થે
પ્રવર્તનિ આ હુલેમ મનુષ્યભવ કૃતાર્થ કરી શકે.

હવે અથકાર મયમ પુરુષનું સ્વરૂપ વર્ણવે છે —

મૃગગાથા

પુરિસત્યેસુ પાટ્ટઃ—તો પુરિસો ધમ્મમત્તવપ્પમુદ્દેસુ,

અમુત્ત મવાવાહ—મજ્જિમરૂતો દવ્વેસો ॥૨૧॥

અર્થ —

જે પુરુષ ધર્મ અર્પિ, અને કામ એ ત્રણે પુરુષાર્થને
અગ્રસપગમ બાધ ન આપે તે નિતે તેમા પ્રવર્તે તે મયમ પુ
રુષ બાળકો ૨૧

ભાવાર્થ.

ઉત્તમ પુરૂષના ત્રણે ભેદનું સ્વરૂપ કહી બતાવ્યું, તેમાં બાળશ્રદ્ધાવારો તીર્થંકરથી માંડીને ઉત્તમ આવક ધ્વનીના પુરૂષોને તે પદમાં સ્થાપિત કર્યા, હવે શેષ જીવોમાં પણ જે માર્ગાનુસારીજનો છે, અને મદાચારમાં પ્રીતિ રાખે છે તે મધ્યમ પુરૂષો તરીકે ગણી શકાય. માર્ગાનુસારિના પાંત્રિશ ગુણોમાંના એક ગુણ એ છે કે “ત્રણે પુરૂષાર્થને અરસપરસ બાધા નહિ આવે તે રીતે સાધન કરવા” આ ગુણ અંથકારે યાદ કરાવીને તેના પાંત્રીશ ગુણોનું આપણને સ્મરણ કરાવ્યું છે.

માર્ગાનુસારિ પુરૂષ તે એ કે જે ગમે તે મતમાં રહેલો હોય છે, છતાં તેને બાળ મનવાળા તરફ મત્સર કે ધર્ષ હોતી નથી, અને એ રીતે જે ગુણાનુરાગી રહીને સર્વ દર્શનો તરફ પ્રેમનજરથી જોઇ શકે, તથા ગુણાનુરાગી રહીને સર્વ ધર્મોમાંથી સાર અહુણ કરતો રહી સદાચરણી થઇને વર્તે તે પુરૂષને દુરાગ્રહ હોતો નથી, તેથી તે માર્ગાનુસારો ગણાય છે.

માર્ગાનુસારી પુરૂષ સર્વ ધર્મો તરફ સમાનદૃષ્ટિ રાખીને ધર્મના મૂળતત્ત્વો શોધે છે. તેના મનમાં કોઇ દર્શન તરફ દ્વેષ હોતો નથી. તેને ગુણ ઉપર ભારે પ્રેમ રહે છે. તે પુરૂષ નીતિમાન હોઇને બ્રાતૃભાવની લાગણીથી વર્તતો હોવાથી પરમાર્થ જૈનમાર્ગની પદ્ધતિની નકલ કરતો હોવાથી માર્ગાનુસારી એટલે પોતાની મેળે જૈનમાર્ગની પવિત્ર નીતિને અનુસરનાર હોય છે.

પાતળજી યોગના માર્ગને અનુમનનાગ અથવા આ જકાવ આરે બાપુ ફેનામે પામેલી ધિઓર્મોફિનામની મહત્ત્વાંતરે જોડાયલા ધણા સજ્જનો માર્ગાનુસારીના પત્ને લાચકના છે ધિઓર્મોફિનો મુખ્ય સિદ્ધાંત “વધા માથે બ્રાહ્મણ રાખો” તેમા છે અને તે ધણે વળાવવા થોડા તથા જોનતા મૂળ સિદ્ધાંતને તદ્દન મળતો જ છે

આ શિવાય આજકાલ તો અર્ધે મુનિલા દેસોમા ધર્મ બાબત સહનશીળતા વધતી જાય છે અને જૂ. । જૂ. । વર્મો છતાં અરસપરસ પ્રેમભાવ ગળાને સદગુણો મહાજ્ઞાનની પદ્ધતિ દાખવે વળી જાય છે તે માર્ગાનુસારિ જનોના પદ્ધતિના પ્રમાદની અચૂક નિશાની છે

ચીકાગોની ધર્મમમાજમા સર ધર્મોના નિબંધો વચાયા હતા અને તેમાની સાર મહાજ્ઞ કરવામા આવ્યું હતું એ શ્રાવમા મોટી આનંદની વાત છે માર્ગાનુમાનિપણની પદ્ધતિનો જેમ જેમ પ્રમાદ થયો તેમ તેમ ધર્મ મળવા રગડા ઝરડા દુર થઈ ગાતિભાવ વધવાનો સંભાવ છે

માર્ગાનુમાનિતા પાત્રીશ ગુણોમા આપ્તુ નીનિશાસ્ત્ર સમાર્પ જાય છે, માટે હજી તેમનો દુકામા આજ આ રાયે છીયે તે આ પ્રમાણે છે —

૧ ન્યાયથી ધન કમાવતું

૨ અન્યગ્રાહના મમાન દલગતરાખાને ત્યાં કન્યા લેતી રીતી

૩ શિષ્ટાચાર એટલે નીનિમાર્ગની પ્રસાસા રીતી

૪ કામક્રોધ લોભ મોહમદ હર્ષ નામના છ દુશ્મનોને
દામ્નમાં રાખવા.

૫ ઇન્દ્રિયોને વશમાં રાખવી.

૬ લોકના અપવાદથી બી-ન રહી પાપથી દૂર રહેવું.

૭ દેશાચાર તથા કૃણાચારનું ઉદ્વેગન ન કરવું.

૮ કોઇની પણ નિંદા ન કરવી.

૯ સત્પુરુષોના વખાણ કરવા.

૧૦ ઘરમાં જવા આવવાના અનેક દ્વાર ન રાખવા.

૧૧ અપવિત્ર સ્થાનમાં ઘર નહિ વસાવવું.

૧૨ અતિગુપ્ત સ્થાનમાં નહિ રહેવું.

૧૩ અતિ પ્રગટ સ્થાનમાં પણ નહિ રહેવું.

૧૪ સત્સંગ કરવો.

૧૫ માતાપિતાની આજ્ઞા પાળવી.

૧૬ જ્યાં કંઈ પણ ઉપદ્રવ ચાલુ હોય ત્યાંથી દૂર રહેવું.

૧૭ શાસ્ત્ર શ્રવણ કરવું.

૧૮ અજીર્ણ થતાં ભોજન નહિ લેવું.

૧૯ અકાળે ભોજન નહિ લેવું.

૨૦ આવકના પ્રમાણમાં ખર્ચ રાખવું.

૨૧ ધર્મ અર્થ અને કામ એ ત્રિવર્ગને અરસપરસ

બાધ ન આવે તેમ સાધવા.

૨૨ અતિથિ સત્કાર કરવો.

૨૩ ગુણો ઉપર પ્રીતિ રાખવી.

૨૪ ગુણિ જનનો પક્ષ કરવો.

- ૨૫ નિરિદ્ધ દેશમાં નહિ જતું
 ૨૬ દૃઢ પ્રતિજ્ઞા માં ગળતું
 ૨૭ પાપનું કરના યોગ્ય સ્વદૃઢબળ પામતું કંઈ
 ૨૮ વિચારીને કામ કરતું
 ૨૯ ગુણદોષના વિશિષ્ટને જાણનાર પતું
 ૩૦ લાભપ્રિય વતું.
 ૩૧ સત્યવાન થતું
 ૩૨ વિનયવાન થતું
 ૩૩ દીનપાત્ર વ્યા નખરી,
 ૩૪ મોઝવશિ નખરા
 ૩૫ દુનિયા થતું

આ નીચે આ પાત્રીમાં ગુણો પારણ કરવાથી માર્ગીનું
 માર્ગપત્ર પ્રાપ્ત થાય છે. આ ગુણોને સામાન્ય કર્મના નામે
 પણ ઓળખવામાં આવે છે. આવા ગુણવાળા પુરુષ જેનાં કર્મ
 પામવાને અધિભારિ થાય છે.

૧૧ કર્મનું મનન કરી ગુણોમાં જ રહેવું છે. નામે જેનું
 કહેવાયા તેથી કંઈ કદાચ થતું નથી. નામે મને તેલોડા,
 ૫ ગુણ જેનું દોષ તે તે અવશ્ય રિદ્ધિ મેળવે છે જે માટે
 કહેવામાં આવે છે કે—

માગરો વ તેયરો વ વુદો વ અરવ મજોરા,

મદમાવમાવિલ્લા—પરદે હુમ્મર ત સંમેહો ૧

ત્યજ્ય વિમલર હો કે ચત્યમર હો જાદ હો કે અ

ન્યદર્શની હો, પણ જેનો આત્મા સમભાવવાનું હોય તે મુક્તિ મેળવે છે તેમાં સંદેહ નથી.

સમભાવવાળાની દૃષ્ટિ ગુણગ્રાહી રહે છે, તેથી તે ગુણાનુરાગી બને છે. ગુણાનુરાગી પુરૂષમાં સદ્ગુણો મજબૂત થતા જાય છે અને એ રીતે તે સમદર્શી પુરૂષ ધર્મના મૂળ-સિદ્ધાંતોને ગ્રહણ કરી ઊંચી પદવીએ ચડે છે. તેથી તે નાસ્તે જૈન નહિ છતાં પરમાર્થે જૈન બનીને મુક્તિ મેળવે છે.

આ જૈનનો સિદ્ધાંત બહુ ઉદાર છે. આ સિદ્ધાંત પૂરી રીતે સમજવાને બહુ ઊંડી નજરની જરૂર છે. આવી ઉદારતા હોવાથી જ જૈનધર્મની ઊંડી શૈળી કેવળ ગુણવૃદ્ધિમાં જ સમાય છે, પક્ષપાત અથવા મતના આગ્રહથી તે તદ્દન નિરાળી જ રહે છે. ખરે જૈની પુરૂષ સત્ય સાથે કદાપિ વૈર નહિ ધરશે; ઢુંકામાં કહીએ તો જે સત્ય તે જૈન એમ જૈનની વ્યાખ્યા કરી શકાય.

હવે આ માર્ગાનુસાર પુરૂષને મધ્યમ કેમ ગણવામાં આવ્યું તે બાબત તપાસીએ. માર્ગાનુસારિજનો ધર્મ અર્થ તથા કામને એક બીજામાં હરકત ન આવે તેમ સાધતા હોવાથી નિઃકેવળ પરોપકારજ કર્યા કરે તેમ હોતું નથી, કિંતુ સ્વાર્થને તથા પરમાર્થને સાથે સાથે જ સાધે છે, તેથી તેઓ મધ્યમ જ ગણાય છે. નીતિમાર્ગમાં એ હદ બાંધી છે કે સ્વાર્થ સાથે પરાર્થ સાધવો, જ્યારે ધર્મ સિદ્ધાંત આગળ વધી બોધે છે કે સ્વાર્થને જતો મેલી પરાર્થ સાધવો. તેથી ધર્મસિદ્ધાંત ઉત્તમ માર્ગનો બોધ કરે છે, ત્યારે નિતી-

માર્ગ મધ્યમમાર્ગે દારે છે, માટે તે પ્રમાણે પ્રવર્તનાર પુર
પોને મધ્યમ ગળ્યા એ બરોબર જ છે.

નીનિના નિયમે જોતા શુદ્ધસ્થને ત્રણે પુરુષાર્થ સરળી
રૂતિ સાધનાની જ જરૂર છે, તેમ કર્યા શિવાય શુદ્ધસ્વામીમ
નકામો થઈ પડે છે. શુદ્ધસ્વામીમમા રહેનારે ધર્મ સાચવીને
ધન કમાવવું અને ધન કમાવીને તેનો ઉપયોગ કરવો, એમ
બંધાવી જ શુદ્ધસ્વામીમની સેવા જગતમાં રહે છે.

વળી એથી એમ પણ ગૂચળ કરાય છે કે શુદ્ધસ્થ ધર્મ
કરવાના વખતે ધર્મ કરવો, ધન કમાવવાના વખતે ધન કમા
વવું, અને કામના વખતે કામ સેવન કરવું કે એથી નિયમિત
વખતે નિયમિત કામ કરાવાયા હોયને બાદ ન આવે. હતા
કારણ પ્રસંગ એક બીજાને બાધા આવે તોપણ ધર્મને બાધિત
નથી કે તે કાળ કે ધર્મ સુચવાયાથી અર્થ અને કામ મેળા
યોદ્ધેલા પણ મળી જોઈ કે કુકામા કહિયે તે પ્રમાણિક પછે
પેમો કમારી તેનો સદુપયોગ કરવો એ નીનિસિદ્ધાંત છે.

હવે પ્રયત્નકાર આ ચાર પ્રમાણના ઉત્તમ તથા મધ્યમ
પૂરવોના મુખાની પ્રકાશ કરનારુ રૂપે કહી બતાવે છે

મુખગાથા.

વર્ણસિ પુરિમાર્ગ-જદ્દુ ગુણગરણ કરેતિ શુદ્ધમાળા,

તો માગબગિવમુદો-હોમિ હુમ નન્ધિ સંદેહો ॥૨૦॥

અર્થ

એ ચારે પ્રમાણના પૂરવોના મુખાની એ તુ બહુમાન

ધરી પ્રશંસા કરીશ, તો તું નજીકમાં જ મુક્તિમુખ મેળવીશ, તેમાં કશો સંદેહ નથી.

ભાવાર્થ.

સર્જન મુદ્ધોના ગુણોની સ્તુતિ કરવાથી અને તેમના તરફ બહુ માન ધરવાથી પરમાર્થે આપણે ગુણોની જ તરફનારી કરીએ છીએ એ 'મુલુ' છે. આ રરતે ગુણો તરફ આપણું શરૂઆતમાં લક્ષ્ય ચોટે છે, અને હળવે હળવે તે તરફ આપણી પ્રીતિ વધતી જાય છે, જેના પરિણામે આપણે આખરે તેવા જ ગુણવાન બનીએ છીએ, અને જેવા ગુણવાન બન્યા કે આપણના ઉપર પડતા હ.ખો અને વિધ્નો દૂર નાશે છે, અને પરમમુખ તથા પરમકલ્યાણ નજીક આવે છે એ બાબતમાં કશો સંદેહ નથી.

આ સ્થળે વિશેષમાં એ જણાવ્યું છે કે ગુણિજનોના ગુણોની પ્રશંસા પણ બહુ માનપૂર્વક અર્થાત ફક્ત શાબ્દિકી જ નહિ, પણ આપણા અંત કરણમાં તેઓ તરફ પ્રેમ ધારણ કરીને જ કરવી જોગ્યે. કારણ કે ખરી લાગણી શિવાય ઉપર ટપકેથી કોઈ ખજુ કાર્ય કરવામાં આવે તો તેમાંથી પરમાર્થની સિદ્ધિ થઈ શક્તી નથી. પરમાર્થ સાધવા માટે ખરા ભાવની જ જરૂર છે. દરેક ધર્માનુષ્ઠાનમાં અંતરની લાગણી હોય તો જ તે સફળ થાય છે. માટે શાસ્ત્રકારો વારંવાર ભલામણ આપે છે કે દરેક ધર્મકરણી કરતાં આપણા હૃદયમાં વિશુદ્ધભાવ રાખવો, ધર્મશાબ્દની વ્યાખ્યા કરતાં શ્રીમાન હરિભદ્રસૂરિએ હૃદયની પવિત્રતાને જ ધર્મ તરીકે ગણી છે. તેમણે ધર્મનું આ પ્રમાણે લક્ષણ આપ્યું છે કે.

પુષ્ટિગુદ્ધિમત્ ચિત્ત ઝર્મ્મ.

અર્થાત્ પવિત્ર વિચારોના જોરથી મનસ્ક્રિયા દબાયે
અને પાપિષ્ઠ વિચારો દૂર થવાથી વિશુદ્ધ બનેલું તે અ-
તઃક્રાંત તે જ ધર્મ છે

માટે આપણા હૃદયમાં ભગવાં જોડેલા મન અને મત્સર
વગેરે દુશ્મનોને દૂર કરવાને તેમાં પવિત્રભાવ ધારણ કરવો જોઈએ.

આ જોડે ધર્મનું મન સાક્ષાત્કારને પણ કેના ગળ
વાળો પુરુષ અવિદ્યની ગનાઈ, તે માટે શ્રી જિનનાં ગુણ
શુદ્ધિ ગદ્યપદ્ય નામના ગ્રંથમાં નીચે મુજબ કહેલું છે -

વસ્તુભિરનિવેગ્યા નિતિ ગુણગ્રાહીતિ વિદ્યાવય,
મત્યર્થીતિ વિનીત ઇત્યગ્ર દર્શ્યોચિત્યકારીતિચ,
દાવિષ્ણીતિ દમીતિ નીતિમૃદિતિ સ્પર્શીતિ ધૈર્વીતિ સ,
દ્વર્મર્ષીતિ વિરેક્યા નિતિ સુખી રિત્યુચ્યેસે ત્વ મયા

આ કાવ્યનો ભાવાર્થ આ પ્રમાણે છે કે જે માણસને
પોતાનું કલ્યાણ માધ્યમ માટે સખન સાગખી તદ્દિ હોય
તેને ઉપદેશ કપાવી મા ફાયદો થાય કદાચ તેને કલ્યાણ
માધ્યમની મજા લાગજા હોય, છતાં તે શુભમાત્રી નહિ
હોય તો તને કહેતું પણ ફાયદો જમી, વળી તે શુભમાત્રી
જના પણ છુટી પાતો તમ્મુ પિદ્ધાં બતાવવાર ન દોષ તો
તેને સમજાવતું પણ ફાયદો છે, કદાચ છુટી પાતો પિદ્ધાન્નાર
જના અનિશ્ચિત દોષ તો તે પણ સંભાવવાને અયોગ્ય જ છે.

વિતીન છાં કપટી હોય તો પણ અયોગ્ય ગણાય, નિષ્કપટી
 છાં સજ્જનાહીન હોય તો પણ ન ચાલે, સત્ય છતાં ગણ્યો ન
 ગમે તેવો કંઠાર હોય તો પણ અયોગ્ય જાણવો, પરગણુ છતાં
 અજિતેન્દ્રિય હોય તો પણ તે અયોગ્ય જ છે, જિતેન્દ્રિય છતાં
 અનીતિમાન હોય તો તે નકામો છે. નીતિમાન છતાં અસ્થિર
 સ્વભાવવાળો હોય તો શા કામનો, સ્વૈર્યવાળો છતાં હિમ્મત-
 હીન હોય તો એ અયોગ્ય જ ગણાય, હિમ્મતવાન છતાં ખરા
 ધર્મતરફ એ દરકાર હોય તો શા કામનો, ખરા ધર્મનો હિ-
 માયની છાં નિર્વિવેક હોય તો નકામો છે, વિવેકી છતાં
 તીક્ષ્ણબુદ્ધિ વગરનો હોય તો શા કામનો. મારે જે કલ્યાણ-
 કાંક્ષી, ગુણગ્રાહી, જીઠને વિકારનાર, વિનીત, નિષ્કપટી, સ-
 ત્ય, પરગણુ, જીતેન્દ્રિય, નીતિમાન, ઠાવકા મનવાળો, હિ-
 મ્મત બહાદુર, ખરા ધર્મનો અર્થી, વિવેકી, અને બુદ્ધિમાન
 હોય તેને જ ધર્મનું મર્મ સમજાવવું જોઈયે. આ રીતે સાં-
 કળામંત્ર ચૈાદ ગુણોવાળો જે પુરૂષ હોય તે પુરૂષ ધર્મના
 ખરા મર્મને સાંભળીને તેનું અહસ્ય કરી શકે છે, મારે આપણે
 ધર્મ કરવા ઇચ્છતા હોઈએ તો પહેલાં સદ્ગુણી થવું જોઈયે.
 સદ્ગુણો ધારણ કરવા શિવાય ધર્મી થવાના જેટલા ડાલ
 ગાળિયે તેટલા પરિશ્રમે નિષ્ફળ ઉતરે છે.

એટલા મારે સદ્ગુણ અને સદ્ગુણી પુરૂષો તરફ પ્રેમ
 ભાવ ધરીને તેમના ગુણોની વારંવાર પ્રશસા કરતા રહી
 પોતે ગુણવાન બનવા યત્ન કરવો જોઈયે,

હવે અધમ તથા અન્યાધમ પુરૂષો તરફ શી રીતે વર્તવું
 તે બતાવે છે;—

મૃગ ગાથા

પાસત્વાદ્મુ અદુળા-સજમસિદ્ધિન્નેમુ મુક્તજોગેમુ,
નો ગરિદા કાયવ્વા-નેવ પસસા સદામજે ॥૨૩॥

અર્થ

આજકાલ સયમ પાળનામા હીવા પડેલા ચોગ ક્રિયા
હીન પાર્થિવ પગેરે પતિવેષ ધારી જનોની બાગ્યતમા સ
ભા વચ્ચે નહિતો તેમની નિદા કરી અને નહિ પ્રશસા
કરવી. ૨૩

ભાવાર્થ.

સયમ અને તે નહિ પાળે અને અનાચારમા ફરી
પડે તે પુરુષ અવમ કરતા પણ અધમ ગણાય આજકાલ
આપણા જનસમુદાયમા જેઓ બાહેધી સાધુપણના ડા
ળમા નહીં આકર્ષી તત્ત્વ અનાચાર નિમિત્ત નહેનાર હોય
છે, તેઓ પાસાવા એટલે હીનાચારી ગણના.

હીનાચારી હોનાથી એના જનો પરત્રી ગમનરૂપ
અનાચાર અવાચનાના ચોગ કરીને અધમ ક્રમતા પણ અધમ
ગણાય તેમા શી નવાઈ!

એવા જનોની પ્રશંસા કરી એ અનાચારની પ્રશ
સા કરના બરોબર થાય છે, તેથી તેમની પ્રશંસા નહિ
કરી એ વાજબી છે તેટલું જાણી બર મળામા તેમનો
નિદા કરવી એ પણ ભુલ કામ છે તેથી તેવા જનો તરફ
હિંસા ભાવ મારજુ કરી આપણે આપણું માનપણ જાગરવું.

આના શીજહીન અનાચારી પુરુષોના સાથે વધુ પડે

અથ નહિ રાખતાં તેમના પ્રશંસા અગર નિંદા કરવાના પ્રસંગને જ નહિ જગાડવો, એ સૌથી સલામત રસ્તો છે. કારણ કે તેમની નિંદા કરવાથી તેઓ કંઈ મુઠરે એમ માનવું ભૂલ ભરેલું છે, માટે એવા અધમાધમ જનોની પણ નિંદા કરવાથી દર જ રહેવું જોઈએ. સૌ પોતપોતાનાં ભક્તિ ભાવે કર્તવ્ય માટે પોતે જ જોખમદાર છે.

ત્યારે એવા જનોને સુધારવા માટે આપણે શો યત્ન કરવો તે અથકાર કહી બતાવે છે;—

મૂળગાથા.

કાઙ્ગ તેસુ કરુણ—જઈ મન્નઈ તો પયાસણ મર્ગ,

અહ રુસઈ તો નિયમા—ન તેસિ દોસં પયાસેઈ ॥૨૪॥

અર્થ:—

તેઓપર કઙ્કણ લાવીને જો તેઓ માને એમ હોયતો ખરો રસ્તો બતાવવો, પણ જો તેમ કરતાં તેઓ ગુસ્સે થાય તો ખચિત આપણે તેમના દોષ નહિ પ્રકાશવા. ૨૪

ભાવાર્થ:—

એવા હીનાચારિ જનો તરફ પણ આપણે કઙ્કણ દૃષ્ટિ રાખવી જોઈએ. તેઓ જો આપણી વાતપર ભરોંસો રાખી તે માન્ય કરશે એમ સંભવ હોય તો તેમને ખરો માર્ગ શો છે તે સમજાવી સુધારવા જોઈએ. દ્વેષભાવ રાખી કોઈની નિંદા કરવા કરતાં તેના તરફ કઙ્કણ દૃષ્ટિ રાખી ખરી યાત સમજાવી હોય તો અસંખત તે વાત તેના ગળે ઉતરવા ધ્રુવ સંભવ છે.

ગમે તેના પિકરાણ પશુઓ પણ તેમના તર હેત બ તાવ્યાથી નરમ પડે છે, અને કેળના શનય છે, ત્યારે મ નુબ્ય પ્રાણીપર હિતયુદ્ધિ રાખ્યાથી અનન્યત તેનાપર સારો અસર થાય તેમા નનાઇ નથી.

હિતયુદ્ધિથી ખગે માર્ગ બતાવવો એ આપણી ખામ ફરજ છે. ત્યા ખગે માર્ગ નીચે મુજબ સમજાવે જોઇયે

આ અતિદુર્લભ મનુષ્યલન પામનાનો સાર એ છે કે આપણે જોમા કંઈ પણ સુકૃત કરવું એટલા માટે જો આ પજાથી સયમ પાળી શકાય તો તે પાળવું એ સૌથી ઉ તમ માર્ગ છે કદાચ ઉમ સયમ આપણાથી નહિ પાળી શકાય તોપણ સ્ત્રીમગથી નર રહી અનાયાગમા નહિ મગવું એતો આપણી ખાસ ડગ છે સામાન્ય સજાત પણ તે જ ગણાઇ શકાય કે જે મુશીળ હોય ત્યારે આપણે ઈર્મગુરુ કહેન ઇ અનાયાર મેનીયે તો તે મહા પાપ છે, જ્યા મુધા આપણે ખીમ મુજોથી હીન છતા પણ બ્રહ્મચર્યમા અખડ ધીયે ત્યા મુધી ધમગુરુ હોનાનો આપણો દારો યોગ્ય ગ હાય, પણ બ્રહ્મચર્યથી બ્રહ્મ થયા તો આપણે દોડીણ નીતે ગુરુપદને યોગ્ય નથી આપણાથી જો શીજ નહિ ન પા ણી શકાય તેમ હોય તો જૈનને છોડા દૂર દેશાતરમા જઈ યોગ્ય નીતે સ્ત્રી પરખીને દુહસ્થ થઈ રહેવું વાજમી છે, પણ સાધુપજાના ડોળમા રહી અથના ગુરુપદ ધરાને છાના નીતે પરસ્ત્રી ગમન રૂપ મહાપાપ ચલાવવું એ અધમમા અધમ કર્તવ્ય છે ઉત્તમ બ્રહ્મચર્ય અને સત્યવ્રતાપણ એ

ધર્મગુરના ખાસ લક્ષણ છે. તે લક્ષણથી આપણે કદાપિ ભ્રષ્ટ થવું જોઈએ નહિ, છતાં બ્રહ્મચર્ય નહિ પળાય તો છાનો અનાચાર નહિ ચલાવતાં નીતિમાર્ગ કાયમ રાખી સદ્ગુહસ્થ થઈને સ્વદાર સંતોષી થવું એ સારું છે એથી આદિમાં અલગત આપણી વધુ નિંદા થશે, પણ પરિણામે આપણે નિષ્કપટ સામિન થવાથી અનાચારમાં ફસતાં અટકીશું.

આ રીતે તેમને સમજ આપ્યા છતાં જો તેવા જનો આપણા તરફ ઉલટા ગુસ્સે થાય તો આપણે મૌન રહી જવું, પરંતુ તેઓના દોષો નહિ પ્રકાશવા.

આ ઉપરથી કેળવે તે પણ કેળવણી અથવા શીખામણ આપવાનો ઉત્તમ નિયમ એ તારથી શકાય છે કે હેતની લાગણીથી કારણ સમજાવવા પૂર્વક શીખનારના હૃદયને વશ કરીને જો કંઈ કેળવણી કે શીખામણ આપવામાં આવે તો તે તેના હૃદયમાં તરત ઉતરશે,

નાના બાળકો અને બાળિકાઓને કેળવતાં આ નિયમ શિક્ષકોએ અવશ્ય ધ્યાનમાં રાખવા યોગ્ય છે. તેમને તરછાડને અથવા ગાળો લાંડીને બોધ આપવો એ તદ્દન અયોગ્ય છે. થએલી ભૂલ નમ્રતાથી સૂચવી તે માટે માફી બક્ષી ફરીથી નહિ ભૂલવાની ભલામણ વધુ ઉપયોગી છે. ન્યાય સાથે દયાનો જરૂર છે. દયા વગરનો ન્યાય અકારો થઈ પડે છે. એથી શીખનારના હૃદયમાં ક્ષોભ થતો નથી, તેથી તે પ્રદુષિત હૃદયથી મુદ્દાની વાત અહણ કરી શકે છે, અને શિક્ષક તરફ પ્રેમભાવથી આકર્ષાયો રહે છે.

મધુર વચન એ એક અમૂલ્ય વરીકરણ છે. જે માટે
શાસ્ત્રમા કહેલું છે કે —

કંપિજ્જ પિયવચણ દિજ્જહ દાણ ચ કિજ્જણ વિણઓ,
છંદે અણુવદિજ્જહ-અમૂલમત વસીકરણ ૧

અર્થાત પ્રિય-વચન બોલવા, દાન દેવું, વિનય કરવો,
અને સામા ધણીની મરણ સાચવની એ ઝીંબૂદી તથા
મત્ર વગરનું ખાસ વર્ગો-રણ છે

મધુર વાક્યમા એક જાતની મોહિની રહેલ છે, જે
માણસનારના હૃદયને ગળીને એટલું નરમ કરી નાખે છે
કે તેના પર આપણો કાળુ ચોદી રાકે છે.

મધુર વચનથી બોલનારનું વાક્ય ત્રિમથી સાલજનામા
આવે છે, અને ત્રિમથી સાલજેનું વાક્ય લાગણાપર અ-
સર કરે છે

મધુરનાણી અને મીઠી નજરની જાનવરો પર પણ જાડું
અસર થાય છે તેના પ્રતાપે નિકનાળ પશુઓ પણ આપ
જા પર હેતાવ બને છે અને આપણો હુમ્મ માથે ઉઠાવે છે,
એ વાત આજકાલના સગકનો જોનારને ખરેખરી જણાશે
ત્યાં મનુષ્ય પ્રાણીના મનને તેનાથી આકર્ષણ થાય તેમા
શુ કહેવાનું છે.

માટે માથાપોએ પોતાના બાળકો તરફ મધુરવાતા
વાપરની, શિક્ષકોએ પોતાના વિદ્યાર્થીઓને મધુર વાક્યોથી
વિદ્યા મહત્ત્વ કરાવની, પતિએ પોતાની પત્નીને મધુર શા

ખામણથી સુધારવી, અને ધર્મગુરુઓએ તેમના શિષ્યોને મધુર ઉપદેશથી બોધ આપવો, તેમજ ધર્મજિજ્ઞાસુજનોએ એક બીજા વચ્ચે મધુરવાણીથી જ ચર્ચાપ્રશ્ન કરવા કે જેથી એક મેકને એક બીજા તરફ અપ્રીતિભાવ ઉત્પન્ન નહિ થાય અને સારગ્રહણ કરી શકાય.

હવે ગ્રંથકાર આજકાલ આ ભારતભૂમિમાં સદ્ગુણી પુરુષોની વિરળતા થતી જોઈને તેવા પુરુષોમાં કદાચ પૂર્વે વર્ણવેલા સર્વે ગુણો નહિ મળી શકતા હોય તોપણ તેમનામાં મળી આવતા થોડા પણ ખરેખરા ધાર્મિક ગુણના માટે તેમના તરફ બહુ માન ધરવું જોઈએ એમ કહે છે:—

મૂળ ગાથા.

સંપદ દૂલમસમણ-દીસઈ થોવો વિ જસસ ધમ્મગુણો,
વહુમાણો કાયવ્વો તસસ સયા ધમ્મચુદ્ધીણ. ૨૧

અર્થ.—

આજના વિષમ વખતમાં જેના પાસે થોડા પણ ધાર્મિકગુણ દેખવામાં આવે તેના તરફ હમેશાં ધર્મબુદ્ધિથી બહુમાન બતાવતા રહેવું. ૨૫

ભાષાર્થ.

જ્યારે જે ક્ષેત્રપ્રદેશમાં સદ્ગુણો નાશ પામતા જાય અને દુર્ગુણો વધતા જાય ત્યારે તે દેશના માટે તે વિષમ સમય કહેવાય છે. આ ભારત ભૂમિમાં પ્રથમ પૂર જોસમાં સદ્ગુણો પ્રકાશતા હતા, પણ આજે દિનપરદિન દુર્ગુણો

પ્રકાશતા હતા, પણ આજે દિન પરદિન દુર્ગુણો ફેલાતા જાય છે, માટે આવા વિષમ સમયમાં ખરેખરા ધાર્મિક ગુણો બહુ જ નહીં દૃષ્ટિગોચર થાય છે. તેટલા માટે આજ કાલ તો જેના પાસે નમૂના માત્ર થોડા પણ ખરેખરા સદ્ગુણ રહેલા હોય તે પુરૂષને ધન્યવાદ આપવો જોઈએ માટે થોડા ઝાઝાનો નિચાર નહિ કરતા તેના ખરેખરા તેટલા થોડા ધર્મગુણના માટે પણ તેના પુરૂષ તરફ આપણે આપણી ધાર્મિક લાગણીથી પૂરું માન રાખવું જોઈએ.

માટે પૂર્વે જે પાસાંથી આ માટે લેવામણ કરવામાં આવી છે કે તેમની પ્રશસા નહિ કરવી, તે જે વ્યભિચાર જેવા મહાન દોષથી દૂષિત હોય તેમના માટે છે, બાકી જે આ રીત ધર્મક્રિયામાં શિથિલ છતાં પણ પૂર્ણ બ્રહ્મચારી અને સાત્યનાદી હોધ નીતિ ચુસ્ત હોય તેના યતિજનો તરફ થોડું બહુમાન બતાવનાંમાં વાધા ભરેલું નથી.

દુકામાં સાર એ છે કે સર્જનપણની ખાતરી કરવી જોઈએ. જો દોષપણ મતવાળો આવના દોષપણ ગમ્મનાળો અથવા દોષપણ વેપવાળો સજ્જનપણથી યુક્ત હોય તો તેના ગુણો તરફ બહુમાન બતાવવું એમાં કશો વાધો નથી માત્ર જે દુર્ગુણ હોય તેની નિંદા પ્રશસાથી વેગળા રહેવું, એમ કહેવાની મનમથ છે.

સજ્જનના લક્ષણો આ પ્રમાણે છે —

‘નતે પરદૂષણ, પરગુણં વક્તવ્યતઃ મન્યવદ્,’

સતોપં વદતે પરર્થિષુ પરાવાધાસુ ધત્તે શુચં,
સ્વશ્લાઘાં ન કરોતિ, નો જ્ઞુતિ નયં, નૌ ચિત્ય મુલંબય.
ત્યુક્તો પ્ય પ્રિય મક્ષમાં ન રચય ત્યેતત્ ચરિત્રં સતાં.

ભાવાર્થ.

જે પુરૂષ પરાયા દ્વષણ બોલે નહિ, પરાયા થોડા ગુણને પણ પ્રશંસે, પરની આબાદી જોઈ સંતોષી રહે, પરને પીડા જોઈ કંઈક ધરે, પોતાની ખરાઈ કરે નહિ, નીતિમાર્ગે ચાલે, સત્યતા સાચવે, અને ગાળો સાંભળીને પણ ગુસ્સે ન થાય તે સજ્જન બાણવો.

સજ્જનપણામાં મુશીલતા, નબળા, સત્યવક્તાપણું, અને પ્રભાષિકતા એ ચાર મુખ્ય ગુણોની તો ખાસ જરૂર રહેલી છે. એ ચાર ગુણોમાંથી જો કોઈમાં એક પણ ગુણની ન્યૂનતા હોય તો તે દુર્જન ગણાશે.

આવા સજ્જન પુરૂષો જ જગતનું કલ્યાણ કરી શકે છે. તેઓ જુદા જુદા પંથમાં રહ્યા છતાં ધર્મના મૂળ તત્ત્વને પામેલા હોવાથી સરખી રીતે આગળ વધી શકે છે. સજ્જનોનું ગત ઉદાર હોય છે. તેઓમાં મિથ્યાલિસાનનો અંશ પણ હોતો નથી. જે આટે કહેવામાં આવે છે કે;—

अयं निजः परोवेति—गणना लघु चेतसां,

उदार चरितानां तु—वसुधै व कुटुंबकं ?

અર્થાત્ આ આપણે અને આ પરાયો એમ દુંડી

અકલ્યાણ હોય તે જ ગણે છે, બાકી મહાન પુરુષો તો પૃથ્વી ભરને પોતાનું કુટુંબ માને છે.

જેતના ઉત્તમ યથોમા આના ઉદાર ઉદ્દારો છતાં આપણે આપણા સાન્ની નજરથી એમ માની લઇએ કે જેન મિત્રાય બીજાઓમા કોઇ મનજન હોઇ ગઈ જ નહિ, જે નમા પદ લે ચેતમ્બપક્ષી હોય તે જ સજ્જન ગણાય, અને તેમા પત્ર લે આપણા ગરુડને માને અને તેમા પળ લે અમુક ગુનો જ ગણી હોય તે જ મનજન ગણાય આવી નીતની દુકામા દુકી માન્યતા કરી બેસીએ તો મારા ધારના પ્રમાણે આપણા પોતાના અભિમાની આત્મા શિવાય બીજા કોઈને પણ આપણાવી સજ્જન ગણી અથવા કહો નહિ મારો

આ ઉપની રાત્રી ગન્ધમા રહેલા મહાગુણી મુનિઓ તમ્હુ ગુણાનુભવ ધનના મારે મથમા ઉપદેશ કરે છે —

મુળગાથા

જત દરગચ્છ મગચ્છે-જે સરિંગા વહુમ્મુયા મુનિનો,
તેવિ તુણાણુરાય-મા મુચ્છુ મન્છરપ્પહો ॥ ૨૬ ॥

અર્થ—

જો કે પગલા મન્દમા અગર પોતાના ગરુડમા લે વૈનામ્બરાત્ર અને વિદ્વાન મુનિઓ હોય તો તેમના તમ્હુ મગર બનાઈ ગુણાનુભવ મુનો ના ૨૬

બાનાય

આપણા જનના મુખ્ય જે પડે છે — ચેતાબર અને દિ. ૧૭૨,

ચેતાંખરમાં પાછા બે વિભાગ છે;—મૂર્તિપૂજા માનનાર અને મૂર્તિ-
 પૂજા નહિ માનનાર મૂર્તિપૂજા માનનાર દેસવાસી કહેવાય છે.
 મૂર્તિપૂજા નહિ માનનાર સ્થાનકવાસી અથવા કુંડિયા કહેવાય છે.
 દેરાવાસીઓ પાછા બ્રુહા બ્રુહા ગચ્છના હોય છે;—તપા, ખરતર,
 આંચળિયા, પૂતભિયા, પાયચ્છિયા વગેરે. સ્થાનકવાસીમાં ૭
 કોટિયા, આઠ કોટિયા, તેરાપંથી વગેરે ભેદ છે. દિગંબ-
 રોમાં પણ તેરાપંથી તથા વીરાપંથી વગેરે ભેદ છે. આ
 રીતે એક જૈનના અનેક ફાંટા છે, એ બધા ફાંટામાં આજ
 કાલ ઘણે ભાગે અરસપરસમાં ખતસર, ધર્મ્યા, અપ્રીતિ, કલહ,
 અને કુસંપ વગેરે દુર્ગુણો ફેલાયાથી અનેક તકરારો ઉભી
 થાય છે, અરસપરસમાં ખગળા વિશેષણો અપાય છે, અને
 એક બીજાને એક બીજાના દુશ્મન માનવામાં આવે છે. આ
 રીતે શાંતિના બદલે અશાંતિ વધતી જોઈ સમજી જૈનોએ
 તે બાબત વિચારવા ચોગ્ય છે. આ અશાંતિનો મામલો અ-
 ટકાવવાનો એક જ ઉપાય છે, તે એ છે કે આપણે બધા
 સાથે સમભાવ રાખવો જરૂરનો છે. સમભાવથી આપણે
 એવું જોઈ શકશું કે હરેક પક્ષમાં જેઓ સદ્ગુણી હશે તે-
 મનું કલ્યાણ થનાર છે, સદ્ગુણો ધારણ કર્યા શિવાય કોઈ
 પણ પક્ષ તારી શકનાર નથી. માટે હરેક પક્ષમાં અથવા
 હરેક ફાંટામાં જેઓ સદ્ગુણી સાધુ-શ્રાવકો હોય તેમના
 તરફ આપણે પ્રીતિભાવ ધારણ કરવું જોઈએ. આ કારણ-
 થીજ અંધકારે આ અંધની રચના કરી જણાય છે, અને
 શરૂઆતમાં મોઘમમાં કદાચો કરતા જઈ આ જગાએ પ્રગટ
 પહેલે સ્વગચ્છ પરગચ્છના નામ લઈ અરસપરસ ખતસર મે-

જીને ગુણાતુરાગ ધારનાનો ઉપદેશ કર્યો છે, માટે આ ગાથા આખા મંથનો રૂણિતાર્થ છે.

જેનના આજ્ઞકાવ દેખાતા જુદા જુદા ફૂટાઓ વચ્ચે એકથ જમાનવ હોય તો તેમણે નાની નાની વાધા ભેગે ની બાજનોમા થોડી બેએણું લાક્ષ્ય ત્યાંથી ખેંચીને તરત પાસા વગરના સર્વ માન્ય સદ્ગુણો તરફ વાળવું જોઈએ. આ હેતુ સિદ્ધ કરવા માટે સન જેન સાધાનજ એક ઉત્તમ જેન કે લેન સ્થાપવી જોઈએ, અને તેમા તકરાદી બાબતોને દોરાળું મેલો દેવળ સદ્ગુણોનો જ ઉત્તમ બોધ આપી દેવું જે થાયતિ ગુણાતુરાગી બનાવનાનો પાત્ર થનો જોઈએ.

ત્યા સુધી આપણામા તક રાશે બાજનો તરફ વધુ લક્ષ્ય રહેશે ત્યા સુધી કુસંપનો નારા થવો ચુરકેવ છે, અને કુસંપનો નારા થવા શિષ્યાય આપણો ઉત્તિ થવી હુર્કે છે માટે તકરાની બાજનો તથા શક પડતી બાજનોને તાજી તાજીને વિસ્તારમા લાવવા કરતા દોરાજે મેલી સન માન્ય અને ખરા સત્ય તરફે ચિદ્દ રહેલી સદ્ગુણોની જ કથા વિસ્તારવાની જરૂર છે.

આજ કાવ લોકોનું લગ્ન લોકો દ્રવ્ય ક્રિયા તથા દ્રવ્ય તપશ્ચ દ્રવ્ય ધર્મ તરફ ચોરેનું છે તેટલું જ બાવધર્મ તન્નુ દુર્વેક છે લાજના તરોકે બે વખત દ્રવ્ય સામાયિક કરવા આ તંવાર થયે પણ સમગ્ર ગુણ પાળજ કરવા રૂપ બાવ સામાયિકને તો વિરજા જ પાળજે. એવમજા ઉપવાસરૂપ દ્રવ્ય તપ કરવા કરાવવા મજમે, પણ વિનય દે આપાય

રૂપ અભ્યંતર તપ તો કોઈકે જ પકડશે. દયાના ખરડામાં મોટી રકમ ભરી આપશે, પણ કન્યા વિક્રય કરતાં નહિ અટકશે. લીલોતરી ખાવાની ખાંધા લેશે, પણ બુદ્ધિ ખોલવાની જરૂરી ખાંધા નહિ લેનાર. રાત્રિ ભોજનની ખાંધા લગ શકશે, પણ હરામનું ત્યાગ તો વિરલા જ કરનાર. દેવ દર્શન કરવા તત્પર રહી શકશે, પણ મા આપના વિનયમાં કાન્યા. દેવ પૂજા કરશે, પણ દેવની આજ્ઞા પાળતાં હાડી જશે. માળા જપશે પણ પરનિંદામાં પૂરા. ખમતખા મણા કરશે પણ વેર લેતાં નહિ ભૂલે. કપાળે તિલક રાખશે પણ વિદ્યાસીને ઠગશે. સાધમિ ભોજનમાં હજારો રૂપિયા ખર્ચશે, પણ પોતાના જ પુત્રોને ભણાવવાનું ખર્ચ પુરું પાડતાં ડરશે. આના અનેક દાખલા મળી શકે છે. તેથી જ લોકોમાં દ્રવ્ય ક્રિયાનો જો કે વધારો થએલો દેખાય છે, ખાતરથી ધર્મની ઉત્પત્તિ થતી જણાય છે, પણ સદ્ગુણોરૂપ ખરા ધર્મનો દિવસે દિવસે લય થતો જાય છે, માટે એના કરતાં તોરકંદાય દ્રવ્યક્રિયામાં ઓછા જોડાઈ શકાતું હોય પણ સમૃદ્ધિ, શાંતિ, સપ, મૈત્રી, વિદ્યાવૃદ્ધિ, સુશીલ, વિનય, પ્રમાણિકતા, સત્યવાદિપણું, ઇત્યાદિ ગુણોમાં દિવસે દિવસે આપણી જૈન પ્રજા ઊંચે દરજ્જે ચડતી રહે તો તેથી જ તેની ખરી ઉત્પત્તિ થશે.

હવે અંધકાર ગુણનાનું મુરખોત્તર તરફ બહુ માન ધરવાનું કૃપા કરી બતાવે છે.

મુખગાથા

ગુણરયણ મહિયાણ-વદ્માણ જો કરેડ સુદ્ધમણો,
સુલહા અન્નમર્મમય-તસ્સ ગુણા હ્રુતિ નિયમેણ ॥ ૨૭ ॥

અર્થ —

ગુણરૂપી રત્નોથી રાગગાયત્રી પુરૂષોત્ત જે શુદ્ધ
મનથી બહુ માન કરે, તેને વળતા ભરે તે તે ગુણો નિયમા
મુલલ થઈ પડે છે. ૨૭

ભાનાર્થ

આ જગતમા રત્નો સૌ ચીજ કરતા કીમતી હોય છે,
અને તેઓ ઊંચો સુખગાર રાજનામા ખાસ ઉપયોગી રહે
છે, એ જ રીતે આ જગતમા ગુણો અતિમય કીમતી છે,
માટે તેમને રત્નની ઉપમા અપાય છે. રત્નોની મારીરિક
દ્રવ્યોત્પાદા થાય છે, પણ ગુણરૂપી રત્નોથી તો ખાસ ભાન
રોમા થાય છે, તેવી પરમાર્થ ગુણોનો શૃંગાર ધારવાનીજ
દરેક મનુષ્યને દરજ છે.

કાલ આપણે કમનસીબ હોનાથી આપણે ગુણરૂપ
રત્નોને પ્રાપ્ત કરનામા પછાત પડતા હોઈએ તો પણ જેઓ
ભાગ્યશાળી હોઈને ગુણોનો શૃંગાર ધારણ કરતા હોય તે
મનુ આપણે બહુમાન કરતા રહેવું જોઈએ. એમ કયાંથી
આપણને આ ભાનમા અગત નહિ તો ભનાતરમા પણ ગુણ
રૂપ રત્નોની અવરત પ્રાપ્તિ થશે, કારણ કે શાસ્ત્રમા કહેલું છે કે,

ધન્નાણં વિદિજોગો—વિદિ પક્ષદારાદ્વા સયા ધન,
વિદિ વહુમાળી ધન્ના—વિદિ પક્ષ અદૂસગા ધન્ના. ?

ભાવાર્થ.

વિદિ એટલે દ્રવ્ય અને ભાવની પૂરતી વિશુદ્ધિ તેવી વિશુદ્ધિનો યોગ મળવો એ ખરેખરી ભાગ્યશાળી-પણાની નિશાની છે, માટે તેવો યોગ જેમને મળ્યો હોય તે ખરા ભાગ્યશાળી જાણવા. પરંતુ જેઓ તેવા ભાગ્યશાળી પુરુષોનો પક્ષ પકડીને તેમની સેવા કરનાર હોય તે પણ ભાગ્યશાળી જ સમજવા. કદાચ તેવા જનોની નિરંતર સેવા પણ નહિ કરી શકાતી હોય છતાં તેમના તરફ જેમને હૃદયમાં પૂર્ણ પ્રેમ રહેતું હોય તે પણ ઘણે અંશે ભાગ્યવાન જાણવા, અને છેવટે જેઓ તેમની નિંદા નહિ કરે તે પણ કેટલેક અંશે ભાગ્યવાન છે.

માટે આપણે કદાચ નિર્ગુણી હોઈએ, તો પણ ગુણિ જનોનો પ્રશંસા કરી તેમના ગુણોની અનુમોદના કરવી ઉચિત છે. અનુમોદનાથી ભવાંતરમાં તે વસ્તુ આપણને અનાયાસે મળી શકે છે.

શાસ્ત્રમાં ઘણી કથાઓમાં આપણે સાંભળીએ છીએ કે દાન દેનાર અને અનુમોદનાર બન્ને જણા સદ્ગતિએ પહોંચ્યા છે. એ જ રીતે સદ્ગુણોની અનુમોદના કરનારને મોડા કે વેહેલા પણ તેમની પ્રાપ્તિ થાય છે.

જેમ રૂચિ વધવાથી દરેક ભોજન પ્રિય લાગે છે અને

આપણે જે ભરી આપ શકીએ છીએ, અને રૂચિ વિના અન્ન ઉપર દ્વેષ આવે છે, તેમ મદ્ગુણો તરફ પણ જેમ જેમ આપણી પ્રીતિ વધતી જાય છે તેમ તેમ તેઓને આપણે વધુ મદ્ગુણ કરીએ. એ ન્યાય સિદ્ધિ બનાવ છે.

આટલું જતાં એ યાદ રાખવાનું છે કે આપણે કદાચ ગુણવાન ન હોઈએ તો ગુણવાન જનોના ગુણો તરફ બહુ માન ધરી ભયાતકે ગુણવાન થઈ શકશું, પણ જો દાષવાન હોઈશું તો તે નહિ ચાલી ગમ્યે કેમકે દાષોથી તો દાષો તું જ પોષણ કરાવે છે એટલા માટે મધકારે કુદ્ધ મળા એવું પદ જોડ્યું છે. તે પત્ની એ મતલબ છે કે નિર્ગુણી હતા પણ આપણું મન નિર્દોષી તો હોતું જ લેઈએ જો મન અશુદ્ધ હોય તો રૂઝા મુખ માત્રથી ગુણિત્વનોના ગમે તેટલા વખાણ ગાઓ, તેથી કંઈ આપણનો ઉદ્ધાર થનાર નથી. કારણ કે—“મુનમ રામ જગમમે દુરી, મગત મધ વળ જાનત જુરી” એ કહિયત મુજબ આપણે વર્તન કરીએ તો સી રીતે આપણો ઉદ્ધાર થાય તેથી મનો મ - માસર - ઈયા-દ્વેષ-વર વગેરે દાષોથી અપવિત્ર નહિ વ્રતા નિર્મળ રાખવા શિવાય આપણે કોઈમલે પણ સદ્ગુણો થઈ શકી શકે નહિ.

કદ્ય શુદ્ધિની જરૂર

કદ્યની પવિત્રતા એ જ આપણા દિયનું સાધન છે અપવિત્ર કદ્યવાળા આજણું કેન્તા પવિત્ર કદ્યવાળો બને આશ્વજ હોય તોપણ તે જા ર માર્ગને વધુ નજીક નજીક.

મન શુદ્ધ હોય તો તેમાં સદ્ગુણોના બીજ રોપાઈને ઉત્તરોત્તર વૃદ્ધિ પામે છે. જેમ કોઈ દરદીને રસાયન ખવરાવી બળવાન કરવું હોય ત્યારે પ્રથમમાં તેના પેટમાં રહેલ મળ દૂર કરવાની ખાસ જરૂર રહે છે અને તેટલા ખાતર તેને જીલ્લાખ આપી મળ શોધન કરાવવામાં આવે છે, તેમ સદ્ગુણ રૂપી મહારસાયનથી આત્મબળ વધારવા માટે પહેલાં હૃદયમાં મદમત્સરાદિ મળો દૂર કરવાની ખાસ જરૂર છે. તેટલા ખાતર મૈત્રી વગેરા ચાર ભાવનાઓથી હ્રમેશ આપણા હૃદયને પવિત્ર રાખવું જોઈએ.

ધર્મી કહેવરાવવાના કરતાં ગુપચુપ ધર્મી થવામાં વધુ માલ છે. લોકો આપણને આપણી ધર્મ સંબંધી દોડધામ જોઈ ગમે તેટલા ધર્મી ગણે પણ આપણુ હૃદય જો અપવિત્ર હોય તો આપણે ધર્મી ગણાયાથી આપણા આત્માનું કંઈ કલ્યાણ નથી. ખરું કલ્યાણ એ હૃદયનો શુદ્ધિથી જ મેળવાય છે. કહેવત પણ ચાલે છે કે, “મન ચંગા તો કથ રોટમે ગગા”.

બાહ્યરથી આપણે ગમે તેટલું તપ જપ કરીએ, સાધાયક પડિકમણા કરીએ, પૂજા યાત્રા કે દર્શન કરીએ, સાધર્મીઓને જમાડિએ, સઘ કાઢિએ, અગર દીક્ષા લઈ કેશલું ચન કરીએ. જમોનપર સ્મયે, ગામે ગામ ઉધાડે પગે ફરેએ કે જંગલમાં રહી મૌનવ્રત પાળીએ,—પણ આપણું મન મલિન હોય તો સઘળું નકામું થઈ પડે છે—હવે બીજી કોરે જો મન શુદ્ધ હોય તો પછી બીજી ક્રિયાકરણી કદાચ કમતી કરવામાં આવે તો પણ પરિણામે આપણે આપણી ઉન્નતિ

જરના શક્તિમાન થઇયે હોયે.

ખાલી કીર્તિ મેળવનાનો લોભ રાખ્યો, મિથ્યાલિ
માનથી ભારે ભારે ખરચ કરી પોતાનો મોટા વચગા
યાન કર્યો, મોટો ડોલ ઘાલીને બાહેરથી ઝમિપજાનો આ
કબર બતાવ્યો, વાલ્વિનાદ કરીને પોતાને નિદ્વાન જ્ઞાન
વાનો નિચાર રાખ્યો, એ બધી મનની મલિનતા છે.

આની વૃત્તિઓ દૂર કરી િકેનગ પોતાનું તથા પગનું
ખરેખર કલ્યાણ કેમ થાય તેનો વિચાર રાખાને નિરોધ પૂ
વડે કોઈપણ પતિન કામ કર્યાથી ઈટકળ મળે છે માટે દરેક
કામ શુદ્ધ મને કરવું જોઈયે.

હવે મથનર મથની સમાપ્તિ કરતા થકા મથળી વા
તને દુકામા ઉપસહાર કરીને પોતાના ગુરુનું નામ સ્મરણ
કરતા થકા ગુણાનુરાગનું આખરી ફળ બતાવે છે.

મૂળગાથા.

एय गुणानुराय—सम्प जो घरइ घरणि मज्जनि,

सिरिसोममुदरपय—सो पावइ सव्व नपणिञ्ज ॥२८॥

અર્થ —

આ ગુણાનુરાગને જે પુરૂષ સમ્યક્ રીતે આ પૃથ્વીમ
રહી પારણ કરે તે, શ્રી સોમચુદર અર્ધાત્ ચોક્ષતા ચક્ર
લેવા શાનિમય અને સર્વને નમનીય (તોર્થકર ૩૫) પદને માટે

ભાવાર્થ.

આ પૃથ્વીતળ પર આવીને આપણે ખરા અંતઃકરણથી અને ખરા પ્રયત્નથી સર્વે ગુણિજનો તરફ સમાન ભાવ ધારણ કરી ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે ગુણાનુરાગ ધરવો બોધ્યે.

ગુણાનુરાગ ધરતાં કોઈપણ જાતનો પક્ષપાત રાખવો નકામો છે. ગુણો કોઈના આપના નથી, તેમજ જન્મ સાથે પણ કંઈ ગુણોને સંબંધ નથી. જન્મથી બ્રાહ્મણ છતાં ગુણોથી બ્રહ્મ દેખાય છે, ત્યારે જન્મથી મ્લેચ્છ છતાં સદ્ગુણી નિવડે છે. વળી અમુક ધર્મના ફાંટા સાથે પણ ગુણોને ખાસ સંબંધ નથી. જેટલા જૈન તેટલા સધળા સદ્ગુણો જ હોય અથવા બીજો ધર્મ જે પાળતા હોય તે બધા દુષ્ટજ હોવા બોધ્યે એવો અભિમાન પણ ધારી શકાય તેમ નથી. કારણ કે નામે જૈન છતાં ઘણા જનો દુર્જનપણાથી દૂષિત જણાશે, અને નામે જૈન નહિ છતાં ઘણા જણો સાંજન્યપણા વાળા પણ દેખાય છે. તેમજ અમુક દેશના જે હોય તે જ ગુણવાન હોઈ શકે, એવો નિયમ પણ પાડી શકાય નહિ.

તેથી નાતજાત અથવા પંથ અથવા દેશના પક્ષપાત શિવાય સામાન્યપણે જે કોઈ સજ્જનભાવથી શોધિત હોય તેવા પુરૂષના ઉત્તમ ગુણો તરફ આપણે સમભાવથી અને શુદ્ધ મનથી પ્રેમ ધારણ કરી તેના ગુણોની પ્રશંસા કરવી બોધ્યે.

આવી રીતે ઉદારભાવથી ગુણાનુરાગ કરતાં આપણું મન દિવસે દિવસે વધુ શાંત થતું જાય તેમાં ઉત્તમ સમા, ઉત્તમ માર્દવ્ય, ઉત્તમ આર્જવ, અને ઉત્તમ અંતોષ વગેરે

સદ્ગુણોનો વધારો થતો જાય છે, જેના પ્રતાપે પરમ શાન્તિભાવથી શોભિત અને શત્રુમિત્રના ઉપર પણ સમાનદૃષ્ટિ ધારણ કરવામા પ્રખ્યાત મેવુ તીર્થંકરપદ પામી શકાય છે.

તીર્થંકરદેવની દામા અને મૈત્રી સર્વોત્કૃષ્ટ હોય છે. તેઓ જે રાજને બોધે છે, તે નીતે રક્તે બોધે છે, જે રીતે મિત્રને બોધે છે તે જ રીતે શત્રુને બોધે છે, જે રીતે મનુષ્યોપર કયાભાવ રાખે છે, તે જ નીતે જનુમાત્ર તરફ દયા રાખે છે. તેમનો સિદ્ધાંત સદ્ગુણોથીજ વ્યાપ્ત હોય છે, સદ્ગુણોને પરિપૂર્ણ પાળના ઝોજ તેમણે મત છે, આખા જગતનું કલ્યાણ સાધવું એજ તેમનો ઉદ્દેશ હોય છે. તેઓ દરેકનું હિત આહતા હોવાથી જગદ્વાત્સલ્ય ગણાય છે.

પરસ્પર ભક્તના મતાધ પુરૂષોને એક બીજાનું ખડન કરતા બેંધ તીર્થંકર દેવ તેમને બોધે છે કે તમે બધા એક થાઓ એટલે પૂર્ણ સત્ય પામશો. જે માટે તીર્થંકર દેવનો એ પરમ સિદ્ધાંત છે કે—

સમવાણ સમત્ત—વૃગતે હોઈ મિચ્છત

એણે કે દુલ્યાદિના એક એક પક્ષને તાળીને એકાંત રીતેતાના પક્ષનેજ માથુ માની લઈ વાસ્તવિક વિચારપર ન જવાથી તેમા મિથ્યાત્વની પ્રાપ્તિ થાય છે, અને તેજ મર્વેની વાતના વિચારને એકત્ર કરી યોગ્ય રીતે તે તેઓને વિચાર કરવામા આવે તો તેથી સમ્યક્ત્વ પ્રાપ્ત થઈ શકે છે.

આ નીતે મર્વ નથો તરફ ગ્રમાનદૃષ્ટિ રાખીને મ'પમ્ય પહે ઉભા રહી મર્વનથોથી ભગ્નપુર બોધ આપરો એ તી

ત્રીકર દેવની વાણીનું સહુસ્ય છે. તેઓનો સિદ્ધાંત દ્રવ્ય-ક્ષે-
ત્ર-કાળ-ભાવની અપેક્ષાર્થી ભરપૂર છે, તેથી જ તે એકાં-
તથી રહિત હોય સ્વાદ્વાદથી શોભિત હોય છે.

ત્રીકરદેવની આજ્ઞામાં એકાંતે અમુક વાતની હા
અથવા અમુક વાતનો નિષેધ હોતો નથી, કિંતુ જે રીતે
શુભોનું પોષણ અને દોષોની નિવૃત્તિ થાય તે રીતે પ્રવર્ત-
વાની આજ્ઞા હોય છે, જે માટે કહેવામાં આવે છે કે,

સર્વં નાણુનાયં-સર્વ નિસેહો ય પદ્યણે નતિય,
આયં વયં તુલિજ્જા-લાહાકંસિ વ્વ વાણિયજા.

અર્થાત્ ત્રીકરદેવના પ્રવચનમાં સર્વ બાબતોમાં આય
વ્યયનો એટલે કે લાભાલાભનો તોલ કરી લાભ વધુ થાય
તેમ પ્રવર્તવાનો ઉપદેશ હોય છે.

ત્રીકરદેવનો સિદ્ધાંત સદ્ગુણોના મૂળતત્વો પર પ્રકાશ
પાડે છે, તેમાં સદ્ગુણોની જગતમાં થી રીતે વૃદ્ધિ થાય તે
સંબંધી વિચારો હોય છે. એ સિદ્ધાંત સત્ય, ન્યાય, અને
દયાનો હિમાયતી હોય છે. હુએશાં જે સત્ય હોય તેનો જ
સ્વીકાર કરવો, એ તેમની મૂળ આજ્ઞા છે.

તેમનો સિદ્ધાંત પ્રમાણુથી અપ્રમાદિત હોવાથી સર્વ
માન્ય રહેલ છે, અને તે જગજાહેરપણે જણાવવામાં આવે છે.

આવા પરમશાંત, પરમ મૈત્રીભાવને વધારનાર, ઉદાર
આશયવાન, સદ્ગુણમય ધર્મસ્થાપક, સમતા સમુદ્ર શ્રીમાન

તીર્થસ્થાનનું ઉત્તમ પદ પામતું હોય તો આપણે પણ તે વાળ ગુણો તરફ પ્રીતિ ધારણ કરી લેએ.

તીર્થસ્થાન સર્વ સદ્ગુણો હોવાથી મર્ધ જગતને તેઓ પૂજનીય થાય છે. આત્મ મહાનુભવ મહાજ્ઞાના એવનથી જ મેળની મમય છે. મારે ખરા ધર્માર્થિ જનોએ પાતાના હૃદયમાં હમેશા ગુણાનુરાગ ધરવો.

આ રીતે જ્ઞાનુનાના મારે મધ્યમ ઉત્તમ જોધ આપીને આપણા ઉપર મહા ઉપકાર કર્યો છે તેમણે “ વિરિ નામનુદારક ” એ પદથી પાતાના ગુણો શ્રી નામમુદનુદારક એમ ન કહે છે. નામમુદનુદારક બહુ માન દાન દત્તા, તેથી તેમના તે ગુણોની છાયા તેમના ગિરિધામા પર એ ના જાનિક છે તેમના મજા મિ પો દત્તા, જેઓમાં શ્રી મુનિ મુદ મિ મુખ્ય દત્તા શ્રી મુનિમુદનુદારક પણ બહુ જ દાન આપી દત્તા એ. તેમના ન્યયા ઉપરોગ ગતના મધ્યક પ મી નર મનમ પર છે આ મરના મર્તા શ્રી નિતા, પંડિત પણ મયા ઉદાર આશયવાન શિદ્ધ થાય છે તેમણે આ મુજાનુભા નામનુ નાનુ પ. ઉપરો તે કૃતક રીતે આ રીતે ઉત્તમ જોધ આપ્યો છે આવા મધિનો આપણી જેન પ્રત્યે અરમ્ભ રસો મરો જેને જેનુજ નદિ, પણ આપણી જેનમા ગાઓમાં આવા મરના ઉત્તમ વિચારો જ નોના મનમા સારી રીતે દનાવવા લે. ૫

આજ વિચાર ઉત્તમી પ્રજામાં રસ થાયો આપણા

જૈનમાં સંપસલાહ અને શાંતિની દિવસે દિવસે વૃદ્ધિ થશે,
અને કલેશ કંકાશ ઓછા પડશે એમ આ વિવેચનકાર
આશા રાખે છે.

વિવેચનકાર શ્રાવક રવજી દેવરાજ
મુંબઇ. આસો સુદિ ૧૫ સ. ૧૯૬૦

